

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Cultureel erfgoed op de zeebodem

Laurien Moors

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Jan WOUTERS

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2023
2024

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Cultureel erfgoed op de zeebodem

Laurien Moors

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Jan WOUTERS

Samenvatting

Deze masterproef heeft als titel: "Cultureel erfgoed op de zeebodem" met als centrale onderzoeksvraag: *"Welke internationaalrechtelijke regels zijn van toepassing op toeristische expedities naar het wrak van de RMS Titanic en het bergen van artefacten met een commercieel oogmerk en worden deze activiteiten aanvaard onder het internationaal recht?"*

Er bestaan verschillende internationaalrechtelijke instrumenten die zich richten op de bescherming van onderwater cultureel erfgoed. Een aantal van deze instrumenten zijn specifiek gericht op het beschermen van cultureel erfgoed, terwijl andere zich slechts beperkt tot deze materie richten. Verder is er ook een beperkte rechtspraak omtrent de bergingsrechten van artefacten van het wrak van de RMS Titanic.

In de eerste twee hoofdstukken van deze masterproef wordt ingegaan op het omschrijven van 'onderwater cultureel erfgoed'. Dit wordt gedaan aan de hand van het VN-Zeerechtverdrag, verschillende initiatieven van de Raad van Europa (zoals het verdrag van Valletta uit 1992) en de UNESCO conventie van 2001. Al deze instrumenten hanteren een verschillende definitie. Een steeds terugkerend element blijkt de doelstelling van het beschermen van historische, culturele en/of archeologische waarde. Daarnaast wordt in de UNESCO conventie en de Europese Ontwerpconventie een temporeel criterium van 100 jaar gebruikt.

De UNESCO conventie van 2001 bevat de meest uitgebreide beschermingsregels van onderwater cultureel erfgoed. In de exclusieve economische zone, het continentaal plat en de oceaانبodem wordt er gewerkt met een systeem van rapportage en notificatie. Dit wil zeggen dat activiteiten die gericht zijn op onderwater cultureel erfgoed steeds moeten worden gemeld. Op grond van de UNESCO conventie zijn commerciële activiteiten die de verkoop van materialen inhouden niet toegestaan. Commerciële exploitatie die geen verkoop omvat is wel toegestaan. Dit zou betekenen dat commerciële expedities naar de RMS Titanic legaal zijn onder de UNESCO conventie van 2001. Het bergen van materiaal is toegestaan indien de materialen niet worden verkocht, de opgravingen geautoriseerd zijn en de bergingsactiviteiten volledig conform de conventie worden uitgevoerd.

Vervolgens zal het internationaal recht worden gesproken dat is opgesteld met het specifieke doel om het wrak van de RMS Titanic te beschermen. Dit zijn met name de RMS Titanic Memorial Act en de RMS Titanic overeenkomst van 2003 die werd gesloten tussen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Op grond van de RMS Titanic overeenkomst zijn commerciële expedities toegestaan en vereisen deze geen vergunning. Bergingsactiviteiten op de site van de RMS Titanic kunnen op basis van de overeenkomst alleen worden geautoriseerd wanneer deze activiteiten kunnen worden gerechtvaardigd door educatieve, wetenschappelijke of culturele belangen. De integriteit van de RMS Titanic en haar artefacten moet hierbij steeds worden beschermd tegen significante bedreiging.

Uit de UNESCO conventie van 2001 en de RMS Titanic overeenkomst van 2003 volgt dezelfde conclusie. Namelijk dat expedities naar de RMS Titanic geen probleem vormen onder internationaal

recht en dat de berging van artefacten slechts kan gebeuren indien de doelstellingen ervan gerechtvaardigd kunnen worden. Het bergen van materialen met commercieel oogmerk is bijgevolg niet in overeenstemming met het internationaal recht.

De complexiteit ligt echter in de afdwingbaarheid van de besproken internationale instrumenten. De RMS Titanic overeenkomst werd gesloten tussen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. De andere staten die banden hebben met het schip (Frankrijk en Canada) ondertekenden de overeenkomst (nog) niet. De UNESCO conventie werd daarentegen niet geratificeerd door Canada, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. De Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk verklaarden wel akkoord te gaan met de toepassing van de regels van de annex van de conventie.

Hieruit kan worden geconcludeerd dat, ondanks er geen absoluut verbod geldt op het bergen van artefacten van de RMS Titanic, er wel de nodige aandacht wordt besteed aan de regulering van deze activiteiten in het internationaal recht. De internationale regels vormen een belangrijke maatstaf bij de beoordeling van de legaliteit van bergingsoperaties. Er is een ontwikkeling naar de overtuiging dat internationale samenwerking nodig is om deze erfgoedsite te beschermen. Daarnaast wordt er in de internationale regels steeds meer aandacht gegeven aan de voorkeur van het in situ behoud van onderwater cultureel erfgoed.

Voorwoord

Met deze masterproef zal ik mijn rechtenopleiding aan de Universiteit van Hasselt beëindigen. Dit is een belangrijke mijlpaal in mijn academische reis en ik wil graag mijn oprechte dank uitspreken aan de mensen die me tijdens dit proces hebben gesteund en geïnspireerd.

Allereerst wil ik mijn oprechte waardering uitspreken naar mijn promotor, prof. Dr. Wouters. Ik bedank hem voor het aanreiken van het onderwerp van mijn masterproef en het bieden van de mogelijkheid om me te verdiepen in dit boeiende juridische domein.

Daarnaast wil ik mijn dankbaarheid uitspreken naar mijn begeleider, mevrouw Dhondt, voor haar voortdurende advies, begeleiding en steun gedurende het afgelopen jaar. Haar toewijding en deskundigheid hebben mijn onderzoek en schrijfproces aanzienlijk verrijkt en hebben bijgedragen aan de succesvolle afronding van mijn masterproef.

Tot slot wil ik mijn ouders bedanken voor hun steun tijdens mijn academische loopbaan en geloof in mijn capaciteiten. Zonder hen zou deze prestatie niet mogelijk zijn geweest.

Het schrijven van deze masterproef was een leerzame en lonende ervaring, ik kijk ernaar uit om mijn juridische carrière voort te zetten met de kennis en vaardigheden die ik tijdens mijn studies heb opgedaan.

Laurien Moors,

Kortesseem, 15 mei 2024.

Inhoudstafel

Samenvatting	I
Voorwoord.....	III
Inhoudstafel	IV
Inleiding.....	1
A. Algemeen.....	1
B. De RMS Titanic	2
a) Voorgeschiedenis.....	2
b) Ontdekking van het wrak in 1985	2
c) Regelgeving omtrent het wrak van de RMS Titanic.....	3
d) Commerciële expedities en bergingsactiviteiten met betrekking tot het wrak van de RMS Titanic.....	3
C. Onderwerp van deze masterthesis.....	4
Hoofdstuk 1: Een historisch overzicht: van UNCLOS naar de UNESCO Conventie van 2001	7
A. Evolutie van het begrip 'cultureel erfgoed onder water'	7
a) VN-Zeerechtverdrag 1982	7
b) Initiatieven van de Raad van Europa	18
c) Conclusie: Wat valt er te verstaan onder 'onderwater cultureel erfgoed'?.....	26
Hoofdstuk 2: De UNESCO Conventie van 2001	29
A. Inleiding	29
B. Achtergrond en totstandkoming van de UNESCO Conventie van 2001	29
C. Toepassingsgebied	32
a) Toepassingsgebied ratione materiae en ratione temporis	32
b) Toepassingsgebied ratione loci	35
D. Regels betreffende activiteiten gericht op cultureel erfgoed onder water	39
a) In situ bescherming	39
b) Activiteiten die cultureel erfgoed onder water aantasten	39
c) Verbod op commerciële exploitatie	42
d) Uitsluiting van het bergingsrecht en het vondstenrecht	43
E. Handhaving en geschillenbeslechting	44
a) Handhaving	44
b) Geschillenbeslechting	46

F.	Interactie met andere Internationale instrumenten	47
a)	Het Internationaal Verdrag inzake Hulpverlening van 1989	47
b)	Het UNESCO Werelderfgoedverdrag van 1972	48
	Tussenconclusie	51
A.	Wat valt er onder het begrip 'onderwater cultureel erfgoed'?	51
	Hoofdstuk 3: Internationaal recht van toepassing op de RMS Titanic.....	53
A.	Inleiding	53
B.	Toepasselijk recht	54
a)	De RMS Titanic Maritime Memorial Act van 1986	54
b)	De overeenkomst inzake het Wrak van het Schip RMS Titanic van 2003	56
C.	Rechtspraak omtrent de RMS Titanic	59
	Hoofdstuk 4: De legaliteit van expedities naar de RMS Titanic en het bergen van cultureel materiaal	61
A.	Inleiding	61
B.	De RMS Titanic als cultureel erfgoed onder water	61
a)	Belang van de locatie van de RMS Titanic	61
C.	De RMS Titanic onder de UNESCO Conventie van 2001	63
a)	Toepassingsgebied ratione materiae, ratione temporis en ratione loci.....	63
b)	De toepassing van de UNESCO Conventie van 2001	63
c)	Bescherming van de RMS Titanic onder de UNESCO Conventie van 2001	65
D.	De RMS Titanic als werelderfgoedsite.....	65
E.	De toekomstige bescherming van de RMS Titanic	66
	Hoofdstuk 5: Conclusie	69
	Lijst van geraadpleegde werken	71
A.	Wetgeving	71
a)	Internationale wetgeving	71
b)	Wetgeving Europese Unie	72
c)	Bilaterale en multilaterale overeenkomsten.....	72
d)	Verenigde Staten.....	72
e)	Canada	73
B.	Rechtspraak	73
C.	Rechtsleer	73
a)	Boeken.....	73

b)	Bijdragen in tijdschriften	75
D.	Geraadpleegde websites.....	76

Inleiding

A. Algemeen

Onze zeeën en oceanen kennen een heleboel al dan niet verborgen rijkdommen en archeologische schatten. Volgens Unesco liggen er zo'n drie miljoen scheepswrakken op de zeebodem.¹ Het grootste deel van het cultureel erfgoed bestaat dan ook uit gezonken schepen. Hiernaast maken bijvoorbeeld ondergelopen steden of landschappen en verloren beschavingen ook deel uit van het cultureel erfgoed dat zich onder water bevindt. Cultureel erfgoed onder water kan bijgevolg worden opgesplitst in gezonken scheepswrakken en ondergelopen nederzettingen.² Deze masterproef zal zich voornamelijk focussen op de internationaalrechtelijke bescherming van scheepswrakken.

Erfgoed in het algemeen en dus zeker ook erfgoed dat te vinden is op de zeebodem, zijn een belangrijke bron van kennis over onze geschiedenis. Het zijn met name de materiële overblijfselen van ons verleden. Dankzij nieuwe technieken wordt het voor de mens steeds makkelijker deze archeologische sites te bereiken. Dit biedt extra mogelijkheden om meer te weten te komen over onze geschiedenis, maar houdt langs de andere kant ook een gevaar in wat betreft het risico op plunderingen door onder andere schatgravers en/of schatduikers.³ Een internationale bescherming is dus van groot belang.

Op de bodem van onze zeeën en oceanen is er een rijk arsenaal aan gezonken schepen aanwezig. Sommigen meer bekend dan anderen. Het grootste gezonken schip in onze geschiedenis is de Wilhelm Gustloff. Het Duitse schip werd in 1945 ingezet als hospitaalschip voor het evacueren van vluchtelingen en militaire troepen. Het schip had op dat moment een capaciteit van ongeveer 10.000 passagiers. Wanneer het schip wordt opgemerkt door Sovjetsoldaten worden er vier torpedo's op afgevuurd. Er zullen uiteindelijk circa 9.000 slachtoffers vallen. Het scheepswrak bevindt zich voor de noordelijke kust van Polen.⁴

Het diepst gelegen scheepswrak is op dit ogenblik de USS Samuel B. Roberts. Het gaat om een Amerikaans oorlogsschip. Net zoals de Wilhelm Gustloff werd de USS Samuel B. Roberts tot zinken gebracht tijdens de tweede wereldoorlog. Het wrak bevindt zich op een diepte van 6 895 meter. Dit is opmerkelijk aangezien slechts twee procent van de oceaan een diepte kent van meer dan 6 000 meter.⁵

¹ X, "Cultureel erfgoed onder water", Unesco (website), <https://www.unesco.nl/nl/dossier/cultureel-erfgoed-onder-water>.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ E. TIMMS, "Remembering Refugees Lost at Sea: The Struma, The Wilhelm Gustloff and the Cap Anamur" in A. STEPHENS en R. WALDEN (eds.), *For the Sake of Humanity (Essays in Honour of Clemens N. Nathan)*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2006, (325) 333-339.

⁵ A. SULIMAN, "World's deepest shipwreck, the Sammy B, is discovered by explorers", *The Washington Post* 2022 (website), <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/25/uss-samuel-roberts-sammy-deepest-shipwreck/>.

B. De RMS Titanic

a) Voorgeschiedenis

Het meest bekende scheepswrak is ongetwijfeld de RMS Titanic ('RMS' staat voor 'Royal Mail Steamer')⁶, dat ironisch genoeg bekend stond als 'het onzinkbare schip'.⁷ De RMS Titanic was in 1912 het grootste schip van die tijd. Het was daarbij ook het grootste object dat ooit door de mens werd gemaakt en verplaatst. De RMS Titanic behoorde tot het bedrijf 'White Star Line'. White star Line was een Brits bedrijf dat bekend stond voor zijn reizen tussen Europa en de Verenigde Staten. De RMS Titanic vertrok in Southampton (Verenigd Koninkrijk) met als eindbestemming New York (Verenigde Staten). Het schip maakte hierbij een tussenstop in Cherbourg (Frankrijk) en Queenstown (Ierland). Het schip zonk echter tijdens zijn eerste reis van Southampton (Verenigd Koninkrijk) naar New York (Verenigde Staten).⁸ Bij de ramp met de RMS Titanic waren in totaal ongeveer 2 228 mensen aan boord, inclusief passagiers en bemanning.⁹ De Kapitein van de Titanic tijdens haar eerste en laatste reis was Edward J. Smith.¹⁰

Tijdens de nacht van 14 op 15 april 1912 raakte de RMS Titanic een ijsberg in de Noord-Atlantische Oceaan. De gevolgen waren dramatisch. Op 14 april om 23u40 botste het schip tegen de ijsberg op zo'n 600 kilometer van de Canadese kust. Nog geen twee uur later, om 2u18 op 15 april om precies te zijn, brak het schip in tweeën en zonk naar de bodem van de oceaan.¹¹ Bij het ongeluk kwamen 1 523 mensen om het leven.¹²

De ramp met de RMS Titanic leidde tot uitgebreide onderzoeken en hoorzittingen in zowel de Verenigde Staten als het Verenigd Koninkrijk. Deze onderzoeken richtten zich op de oorzaken van de ramp waaronder ontoereikende veiligheidsmaatregelen, nalatigheid bij het naleven van ijsbergwaarschuwingen en de beperkte capaciteit van reddingsboten.¹³

b) Ontdekking van het wrak in 1985

Na 73 jaar, in 1985, werd het wrak van de RMS Titanic ontdekt door een expeditie onder leiding van Robert D. Ballard (Woods Hole Oceanographic Institution, Verenigde Staten) en Jean-Louis Michel (IFREMER, l'Institut Français de Recherche pour l'Exploitation de la Mer, Frankrijk). Het schip werd gevonden op een diepte van ongeveer 3 800 meter ten zuidoosten van Newfoundland

⁶ J. LANG, *Titanic: A Fresh Look at the Evidence by a Former Chief Inspector of Marine Accidents*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2012, 9.

⁷ T. SCOVAZZI, "The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases " in T. SCOVAZZI en R. GARABELLO (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, (19) 61.

⁸ T. SCOVAZZI, "The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases " in T. SCOVAZZI en R. GARABELLO (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, (19) 60-61

⁹ Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents*, Treaty Series No. 8 (2019).

¹⁰ T. SCOVAZZI, "The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases " in T. SCOVAZZI en R. GARABELLO (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, (19) 60.

¹¹ T. SCOVAZZI, "The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases " in T. SCOVAZZI en R. GARABELLO (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, (19) 61.

¹² Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents*, Treaty Series No. 8 (2019).

¹³ J. LANG, *Titanic: A Fresh Look at the Evidence by a Former Chief Inspector of Marine Accidents*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2012, 86-88.

(Canada).¹⁴ Tijdens daaropvolgende verkenningen werden reeds meer dan 5 000 artefacten gevonden.¹⁵

c) Regelgeving omtrent het wrak van de RMS Titanic

Dankzij de bekendheid van het wrak van de *RMS Titanic* en de ontwikkeling van nieuwe technieken werden er de laatste decennia heel wat expedities naar de RMS Titanic georganiseerd. Deze expedities roepen een hele reeks vragen op omtrent ethische waarborgen en risico's op beschadiging van het schip.

Cultureel erfgoed onder water wordt hoofdzakelijk beschermd door middel van (internationale) regelgeving. Zo spelen het VN-Zeerechtverdrag (1982) en de UNESCO Conventie inzake de Bescherming van Cultureel erfgoed onder Water (2001) hierin een zeer belangrijke rol. Op dit moment hebben 73 landen zich aangesloten bij het UNESCO verdrag van 2001. Dit verdrag zal dan ook een van de belangrijkste wetgevende bronnen zijn van deze masterproef.

d) Commerciële expedities en bergingsactiviteiten met betrekking tot het wrak van de RMS Titanic

Het wrak van de RMS Titanic wekt, naast statelijke actoren, ook de aandacht van private (rechts)personen. De fascinatie voor de RMS Titanic heeft geleid tot een scala aan commerciële activiteiten en toeristische initiatieven gericht op het verkennen van dit historisch wrak.

Een voorbeeld is de Titan expeditie van 2023. Deze expeditie werd georganiseerd door het bedrijf 'Oceangate'. Oceangate biedt reizen aan in onderwatervaartuigen. De expeditie van juni 2023 betrof een toeristische en dus commerciële reis. De expeditie van de Titan duikboot naar de RMS Titanic startte op 18 juni 2023. Iets meer dan 100 minuten na het vertrek van de Titan duikboot viel de communicatie met het moederschip uit. Er werd meteen een grote zoekactie gestart naar de vijf inzittenden van de duikboot. Op 28 juni werd de zoektocht naar het wrak van de Titan duikboot en de passagiers beëindigd. Helaas werd de expeditie afgesloten met de tragische ontdekking van menselijke resten op de zeebodem. Onderzoek wees uit dat de duikboot implodeerde tijdens de afdaling naar het wrak van de RMS Titanic.¹⁶ Een ander voorbeeld is het tentoonstellen van artefacten van de RMS Titanic in het Luxur Hotel in Las Vegas.

¹⁴ T. SCOVAZZI, "The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases " in T. SCOVAZZI en R. GARABELLO (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, (19) 61.

¹⁵ Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents*, Treaty Series No. 8 (2019).

¹⁶ Y. HOU, "Private Submarine Passenger Contracts and Liability Investigation: Exploring The "Titan" Incident", *Journal of Education, Humanities and Social Sciences* 2024, (391) 394.

C. Onderwerp van deze masterthesis

De onderzoeksvraag van deze masterproef luidt: *"Welke internationaalrechtelijke regels zijn van toepassing op toeristische expedities naar het wrak van de RMS Titanic en het bergen van artefacten met een commercieel oogmerk en worden deze activiteiten aanvaard onder het internationaal recht?"*.

Deze masterproef is specifiek gericht op toeristische expedities naar het wrak van de RMS Titanic en het bergen van materialen van deze site met een commercieel oogmerk. Voor het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag wordt de regelgeving omtrent de interne wateren buiten beschouwing gelaten.

De centrale onderzoeksvraag kan worden beantwoord aan de hand van een reeks subonderzoeksvragen:

1. Wat valt er te verstaan onder 'onderwater cultureel erfgoed'?
2. Welke internationaalrechtelijke instrumenten bieden bescherming aan onderwater cultureel erfgoed?
3. Op welke manier wordt onderwater cultureel erfgoed beschermd door deze internationaalrechtelijke instrumenten?
4. Bestaan er wetgeving en rechtspraak die specifiek gericht zijn op de bescherming van de RMS Titanic?
5. Hoe afdwingbaar zijn de reeds bestaande regelgevingen en bieden zij voldoende bescherming?

De eerste subonderzoeksvraag wordt behandeld in de eerste twee hoofdstukken van deze masterproef. Deze onderzoeksvraag is definiërend. Er wordt getracht een algemene definitie uiteen te zetten aan de hand van verschillende internationale rechtsinstrumenten. De eerste twee hoofdstukken maken een opsplitsing tussen de UNESCO Conventie inzake de bescherming van cultureel erfgoed onder water van 2001 en de voorafgaande instrumenten zoals het VN-Zeerechtverdrag van 1982. Er wordt met andere woorden rekening gehouden met de evolutie van het begrip 'onderwater cultureel erfgoed' voor en na de UNESCO conventie van 2001.

Bij het uiteenzetten van de evolutie van het begrip 'onderwater cultureel erfgoed' wordt ook ingegaan op de tweede en derde subonderzoeksvraag. Deze zijn beschrijvend. Het reeds bestaande recht omtrent onderwater cultureel erfgoed wordt voor het beantwoorden van deze vraag uiteengezet. Het eerste hoofdstuk geeft een historisch overzicht van de regels omtrent cultureel erfgoed onder water. Het schetst de situatie van de periode die voorafgaat aan de UNESCO conventie van 2001. Hierbij zijn voornamelijk internationale verdragen en overeenkomsten belangrijk als rechtsbron. Zo zijn er het VN-Zeerechtverdrag van 1982, Aanbeveling 848, de Europese Ontwerpconventie inzake de Bescherming van onderwater cultureel erfgoed van 1985 en het verdrag van Valletta 1992. Het tweede hoofdstuk gaat over de UNESCO conventie van 2001. Hierbij wordt er onder andere gekeken naar het toepassingsgebied en de bescherming die de conventie biedt aan dit erfgoed.

Hoofdstuk 3 behandelt vervolgens de vierde subonderzoeksvraag. Ook deze onderzoeksvraag is beschrijvend. Bij het beantwoorden van deze onderzoeksvraag spelen voornamelijk de RMS Titanic Maritime Memorial Act van 1986 en de Overeenkomst inzake het Wrak van het Schip RMS Titanic van 2003 een belangrijke rol. De reeds bestaande rechtspraak omtrent het wrak van de RMS Titanic en de bergingsactiviteiten die werden uitgevoerd worden tevens toegelicht in dit hoofdstuk.

In het vierde hoofdstuk richt deze masterproef zich specifiek op de toepassing van de voorafgaand besproken internationale instrumenten op de RMS Titanic. Hoofdstuk 4 biedt een antwoord op de vijfde en laatste subonderzoeksvraag. Uiteindelijk wordt er beoordeeld of deze regelgevingen voldoende bescherming bieden aan het wrak van de RMS Titanic. Het vierde hoofdstuk is daarom evaluerend.

Tot slot wordt in hoofdstuk vijf een conclusie geformuleerd.

Hoofdstuk 1: Een historisch overzicht: van UNCLOS naar de UNESCO Conventie van 2001

A. Evolutie van het begrip 'cultureel erfgoed onder water'

Cultureel erfgoed onder water verwijst vanzelfsprekend naar het deel van het cultureel erfgoed dat zich onder water bevindt. Onder het begrip 'onder water' kunnen zowel zeeën als oceanen vallen, maar ook binnenlandse wateren zoals meren en rivieren.¹⁷ Cultureel erfgoed onder water is een evolutief en dynamisch begrip dat aan de hand van verschillende internationale verdragen en instrumenten wordt geregeld. Er is met andere woorden geen algemeen aanvaarde definitie van cultureel erfgoed onder water. Elk verdrag of rechtsinstrument kent een andere toepassing in functie van de specifieke doeleinden.¹⁸ Dit hoofdstuk zal ingaan op de juridische toestand voorafgaand aan de UNESCO Conventie van 2001 en zal op basis van verschillende rechtsinstrumenten trachten een definitie te formuleren. Aangezien deze masterproef enkel strekt tot de internationale bescherming van gezonken scheepswrakken, zal dit hoofdstuk voornamelijk de elementen bevatten die hierbij van belang zijn. De rechtsinstrumenten die in dit hoofdstuk zullen worden behandeld zijn het VN-Zeerechtverdrag, Aanbeveling 848, de Ontwerp Europese Conventie inzake de Bescherming van onderwater cultureel erfgoed van 1985 en het verdrag van Valletta van 1992.

a) VN-Zeerechtverdrag 1982

I. Situering

Het VN-Zeerechtverdrag werd aangenomen op 10 december 1982 tijdens de UNCLOS III Conferentie en trad in werking op 16 november 1994.¹⁹ Het verdrag staat ook wel bekend als het 'UNCLOS'-Verdrag en wordt gezien als de 'Grondwet van de oceanen'.²⁰ Het verdrag regelt verschillende aspecten met betrekking tot het internationaal zeerecht. Zo voorziet het verdrag onder andere in een opdeling in maritieme zones, bevestigt het beginsel van vrije doorvaart en legt het verplichtingen op aan staten tot behoud van het mariene milieu. De bepalingen uit het verdrag die relevant zijn voor deze masterproef zijn artikel 149 en 303 met betrekking tot archeologische en historische voorwerpen.²¹ Een nadere bespreking van deze artikelen volgt verder in dit hoofdstuk.

II. Draagwijdte

Tot op de dag van vandaag hebben 169 staten het verdrag geratificeerd.²² Een aantal landen hebben het verdrag ondertekend maar nog niet geratificeerd. Hieronder vallen bijvoorbeeld

¹⁷ A. STRATI, *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An emerging objective of the contemporary Law of the Sea*, Den Haag, Kluwer Law International, 1995, 10.

¹⁸ A. STRATI, *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An emerging objective of the contemporary Law of the Sea*, Den Haag, Kluwer Law International, 1995, 7.

¹⁹ Verdrag inzake het recht van de zee van 10 december 1982, *United Nations Treaty Series*, vol. 1833-1835 (UNCLOS). (Hierna: VN-Zeerechtverdrag)

²⁰ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 288.

²¹ VN-Zeerechtverdrag.

²² X, "Chronological lists of ratifications of, accessions and successions tot he Convention and the related Agreements", *United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea*, 2023, https://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.

Afghanistan, de Verenigde Staten, de Verenigde Arabische Emiraten en Iran. Dat deze staten het verdrag niet hebben geratificeerd wil nog niet zeggen dat zij door geen enkele bepaling ervan gebonden zijn. Een groot aantal van de bepalingen van het verdrag wordt namelijk gezien als internationaal gewoonterecht.²³ Artikel 38(1) van het Statuut van het Internationaal Gerechtshof kwalificeert internationaal gewoonterecht als "internationale gewoonte, als blijk van een als recht aanvaarde praktijk" en erkent het gewoonterecht als bron van internationaal recht.²⁴ Artikel 38 van het Verdrag van Wenen bepaalt dat wanneer een verdragsrechtelijke regel een regel van internationaal gewoonterecht uitmaakt, deze regel ook bindend wordt voor derde staten en derde organisaties.²⁵

Over welke bepalingen van het verdrag worden aanvaard als gewoonterecht bestaat geen sluitende consensus. Er bestaat vooral onenigheid over deel XI van het verdrag dat betrekking heeft op 'The Area' en dus het diepzeeregime inhoudt. Op het moment van de inwerkingtreding in 1994 hadden 60 staten het verdrag geratificeerd. Deze staten waren voornamelijk ontwikkelingslanden. Om ook de geïndustrialiseerde staten te overhalen om toe te treden tot het verdrag kwam er het akkoord van 28 juli 1994.²⁶ Artikel 2 van het akkoord stelt dat wanneer de bepalingen van het verdrag en het akkoord tegenstrijdig zijn, de bepalingen van het akkoord prevaleren. In principe werd de tekst van het Zeerechtverdrag dus niet gewijzigd, maar houdt het akkoord wel een de facto wijziging in van deel XI.²⁷ Het akkoord houdt geen wijziging in van artikel 149 en/of artikel 303 van het UNCLOS-verdrag.

De vraag is of artikel 149 en artikel 303 van het verdrag internationaal gewoonterecht uitmaken. Om een regel van internationaal gewoonterecht uit te maken zijn er twee elementen vereist, een objectief en een subjectief element.²⁸ Het objectief element vereist een statenpraktijk, dit wil zeggen dat staten de regel consistent en eenvormig gebruiken.²⁹ De statenpraktijk hoeft niet absoluut conform de regel te zijn, een algemene praktijk die overeenstemt met de regel volstaat.³⁰ Het subjectief element houdt de 'opinio juris' in. Dit wil zeggen dat staten handelen met de overtuiging dat hun acties overeenstemmen met een juridische verplichting.³¹ Multilaterale verdragen kunnen een indicatie zijn voor het bestaan van internationaal gewoonterecht, in die zin dat zij een codificatie van het gewoonterecht inhouden. De ratificatie van een groot aantal staten

²³ M.L. LEE, "The Interrelation between the Law of the Sea Convention and Customary International Law", *Int'l L.J.* 2006, (405) 410.

²⁴ Art. 38 Statuut Internationaal Gerechtshof.

²⁵ Art. 38 Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, BS 25 december 1993, 28.706.

²⁶ Overeenkomst inzake de toepassing van deel XI van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee van 28 juli 1994, *United Nations Treaty Series*, vol.1863.

²⁷ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 206-207.

²⁸ IGH 27 juni 1986, Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua / United States of America), *ICJ Reports* 1986, 14.

²⁹ IGH 20 november 1950, Asylum case (Columbia / Peru), *ICJ Reports* 1950, 266.

³⁰ IGH 27 juni 1986, Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua / United States of America), *ICJ Reports* 1986, 15.

³¹ IGH 20 februari 1969, North Sea Continental Shelf Cases (Bondsrepubliek Duitsland / Denemarken en Bondsrepubliek Duitsland / Nederland), *ICJ Reports* 1969, 3.

kan duiden op een gewoonterechtelijke regel, vereist is wel dat de staten van wie de belangen in het bijzonder in het geding zijn, hiervan deel uitmaken.³²

Het VN-Zeerechtverdrag kent een wijdverspreide ratificatie. Dit wil nog niet meteen zeggen dat het ook effectief gaat over internationaal gewoonterecht. Zoals hierboven al gezegd, wordt voor een groot deel van de bepalingen aanvaard dat zij een codificatie uitmaken van internationaal gewoonterecht. Een voorbeeld is het beginsel van onschuldige doorvaart. Dit beginsel geeft het recht aan schepen om zich vrij door de territoriale zee van een andere staat te navigeren.³³ Het recht op onschuldige doorvaart was een regel met een geaccepteerde statenpraktijk voorafgaand aan het VN-Zeerechtverdrag.³⁴ Daarnaast geldt er ook voor het beginsel van onschuldige doorvaart een opinio juris.³⁵

Het is zo dat deel XI van het verdrag nog steeds onderhevig is aan discussie. Deel XI betreft het regime van de zeebodem. In tegenstelling tot de andere delen van het verdrag, werd tegen deel XI bezwaar ingediend door een groot aantal geïndustrialiseerde staten, waaronder de Verenigde Staten.³⁶ De belangen van de geïndustrialiseerde staten die bezwaar indienden waren in het geding aangezien de bepalingen van deel XI gevolgen zouden hebben voor mijnbouwactiviteiten in de diepe zee.³⁷ Er was dus geen sprake van een voorafgaande statenpraktijk zoals in het voorbeeld van het recht op onschuldige doorgang. In de Asylum Case besliste het Hof dat er geen sprake was van een gewoonterechtelijke regel van internationaal recht omdat de regel het voorwerp was van verschillende wijzigingen en er te veel onenigheid was tussen staten met betrekking tot de toepassing van deze regel. Er waren met andere woorden te veel onzekerheden en tegenstrijdigheden om een consistente en uniforme gewoonte vast te stellen.³⁸ De analyse van deel XI leunt het dichtst aan bij deze redenering van het hof in de Asylum Case. Er lijkt nog een te grote onzekerheid te bestaan over deel XI van het VN-Zeerechtverdrag om het te kwalificeren als internationaal gewoonterecht.³⁹ Er kan namelijk niet worden gesteld dat er sprake is van een algemene statenpraktijk vanwege het groot aantal bezwaren ingesteld door geïndustrialiseerde staten.⁴⁰

Bijgevolg kan worden geconcludeerd dat het voorbarig zou zijn om artikel 149 van het VN-Zeerechtverdrag als bindend te beschouwen voor staten die geen partij zijn bij het verdrag. Artikel 303 daarentegen kan wel worden gezien als een regel van internationaal gewoonterecht.

³² IGH 20 februari 1969, North Sea Continental Shelf Cases (Bondsrepubliek Duitsland / Denemarken en Bondsrepubliek Duitsland / Nederland), *ICJ Reports* 1969, 3, §73.

³³ Art. 17 VN-Zeerechtverdrag.

³⁴ M.L. LEE, "The Interrelation between the Law of the Sea Convention and Customary International Law", *Int'l L.J.* 2006, (405) 411.

³⁵ M.L. LEE, "The Interrelation between the Law of the Sea Convention and Customary International Law", *Int'l L.J.* 2006, (405) 410.

³⁶ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 206-207.

³⁷ M.L. LEE, "The Interrelation between the Law of the Sea Convention and Customary International Law", *Int'l L.J.* 2006, (405) 417.

³⁸ IGH 20 november 1950, Asylum case (Columbia / Peru), *ICJ Reports* 1950, 266, p.15)

³⁹ M.L. LEE, "The Interrelation between the Law of the Sea Convention and Customary International Law", *Int'l L.J.* 2006, (405) 417.

⁴⁰ Ibid.

III. Maritieme zones

In dit onderdeel zullen de verschillende maritieme zones worden uiteengezet. Het onderscheid tussen deze zones is van belang vanwege de verschillende regimes die gelden in iedere zone. Anders gesteld, de regels die gelden zijn afhankelijk van de maritieme zone waarin men zich bevindt.

i. Territoriale zee

De territoriale zee verwijst naar het gebied van de zee dat zich bevindt tussen de binnenwateren en de open zee.⁴¹ Binnen dit gebied heeft een staat het recht om zijn soevereiniteit vanaf de basislijn uit te oefenen.⁴² Deze soevereiniteit strekt zich tevens uit tot het luchtruim en de bodem en ondergrond die zich boven/onder de territoriale zee bevinden.⁴³ De breedte van de territoriale zee mag niet meer dan twaalf zeemijl bedragen vanaf de basislijn.⁴⁴ Kuststaten mogen deze breedte zelf vastleggen. Deze soevereiniteit blijft onderworpen aan de beperkingen opgenomen in het VN-Zeerechtverdrag en andere regels van het internationaal recht.⁴⁵ Een belangrijke beperking is bijvoorbeeld het recht van onschuldige doorgvaart.⁴⁶ Op grond van dit principe genieten schepen van de lidstaten om zich door de territoriale wateren van een andere staat te navigeren op een manier die geen inbreuk uitmaakt van de soevereiniteit, veiligheid of openbare orde van deze kuststaat.⁴⁷

Onder de soevereiniteit van de kuststaat valt ook een exclusief exploitatierecht over de levende en niet-levende rijkdommen op de bodem en de ondergrond van de oceaan. Dit vloeit voort uit artikel 2 (2) van het verdrag. Dit exclusief recht heeft voornamelijk betrekking op sedentaire visserij, mineralen en de aanwezige bodemsedimenten.⁴⁸

ii. Aansluitende zone

De aansluitende zone, ook wel de 'contiguous zone' genoemd in het Engels, is het maritiem gebied dat grenst aan de territoriale zee van een staat.⁴⁹ De aansluitende zone mag zich niet verder uitstrekken dan 24 zeemijl van de basislijn van de kuststaat.⁵⁰ De kuststaat heeft geen soevereiniteit over de aansluitende zone. Wel heeft de kuststaat bepaalde rechten aangaande de handhaving van douane-, fiscale-, immigratie- en milieuwetgeving. De kuststaat beschikt derhalve over gelijkaardige bevoegdheden als in de territoriale zee maar slechts in een beperkt aantal materies. Deze bevoegdheden dienen enkel teneinde een toezicht uit te oefenen op de soevereine rechten op het territorium van de staat en op de territoriale zee. Bijgevolg kan een kuststaat zijn bevoegdheden slechts uitoefenen ten aanzien van schepen die de aansluitende zone binnenvaren vanuit haar territoriale zee of die erdoorheen varen op weg naar haar territoriale zee.⁵¹

⁴¹ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 67.

⁴² Art. 2(1) VN-Zeerechtverdrag.

⁴³ Art. 2(2) VN-Zeerechtverdrag.

⁴⁴ Art. 3 VN-Zeerechtverdrag.

⁴⁵ Art. 2(3) VN-Zeerechtverdrag.

⁴⁶ Art. 17 t.e.m. art. 32 VN-Zeerechtverdrag.

⁴⁷ Art. 17 t.e.m. art. 19 VN-Zeerechtverdrag.

⁴⁸ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 87.

⁴⁹ Art. 33(1) VN-Zeerechtverdrag.

⁵⁰ Art. 33(2) VN-Zeerechtverdrag.

⁵¹ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 111.

Binnen de aansluitende zone heeft de kuststaat bevoegdheid over archeologische en historische voorwerpen die op de zeebodem worden gevonden. Deze bevoegdheid staat vervat in artikel 303 (2) van het Zeerechtverdrag en zal in het volgende deel van deze scriptie verder worden behandeld.

iii. Exclusieve economische zone

Het invoeren van de exclusieve economische zone (EEZ) is een van de belangrijkste wijzigingen van UNCLOS III. Het begrip 'exclusieve economische zone' werd voor het eerst als formeel concept ingevoerd door het VN-Zerechtverdrag, maar vindt zijn oorsprong al in de jaren 40.⁵² De EEZ grenst aan de territoriale zee van een kuststaat. Zoals de naam al doet vermoeden beschikt de kuststaat over een aantal soevereine economische rechten in de EEZ. De bevoegdheid wordt geregeld in artikelen 55 en 56 VN-Zerechtverdrag. In deze EEZ heeft de kuststaat soevereine rechten over de exploratie en exploitatie, het beheer en behoud van levende en niet-levende rijkdommen. Dit geldt voor zowel de zeebodem, als de ondergrond, als de bovenliggende wateren. Naast de bevoegdheden over de natuurlijke rijkdommen heeft een kuststaat ook bevoegdheid over het opwekken van energie uit water, de stromen en de winden.⁵³

Naast de soevereine rechten heeft een kuststaat rechtsmacht ten aanzien van de bouw en het gebruik van kunstmatige eilanden, installaties en inrichtingen, wetenschappelijk zeeonderzoek en de bescherming en het behoud van het mariene milieu.⁵⁴

Op grond van artikel 58 van het VN-Zerechtverdrag behouden andere staten in de EEZ de vrijheid van scheepvaart en de vrijheid van overvliegen en aanleg van onderzeese kabels en pijpleidingen te leggen en andere activiteiten die hiermee samenhangen.

De EEZ kan zich uitstrekken tot maximum 200 zeemijl vanaf de basislijnen van de kuststaat.⁵⁵ In geval van overlapping met aangrenzende of tegenoverliggende staten zal de EEZ worden vastgelegd in een (bilaterale) overeenkomst.⁵⁶ In geval staten niet tot een dergelijke overeenkomst kunnen komen, kan men gebruik maken van de procedures vervat in artikel 74 van het Zeerechtverdrag.

Het regime dat onder het VN-Zerechtverdrag van toepassing is op de EEZ bevat geen bepalingen die het onderwater cultureel erfgoed beschermen. De soevereine rechten van de kuststaat vermeld in artikel 56 (1) (a) hebben namelijk enkel betrekking op natuurlijke hulpbronnen en niet op cultureel erfgoed. De bescherming van onderwater cultureel erfgoed in de EEZ vormt daarom een leemte in het VN-Zerechtverdrag.⁵⁷

Kuststaten kunnen dus niet rechtstreeks optreden ter bescherming van het onderwater cultureel erfgoed in de EEZ. Een indirect optreden zou eventueel wel mogelijk zijn indien er ten gevolge van activiteiten gericht op onderwater cultureel erfgoed schade aan de zeebodem of de mariene flora en fauna optreedt. Anderzijds is het vaststellen van dergelijke schade vaak lastig en daarom zijn

⁵² E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 119-124.

⁵³ Art. 56(1)(a) VN-Zerechtverdrag.

⁵⁴ Art. 56(1)(b) VN-Zerechtverdrag.

⁵⁵ Art. 57 VN-Zerechtverdrag.

⁵⁶ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 118.

⁵⁷ K. BROWNE en M. RAFF, *International Law of Underwater Cultural Heritage*, Zwitserland, Springer International, 2023, 358.

deze indirecte maatregelen zelden effectief als beschermingsmechanisme voor diepzee-exploratie.⁵⁸

iv. Continentaal plat

Om een goed inzicht te krijgen in de betekenis van het continentaal plat, ook wel 'continental shelf' genoemd in het Engels, wordt er eerst worden ingegaan op de geografische betekenis ervan, daarna volgt een juridische uiteenzetting.

Het continentaal plat is een onderzeese vlakte die zich uitstrekt vanaf de kustlijn van een continent tot aan de rand van de diepe oceanische bekkens. Het is een relatief ondiep gebied dat meestal minder dan 200 meter diep is, hoewel de diepte kan variëren afhankelijk van de specifieke geologische kenmerken. Het continentaal plat is het plateau gelegen rond het vasteland en wordt gezien als een natuurlijk verlengstuk van het continent onder de zeespiegel. Het continentaal plat gaat over in de volle zee via de continentale helling. De continentale helling is een steile overgangszone waardoor de zeebodem snel in diepte toeneemt naarmate men zich verder van de kust verwijdt.⁵⁹

In artikel 76 van het VN-Zeerechtverdrag wordt het continentaal plat gedefinieerd als "de zeebodem en de ondergrond van de onder water gelegen gebieden die zich buiten zijn territoriale zee uitstrekken door de natuurlijke voortzetting van zijn landterritorium tot de buitenste grens van de continentale rand, of tot een afstand van 200 zeemijl van de basislijnen vanwaar de breedte van de territoriale zee wordt gemeten wanneer de buitenste grens van de continentale rand zich niet tot die afstand uitstrekt."⁶⁰ Anders dan bij de EEZ bestaat het continentaal plat enkel uit de zeebodem en de ondergrond en dus niet de bovenliggende wateren.⁶¹ In principe strekt het continentaal plat zich uit tot 200 zeemijl van de basislijn van de kuststaat. Het is mogelijk dat het continentaal plat zich verder uitstrekt indien de continentale rand zich verder dan deze 200 zeemijl bevindt.⁶²

De afbakening van het continentaal plat tussen staten met tegenover elkaar liggende of aan elkaar grenzende kusten wordt geregeld bij overeenkomst op basis van het internationaal recht zoals bedoeld in artikel 38 van het Internationaal Gerechtshof.⁶³

Het VN-Zeerechtverdrag verleent kuststaten een aantal specifieke rechten met betrekking tot het continentaal plat. Deze zijn terug te vinden in artikel 77. De kuststaat heeft soevereiniteit over natuurlijke hulpbronnen en de jurisdictie over activiteiten in dat gebied. Kuststaten hebben een exclusief exploratie- en exploitatie recht over de natuurlijke rijkdommen van het continentaal plat.⁶⁴

⁵⁸ D. PARHAM en M. WILLIAMS, "An outline of the nature of the threat to Underwater Cultural Heritage in International Waters" in R. A. YORKE (ed.), *Protection of Underwater Cultural Heritage in International Waters Adjacent to the UK. Proceedings of the JNAPC 21st Anniversary Seminar*, Portsmouth, The Nautical Archaeology Society, 2011, (5) 7.

⁵⁹ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 141-143.

⁶⁰ Art. 76(1) VN-Zeerechtverdrag.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Art. 83 VN-Zeerechtverdrag.

⁶⁴ Art. 77 VN-Zeerechtverdrag.

De bescherming van culturele rijkdommen valt niet onder de bevoegdheid van de kuststaat. Indirecte controlemaatregelen zijn daarom niet mogelijk. In theorie is een onrechtstreekse bescherming op grond van aantasting van de flora en fauna van de zeebodem als gevolg van activiteiten gericht tegen onderwater cultureel erfgoed wel mogelijk.⁶⁵ Bijvoorbeeld, als activiteiten zoals diepzeemijnbouw schade toebrengen aan de zeebodem, kan dit indirect de culturele rijkdommen bedreigen die zich daar bevinden.

v. De volle zee

Vervolgens is er de volle zee of de open zee (Engelse benaming: *the high seas*). De bepalingen over de volle zee zijn terug te vinden in artikel 86 tot en met artikel 120 van het VN-Zeerechtverdrag. De term 'volle zee' kent een negatieve begripsomschrijving en verwijst juridisch gezien naar delen van de oceaan die buiten de EEZ, de territoriale zee of de binnenwateren van een staat vallen.⁶⁶

Het concept van de volle zee wordt gekenmerkt door het beginsel van vrijheid. Dit is terug te vinden in artikel 87. Het beginsel van vrijheid houdt in dat de volle zee open is voor alle staten⁶⁷ en geen enkele staat rechtsgeldig een deel van de volle zee aan zijn soevereiniteit kan onderwerpen.⁶⁸ Artikel 87 (1) bevat een niet-exhaustieve lijst van de vrijheden op volle zee. Zo zijn er bijvoorbeeld de vrijheid van scheepvaart, de vrijheid onderzeese kabels en pijpleidingen te leggen, de vrijheid van visserij en de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek. Aan deze vrijheden zijn een aantal beperkingen verbonden. Staten worden geacht deze vrijheden uit te oefenen met "behoorlijke inachtneming van de belangen van andere staten"⁶⁹, dit is met name de regel van redelijk gebruik. Artikel 88 houdt dan weer een beperking in van de vrijheden op grond van het vreedzaam gebruik.

vi. Oceaanbodem

Tot slot is er deel XI van het verdrag dat is toegewijd aan de oceaanbodem, ook wel 'het gebied' of 'the area' genoemd. Het regime van 'the area' wordt gekenmerkt door het basisbeginsel dat "werkzaamheden in het gebied moeten worden verricht in het belang van de gehele mensheid, ongeacht de geografische ligging van de staten en of deze kuststaten dan wel staten zonder zeekust zijn".⁷⁰

Zoals hierboven reeds vermeld was er geen eensgezindheid over de regels die van toepassing zijn op 'the area'. Het gevolg was dan ook dat industrielanden het verdrag niet wilden ratificeren.⁷¹ Uiteindelijk volgde de overeenkomst van 28 juli 1994. Voor een meer diepgaande bespreking betreffende de overeenkomst en de bepalingen van deel XI van het VN-Zeerechtverdrag wordt verwezen naar deel II, ondertitel a), van dit hoofdstuk.

⁶⁵ D. PARHAM en M. WILLIAMS, "An outline of the nature of the threat to Underwater Cultural Heritage in International Waters" in R. A. YORKE (ed.), *Protection of Underwater Cultural Heritage in International Waters Adjacent to the UK. Proceedings of the JNAPC 21st Anniversary Seminar*, Portsmouth, The Nautical Archaeology Society, 2011, (5) 7-8.

⁶⁶ Art. 86 VN-Zeerechtverdrag.

⁶⁷ Art. 87(1) VN-Zeerechtverdrag.

⁶⁸ Art. 89 VN-Zeerechtverdrag.

⁶⁹ Art. 87(2) VN-Zeerechtverdrag.

⁷⁰ Art. 136 en 140 VN-Zeerechtverdrag.

⁷¹ Zie supra.

Een aantal maanden na het opstellen van de overeenkomst van 28 juli 1994 werd de Internationale Zeebodemautoriteit opgericht (ISA). De oprichting vond plaats op 16 november 1994, samen met de inwerkingtreding van het verdrag.⁷² Artikelen 156 tot en met 158 van het verdrag hebben betrekking op deze autoriteit. De belangrijkste taak van de ISA is het controleren en reguleren van de exploratie en exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen van de zeebodem.⁷³

Artikel 136 benadrukt het feit dat de diepzeebodem wordt gezien als gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid, 'common heritage of mankind'. De rijkdommen van de zeebodem zijn namelijk een gemeenschappelijk erfdeel en hierop kan men dus geen soevereine rechten laten gelden. Dit heeft als gevolg dat activiteiten die worden uitgevoerd op de oceaanzeebodem telkens moeten worden verricht ten gunste van de gehele mensheid. Deze activiteiten worden gecoördineerd door de ISA.⁷⁴

De ISA ziet er dus op toe dat deze activiteiten worden verricht in overeenstemming met de regels van het internationaal recht, dit is exclusief de regels met betrekking tot de bescherming van cultureel erfgoed. De ISA ziet namelijk toe op activiteiten gericht op de 'rijksdommen' van het gebied. Dit begrip moet restrictief worden geïnterpreteerd en heeft enkel betrekking op minerale hulpbronnen.⁷⁵ De bescherming van onderwater cultureel erfgoed valt met andere woorden niet onder het mandaat van de ISA. Dit houdt tevens in dat cultureel erfgoed niet wordt gezien als gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid, ondanks dat deze wel moeten worden "bewaard of vervreemd ten bate van de gehele mensheid".⁷⁶ In de Turkse en Griekse aanbevelingen voorafgaand aan het VN-Zeerechtverdrag werden archeologische en historische objecten wel degelijk beschouwd als gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid.⁷⁷ Het VN-Zeerechtverdrag onderscheidt het regime voor archeologische objecten van dat voor de zeebodem en zijn mineralen. Hieruit kan worden afgeleid dat de Turkse en Griekse benadering niet werd gevolgd en archeologische voorwerpen niet worden gezien als gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid.⁷⁸

IV. Onderwater cultureel erfgoed in het VN-Zeerechtverdrag

Er zijn, zoals hierboven reeds vermeld, twee artikelen in het VN-Zeerechtverdrag die betrekking hebben op cultureel erfgoed onder water. Dit zijn artikel 149 en 303. Deze artikelen houden de algemene verplichting in van de lidstaten om cultureel erfgoed onder water te beschermen. Naast deze twee artikelen wordt de bescherming van cultureel erfgoed niet verder geregeld in het UNCLOS-Verdrag.⁷⁹

⁷² VN-Zeerechtverdrag.

⁷³ Art. 157 VN-Zeerechtverdrag.

⁷⁴ Art. 137 VN-Zeerechtverdrag.

⁷⁵ Art. 133(a) VN-Zeerechtverdrag.

⁷⁶ Art. 149 VN-Zeerechtverdrag.

⁷⁷ A. STRATI, "Deep Seabed Cultural Property and the Common Heritage of Mankind", *Int'l & Comp. L.Q.* 1991, (859) 880.

⁷⁸ M.C.W. PINTO, "Emerging concepts of the Law of the Sea: some social and cultural impacts", *UNESCO Impact of Science and Technology* 1983, (335) 339.

⁷⁹ C. PARRA-RODRIGUEZ, "The Protection of Underwater Cultural Heritage from the Perspective of International Law" in J.A. YTURRIAGA en P.A. FERNANDEZ-SANCHEZ (eds.), *New Approaches to the Law of the Sea: (In Honor of Ambassador José Antonio De Yturriaga-Barberán)*, New York, Nova Science Publishers, 2017, (291) 294-295.

i. Artikel 149 VN-Zeerechtverdrag

Artikel 149 stelt dat “alle in het gebied gevonden voorwerpen van oudheidkundige en historische aard worden bewaard of vervreemd ten bate van de gehele mensheid”. Hierbij moet “bijzonder aandacht worden besteed aan de preferentiële rechten van de staat of het land van oorsprong, of de staat van culturele oorsprong, of de staat van historische en oudheidkundige oorsprong”.⁸⁰

Hierboven werd reeds aangehaald dat artikel 149 onderdeel is van deel XI van het VN-Zeerechtverdrag, dat het regime van de diepzeebodem regelt. Er werd een toezichthoudende autoriteit opgericht, ook wel de ‘Internationale zeebodemautoriteit’ of de ‘ISA’ genoemd. Hoewel deze autoriteit is opgericht onder deel XI van het verdrag, oefent het enkel de controle uit over de exploratie en exploitatie van de natuurlijke rijkdommen van de diepzeebodem.⁸¹ De ISA verricht dus geen directe controle op de activiteiten die betrekking hebben op cultureel erfgoed.

Het artikel geeft verder geen verduidelijking over wie dan wel bevoegd zou zijn over de toezicht op activiteiten aangaande onderwater cultureel erfgoed. Het artikel geeft daarnaast ook geen omschrijving van wat er precies onder ‘voorwerpen van archeologische of historische aard’ moet worden begrepen. Heeft geeft kortom geen definitie. Artikel 149 stelt dat bepaalde staten genieten van een preferentieel recht. Dit is de staat van (culturele) oorsprong of de staat van historische en oudheidkundige oorsprong. Welk voorkeursrecht hiermee wordt bedoeld valt niet duidelijk uit het artikel af te leiden.⁸²

Artikel 149 is dus eerder beperkt en onduidelijk geformuleerd. Het kent rechten toe aan de staat van oorsprong van cultureel erfgoed. Wat deze rechten precies inhouden specificeert het artikel niet. Daarnaast is er geen mechanisme van handhaving.⁸³ Ook moet er worden benadrukt dat deel XI nog steeds niet uniform door alle staten wordt gehanteerd. Een aantal belangrijke industrielanden, waaronder de Verenigde Staten, hebben het VN-Zeerechtverdrag (nog) niet geratificeerd net omwille de tekst van deel XI. De afdwingbaarheid kan daarom in vraag worden gesteld.⁸⁴

ii. Artikel 303 VN-Zeerechtverdrag

Naast artikel 149, is er ook nog artikel 303 dat waakt over de bescherming van onderwater cultureel erfgoed. Artikel 303 verplicht de lidstaten om “in de zee gevonden voorwerpen van archeologische of historische aard te beschermen”⁸⁵. Zij worden geacht samen te werken om dit doel te bereiken. Artikel 303 behoort tot deel XVI van het verdrag, namelijk de ‘algemene bepalingen’. Dit wil zeggen dat de toepassing ervan niet afhankelijk is van de maritieme zone. Een uitzondering is de tweede paragraaf, deze is expliciet van toepassing op de aansluitende zone.

Uit het artikel kan worden afgeleid dat staten een algemene verplichting hebben om onderwater cultureel erfgoed te beschermen, ongeacht waar deze voorwerpen zich bevinden. Zij dienen hierbij wel rekening te houden met de “rechten van aanwijsbare eigenaars, het bergingsrecht, andere

⁸⁰ Art. 149 VN-Zeerechtverdrag.

⁸¹ Afdeling 3, Deel XI VN-Zeerechtverdrag. Heeft enkel betrekking op de ontginning van rijkdommen van het gebied.

⁸² A. STRATI, “Deep Seabed Cultural Property and the Common Heritage of Mankind”, *Int'l & Comp. L.Q.* 1991, (859) 879.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 206-207.

⁸⁵ Art. 303(1) VN-Zeerechtverdrag.

regels van maritiem recht en wetten en gebruiken op het gebied van culturele uitwisselingen".⁸⁶ Bovendien dienen ook andere internationale overeenkomsten en regels van internationaal recht aangaande de bescherming van onderwater cultureel erfgoed in acht te worden genomen.⁸⁷ Hierbij kan worden gevraagd wat er bedoeld wordt met 'aanwijsbare eigenaars'. Het is niet geheel duidelijk of het hier gaat over privé-eigendom en dus onder andere de eigendom van natuurlijke personen of dat het gaat om statelijke actoren en dus openbare eigendom. Door het gebrek aan definiëring kan de interactie tussen artikel 303 en 149 in vraag worden gesteld. Artikel 149 voert namelijk een voorkeursrecht in voor de staat van oorsprong, wat voor een conflictsituatie kan zorgen indien er aan identificeerbare eigenaar kan worden aangeduid.⁸⁸

Een kuststaat kan op grond van artikel 303, paragraaf 2 bepalen dat de verwijdering van archeologische en/of historische voorwerpen in de zone van de aansluitende zone een inbreuk is op van zijn nationale regels die daar gelden. Met de verruiming van de bevoegdheid van de kuststaten wordt er een extra beschermende zone ingevoerd voor onderwater cultureel erfgoed.

Net zoals artikel 149 is artikel 303 eerder vaag geformuleerd. Ondanks een ontbrekende begripsomschrijving zal in het volgende stuk getracht worden het begrip 'onderwater cultureel erfgoed' te definiëren.

iii. Definiëring onderwater cultureel erfgoed

Beide artikelen spreken van 'voorwerpen van archeologische of historische aard'.⁸⁹ Maar welke voorwerpen worden hier precies mee bedoeld? Het verdrag geeft hier geen specifieke uitleg. Er valt dus ook niet meteen duidelijk af te leiden welke voorwerpen hier nu precies onder vallen. De artikelen moeten worden geïnterpreteerd in het licht van de tijdsgeest op het moment dat het verdrag werd opgesteld.⁹⁰ In de periode die voorafgaat aan UNCLOS werden er namelijk naast scheepswrakken en ondergelopen kuststructuren ook heel wat individuele of afzonderlijke objecten gevonden. Denk bijvoorbeeld aan oude vrachten of marmeren en bronzen beelden. Vandaar de keuze om het woord 'object' of 'voorwerp' (Engelse benaming: objects) te gebruiken in de tekst van het verdrag.⁹¹ Toch is het enigszins vreemd dat er geen ander definitie criterium wordt gebruikt. Het woord 'voorwerpen' kan namelijk heel beperkt worden opgevat. Zo kunnen onder andere vaste constructies, nederzettingen of scheepswrakken die grotendeels in de zeebodem zijn geïncorporeerd buiten het begrip vallen.⁹²

Wanneer er geen internationale overeenkomst wordt gesloten tussen de partijen omtrent de specifieke interpretatie van een begrip, moet dit begrip te goeder trouw worden geïnterpreteerd.⁹³

⁸⁶ Art. 303(3) VN-Zeerechtverdrag.

⁸⁷ Art. 303(4) VN-Zeerechtverdrag.

⁸⁸ C. PARRA-RODRIGUEZ, "The Protection of Underwater Cultural Heritage from the Perspective of International Law" in J.A. YTURRIAGA en P.A. FERNANDEZ-SANCHEZ (eds.), *New Approaches to the Law of the Sea: (In Honor of Ambassador José Antonio De Yturriaga-Barberán)*, New York, Nova Science Publishers, 2017, (291) 297.

⁸⁹ Art. 149 en 303 VN-Zeerechtverdrag.

⁹⁰ Art. 31 Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, BS 25 december 1993, 28.706.

⁹¹ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 71.

⁹² S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 71-72.

⁹³ Art. 31(1) en (3) Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, BS 25 december 1993, 28.706.

Een interpretatie te goeder trouw wil zeggen een interpretatie in overeenstemming met de gewone betekenis van het begrip in de context waarin het wordt gebruikt en in overeenstemming met de doeleinden van het verdrag.⁹⁴ Als er wordt gekeken naar de gewone betekenis van het woord 'voorwerp' stemt dit overeen met een roerend goed. Het voorwerp is met andere woorden verplaatsbaar. De vraag rijst of onder andere scheepswrakken die inmiddels in de zeebodem zijn geïncorporeerd hieronder vallen aangezien zij juridisch zullen worden gekwalificeerd als onroerend.⁹⁵ Het schip zou dan namelijk eerder een site zijn dan een voorwerp. Maar er moet daarnaast ook rekening worden gehouden met de context en doelstelling van het verdrag. Rekening houdend met het objectief van artikelen 149 en 303 kan worden vastgesteld dat het de bedoeling van de verdragsluitende partijen was dat vaste structuren en scheepswrakken ook onder de bescherming horen te vallen. De term 'voorwerpen' vraagt dus een ruime interpretatie.⁹⁶

Artikelen 149 en 303 vereisen eveneens een 'archeologische of historische aard'. De woorden 'archeologisch of historisch' bevatten het beperkend criterium. Ook hier rijst de vraag wanneer een voorwerp een archeologische of historische aard heeft. Ongeacht het frequent gebruik van deze bewoordingen zijn in het VN-Zeerechtverdrag geen definities ervan opgenomen. Volgens O'Keefe heeft het begrip 'archeologisch' geen betekenis op zich. Archeologie is volgens hem geen beschrijving maar een proces op zich. Het komt er met andere woorden op neer dat het gaat om voorwerpen die een waarde zouden kunnen hebben voor de mensheid wanneer deze archeologisch worden geïnterpreteerd.⁹⁷ Het woord 'historisch' duidt dan weer op een voorwerp dat verbonden is met de menselijke geschiedenis.⁹⁸ Het lijkt er dan ook op dat 'historisch' eerder een tijdelijk criterium is. Het verdrag laat echter achterwege hier een concrete tijdslimiet op te plakken. Er kan vanuit worden gegaan dat het artikel dus niet van toepassing is op moderne objecten, maar wanneer een object 'te jong' is, is niet duidelijk.⁹⁹ Gezien het gebrek aan verduidelijking in de tekst zelf, zal er moeten worden gekeken naar de statenpraktijk rond deze twee artikelen. Artikel 149 kent (bijna) geen toepassingen in de praktijk. Artikel 303 daarentegen kent wel een groot aantal praktische toepassingen, voornamelijk met betrekking tot paragraaf 2. Uit deze praktijk van staten kan worden afgeleid dat deze activiteiten niet louter gericht zijn op eeuwenoude voorwerpen of objecten.¹⁰⁰ Zo worden er bijvoorbeeld veel scheepswrakken van de tweede wereldoorlog erkend onder artikel 303 te vallen.¹⁰¹ In 2000 sloten de Verenigde Staten al een internationale overeenkomst met als doel het wrak van de RMS Titanic te beschermen.¹⁰² Op dat moment had het wrak de kaap van 100 jaar nog niet bereikt. Toch verwijst de overeenkomst in zijn preambule uitdrukkelijk naar artikel 303 van het VN-Zeerechtverdrag. De overeenkomst zou worden gesloten

⁹⁴ Art. 31(1) Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, BS 25 december 1993, 28.706.

⁹⁵ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 72.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 17.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 75.

¹⁰¹ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 76.

¹⁰² Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents*, Treaty Series No. 8 (2019).

tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Canada en Frankrijk. De UNESCO conventie van 2001 ter bescherming van cultureel erfgoed onder water past wel het temporeel criterium van 100 jaar toe.¹⁰³ Maar dit indiceert niet dat het gebruik van een lager criterium afbreuk doet aan de statenpraktijk.

De woorden 'archeologisch en historisch' komen ook terug in het UNESCO Werelderfgoedverdrag. Artikel 1 van dat verdrag zet cultureel erfgoed uiteen in drie verschijningsvormen. Het derde lid is in dit geval interessant. Hier wordt het belang van de buitengewone universele waarde benadrukt. Deze waarde kan blijken uit historisch, esthetisch, etnologisch of antropologisch perspectief.¹⁰⁴ Net zoals in het VN-Zeerechtverdrag wordt er hier dus eerder aandacht besteed aan de waarde die het object heeft dan aan een temporeel criterium.

V. Conclusie

Het ontbreken van een specifieke definitie voor 'voorwerpen van archeologische of historische aard' in het VN-Zeerechtverdrag laat ruimte voor interpretatie en kan leiden tot rechtsonduidelijkheid. Artikel 149 en 303 vereisen dat de voorwerpen een 'archeologische of historische aard' hebben, maar definiëren deze termen niet expliciet. Er kan vanuit worden gegaan dat het verdrag niet louter beoogt scheepswrakken te beschermen, maar ook andere objecten.

De interpretatie van deze termen moet te goeder trouw gebeuren, met respect voor het doel van het verdrag. Hoewel er geen specifieke tijdslimiet wordt benoemd, blijkt uit de statenpraktijk dat diverse objecten, inclusief recentere scheepswrakken, worden erkend en beschermd. Het is essentieel dat staten en internationale actoren samenwerken om waardevolle maritieme erfgoedobjecten te behouden en te beschermen.

b) Initiatieven van de Raad van Europa

De initiatieven van de Raad van Europa met betrekking tot onderwater cultureel erfgoed, waaronder Aanbeveling 848, het verdrag van Valletta en de Europese Ontwerpconventie van 1985, zijn om verschillende redenen van belang geweest voor latere internationale instrumenten. Ten eerste hebben de initiatieven de bewustwording omtrent het belang van de bescherming van onderwater cultureel erfgoed vergroot en sporen ze de lidstaten aan om hiervoor samen te werken. Ze dragen onder andere bij aan het stimuleren van internationale samenwerking en uitwisseling van kennis en praktijken op het gebied van erfgoedbehoud.¹⁰⁵

Ten tweede hebben de Europese instrumenten normen en richtlijnen vastgesteld voor de bescherming, het behoud en beheer van onderwater cultureel erfgoed. Ze hebben geholpen bij het ontwikkelen van gemeenschappelijke normen en benaderingen op Europees niveau die later kunnen worden overgenomen door andere internationale organen en verdragen. Bijvoorbeeld, de richtlijnen en definities die zijn vastgesteld in Aanbeveling 848, het verdrag van Valletta en de Europese Ontwerpconventie van 1985 hebben mogelijk inspiratie geboden voor latere wetgeving zoals de UNESCO-conventies en nationale erfgoedwetten.

¹⁰³ Zie *infra*.

¹⁰⁴ Art. 1(3) Werelderfgoedverdrag.

¹⁰⁵ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 77.

Al met al hebben de initiatieven van de Raad van Europa een blijvende impact gehad op de bescherming en het behoud van cultureel erfgoed, zowel op Europees niveau als wereldwijd. Hun principes en benaderingen hebben de basis gelegd voor verdere wetgeving en internationale samenwerking op het gebied van erfgoedbehoud.¹⁰⁶

VI. Aanbeveling 848 van 1978

Het onderwerp 'onderwater cultureel erfgoed' werd tijdens de parlementaire vergadering van de Raad van Europa van januari 1977 besproken. Omdat de invoering van het VN-Zeerechtverdrag nog een proces van lange adem leek, en gezien het probleem van illegale verkenningen van scheepswrakken aan de kusten van Europa, gaf de Raad de opdracht aan haar Commissie cultuur, wetenschap en onderwijs een onderzoek te starten omtrent onderwater cultureel erfgoed.¹⁰⁷

De bevindingen van de Commissie werden in 1978 neergeschreven in een rapport, ook wel bekend als 'The Roper Report'.¹⁰⁸ Het rapport bevatte naast deze vaststellingen ook een formele aanbeveling. Deze aanbeveling wordt 'Aanbeveling 848 over het cultureel erfgoed onder water'¹⁰⁹ genoemd.

Het rapport stelde vast dat moderne piraterij het grootste gevaar vormde voor onderwater cultureel erfgoed. Onder 'moderne piraterij' vallen zowel activiteiten uitgevoerd door amateur schatzoekers als professionele schatzoekers.¹¹⁰ De oorzaak hiervan ligt volgens de commissie in het gebrek aan erkenning van onderwater archeologie als een officiële wetenschappelijke discipline.¹¹¹

Daarnaast bleek uit het onderzoek van de commissie dat de wetgeving van de Europese staten zeer gevarieerd en ontoereikend was. Bovendien kenden deze wetgevingen geen toepassing buiten de territoriale zee. Het onderzoek naar de nationale wetgevingen werd uitgevoerd door Lyndel V. Prott en Patrick J. O'Keefe als juridisch adviseurs.¹¹² Het rapport concludeerde dat Europese initiatieven nodig waren om vooruitgang te boeken op dit gebied. Deze Europese initiatieven konden dan later dienen als basis voor internationale overeenkomsten en verdragen. Aanbeveling 848 benadrukt de noodzaak van actie op nationaal niveau. Nationale wetgeving moet worden herzien waar nodig en verdere wetgevende initiatieven zijn vereist in de gebieden die prioriteit vragen.¹¹³

De annex van Aanbeveling 848 bevat een aantal minimumvereisten voor nationale wetgeving. Deze vereisten zijn gebaseerd op de aanbevelingen gedaan door Prott en O'Keefe.¹¹⁴ Uit deze

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 36-37.

¹⁰⁸ Rapport van de Commissie van cultuur, wetenschap en onderwijs op zijn 30ste zitting (18 september 1978), Doc. 4200.

¹⁰⁹ Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978).

¹¹⁰ Rapport van de Commissie van cultuur, wetenschap en onderwijs op zijn 30ste zitting (18 september 1978), Doc. 4200, p. 6.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Rapport van de Commissie van cultuur, wetenschap en onderwijs op zijn 30ste zitting (18 september 1978), Doc. 4200, p. 49.

¹¹³ Punt f Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978).

¹¹⁴ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 38.

minimumvereisten blijkt duidelijk het belang van het rapport en de Aanbeveling zelf voor latere internationale verdragen met betrekking tot de bescherming van onderwater cultureel erfgoed. Dit belang kan voornamelijk uit drie minimumvereisten worden afgeleid.¹¹⁵ Het gaat over punten II, IV en V van de Annex.

Vereiste II bevat het criterium dat de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed alle objecten moet omvatten die zich al meer dan 100 jaar onder water bevinden. Daarnaast moet er voorzien zijn in de mogelijkheid om minder belangrijke objecten uit te sluiten en objecten die niet voldoen aan de temporele voorwaarde maar wel van archeologische, historisch of artistiek belang zijn op te nemen onder de bescherming.¹¹⁶ Deze temporele voorwaarde zal later ook terug te vinden zijn in artikel 1 van de UNESCO Conventie van 2001.

Punt IV vereist vervolgens dat de nationale jurisdictie wordt uitgebreid tot de grens van 200 mijl. Daarenboven moet een internationale overeenkomst voorzien in de gelijke behandeling van culturele vondsten die terecht zijn gekomen in andere landen dan de culturele zone waar ze zijn gevonden.¹¹⁷

Vereiste V stelt dat de bestaande wetgevingen inzake berging van wrakken niet van toepassing is op de beschermde objecten vermeld in punt II en IV.¹¹⁸

Naast de aanbevelingen en minimumvereisten met betrekking tot nationale wetgevingen, adviseert Aanbeveling 848 een Europese Conventie met betrekking tot de bescherming Onderwater Cultureel erfgoed op te stellen.¹¹⁹ Deze (ontwerp) Conventie zal in de volgende passage worden besproken.

iv. Begripsomschrijving onderwater cultureel erfgoed

In deze aanbeveling werd cultureel erfgoed onder water voor de eerste keer als begrip gebruikt in een internationale context.¹²⁰ Ondanks dat het begrip 'onderwater cultureel erfgoed' in deze aanbeveling expliciet wordt gebruikt, laat het na te voorzien in een definiëring ervan. Belangrijk om hier op te merken is het feit dat het hier gaat om een aanbeveling en dus niet om een bindende tekst. Het document is er voornamelijk op gericht de lidstaten aan te sporen om in hun nationale wetgeving te voorzien in een minimaal beschermingsregime van onderwater cultureel erfgoed. Aangezien het dus eerder gaat om minimumnormen, kan worden gesteld dat een precieze definiëring van het begrip onderwater cultureel erfgoed niet nodig was.¹²¹

Punt II van de Annex bevat wel een aantal voorwaarden waaraan moet worden voldaan. Punt II stelt dat "de bescherming betrekking moet hebben op alle objecten die zich meer dan 100 jaar onder water bevinden, maar met de mogelijkheid van discretionaire uitsluiting van minder belangrijke objecten en de opname van historisch of artistieke belangrijke objecten van recentere

¹¹⁵ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 38.

¹¹⁶ Annex punt II., Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978).

¹¹⁷ Annex punt IV., Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978).

¹¹⁸ Annex punt V., Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978).

¹¹⁹ Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978), p. 17.

¹²⁰ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 77.

¹²¹ Ibid.

datum”¹²². De belangrijkste voorwaarde die hieruit kan worden afgeleid is het tijdelijk criterium dat de grens legt op 100 jaar. Wel voorziet de bepaling in een mogelijkheid recentere voorwerpen onder de bescherming te doen vallen.

Punt II stelt dat deze termijn van 100 jaar aanvangt op het moment dat het voorwerp zich onder water bevindt. Het vaststellen van dergelijke ‘startdatum’ voorkomt verwarring wanneer het bijvoorbeeld gaat om een scheepswrak waarbij het schip zelf, de lading, persoonlijke bezittingen, enzovoort een andere datum van productie hebben.¹²³

Daarnaast kan de vraag worden gesteld wanneer een voorwerp zich ‘onder water’ bevindt. In de aanbeveling wordt niets gezegd over de aard van het water waarin het voorwerp zich zou moeten bevinden of van de mate waarin een voorwerp onder water moet liggen. Het is dus niet duidelijk of de aanbeveling ook betrekking heeft op de binnenwateren van een staat en of een voorwerp volledig en permanent moet zijn ‘ondergedompeld’.¹²⁴

v. Conclusie

Aanbeveling 848 introduceert het begrip ‘onderwater cultureel erfgoed’ voor het eerst op internationaal niveau, maar definieert het niet expliciet. De aanbeveling beoogt lidstaten aan te sporen om minimumnormen voor de bescherming van onderwater cultureel erfgoed vast te stellen.

Het verdrag stelt dat bescherming geldt voor objecten die meer dan 100 jaar onder water liggen, met de mogelijkheid om ook recentere objecten van historisch of artistiek belang op te nemen. Echter, het verduidelijkt niet wanneer een voorwerp zich precies ‘onder water’ bevindt.

VII. Ontwerp Europese Conventie inzake de Bescherming van Onderwater Cultureel Erfgoed 1985

Naar aanleiding van Aanbeveling 848 werd in 1985 de Ontwerp Europese Conventie inzake de Bescherming van onderwater cultureel erfgoed opgesteld door de Raad van Europa.¹²⁵ In november 1979 werd er een Ad Hoc Comité van deskundigen (CAHAQ) samengesteld met de taak om een Europees Verdrag inzake de bescherming van onderwater cultureel erfgoed op te stellen. In 1985 werd dit ontwerp ter goedkeuring voorgelegd aan het Comité van Ministers. Het verdrag werd echter nooit aangenomen. In de periode van de opstelling van het verdrag bestonden en reeds politieke spanningen tussen Griekenland en Turkije. Voor de inwerkingtreding was een territoriale afbakening tussen de twee landen vereist in de oostelijke Egeïsche zee.¹²⁶ Turkije maakte daarom bezwaar tegen het territoriaal toepassingsgebied van het verdrag.¹²⁷ Ondanks het feit dat het verdrag nooit in werking trad zal de tekst ervan belangrijk zijn voor de latere ontwikkelingen in de internationale bescherming van onderwater cultureel erfgoed.

¹²² Annex punt II., Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978).

¹²³ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 78.

¹²⁴ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 79.

¹²⁵ Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ), Ontwerp Europese Conventie inzake de Bescherming van Onderwater Cultureel Erfgoed, 5e vergadering, Straatsburg 16 Maart 1984. De originele tekst is niet beschikbaar voor consultatie. Een eerdere versie is wel raadpleegbaar. (Hierna: Comité van deskundigen inzake cultureel erfgoed onder water (CAHAQ)).

¹²⁶ J. BLAKE, “The Protection of the Underwater Cultural Heritage”, *Int'l & Comp L.Q.* 1996, (819) 824.

¹²⁷ A. STRATI, *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An emerging objective of the contemporary Law of the Sea*, Den Haag, Kluwer Law International, 1995, p. 87.

In de preambule van het verdrag wordt onderwater cultureel erfgoed gezien als gemeenschappelijk erfgoed van de gehele mensheid. De bescherming van onderwater cultureel erfgoed is dan ook een internationale aangelegenheid en niet louter de verantwoordelijkheid van de individuele staten. Daarom benadrukt het verdrag eveneens dat voor het onderzoek naar onderwater cultureel erfgoed gebruik moet worden gemaakt van wetenschappelijke technieken en professionele deskundigheid teneinde het erfgoed te kunnen beschermen.¹²⁸

Het verdrag legt de lidstaten op alle passende maatregelen te nemen om onderwater cultureel erfgoed in situ te beschermen.¹²⁹ Bovendien dienen de lidstaten de verplichting op te leggen dat in het geval van een incidentele vondst, het cultuurgood in principe moet blijven liggen op de plaats waar het werd gevonden.¹³⁰ Deze vondsten moeten aan de autoriteiten worden gemeld.¹³¹ Verder dient alle onderwater cultureel erfgoed officieel te worden geregistreerd. Staten beschikken over de mogelijkheid deze registratie raadpleegbaar te maken voor het publiek. Indien zij hiervoor opteren dienen zij evenwel passende maatregelen te nemen om te voorkomen dat het onderwater cultureel erfgoed wordt beschadigd omwille van deze openbaarheid.¹³²

In tegenstelling tot Aanbeveling 848 wordt de toepassing van bergings- en wrakwetgeving niet uitgesloten. De ontwerpconventie kent een gelijkaardige toepassing als het VN-Zeerechtverdrag. Artikel 2 (7) is namelijk quasi-identiek aan artikel 303 (3) van het VN-Zeerechtverdrag. Het bepaalt dat "niets in dit verdrag afbreuk doet aan de rechten van identificeerbare eigenaren, de bergingsregels of andere regels van maritiem recht of (gewoonte)recht met betrekking tot culturele uitwisselingen"¹³³.

i. Begripsomschrijving onderwater cultureel erfgoed

In tegenstelling tot Aanbeveling 848 en het UNCLOS-verdrag wordt onderwater cultureel erfgoed in de ontwerpconventie wel uitdrukkelijk gedefinieerd. Een begripsomschrijving van onderwater cultureel erfgoed is terug te vinden in artikel 1 van het verdrag, dat het materieel toepassingsgebied bevat. Artikel 1 bepaalt dat onderwater cultureel erfgoed wordt gezien als "alle overblijfselen en voorwerpen en alle andere sporen van het menselijk bestaan die zich geheel of gedeeltelijk bevinden in de zee, meren, rivieren, kanalen, kunstmatige reservoirs of andere wateren, of in getijden- of andere periodiek overstroomde gebieden, of hersteld uit een dergelijke omgeving, of aangespoeld"¹³⁴. Het verdrag zal voor deze voorwerpen gebruik maken van de term 'onderwater cultureel eigendom' (Engelse benaming: *Underwater Cultural property*). Paragraaf 2 van hetzelfde artikel stelt dat "onderwater cultureel eigendom dat ten minste 100 jaar oud is de bescherming moet genieten waarin het verdrag voorziet"¹³⁵. De lidstaten kunnen objecten die niet aan een ouderdom van 100 jaar voldoen ook opnemen in de bescherming.¹³⁶

¹²⁸ Preambule, Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹²⁹ Art. 3(1) Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³⁰ Art. 6(2) Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³¹ Art. 6(1) Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³² Art. 7 Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³³ Art. 2(7) Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³⁴ Art. 1(1) Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³⁵ Art. 1(2) Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³⁶ Ibid.

Het criterium in artikel 1 is "alle overblijfselen en voorwerpen en alle andere sporen van het menselijk bestaan".¹³⁷ Het criterium is zeer ruim omschreven. Hierdoor omvat het zowel voorwerpen gemaakt door de mens als andere voorwerpen die getuigen van menselijk bestaan. Onder de begripsomschrijving blijkt letterlijk dat ook voorwerpen die zich slechts gedeeltelijk onder water bevinden in de definitie worden opgenomen. Daarnaast worden ook binnenlandse wateren geacht onder de definitie te vallen.¹³⁸

Net zoals bij Aanbeveling 848 wordt hier het criterium van 100 jaar gehanteerd. Desalniettemin wordt hier gekeken naar de leeftijd en niet naar de periode dat het voorwerp onder water ligt. Staten beschikken over de mogelijkheid jongere voorwerpen op te nemen in de bescherming. Zij kunnen daarentegen oudere voorwerpen niet uitsluiten. Lidstaten kunnen voor het betrekken van jongere voorwerpen een criterium van culturele waarde hanteren.¹³⁹

ii. Conclusie

De ontwerpconventie geeft een specifieke definitie van onderwater cultureel erfgoed in Artikel 1. Dit markeert een verschil met Aanbeveling 848 en het VN-Zeerechtverdrag. Dankzij een welbepaalde definitie wordt de reikwijdte van wat als onderwater cultureel erfgoed wordt beschouwd afgebakend. De aanbeveling benadrukt ook welk temporeel criterium dient te worden gehanteerd. Evenwel beschikken staten over de mogelijkheid hiervoor in een bredere bescherming te voorzien. Daarnaast wordt er benadrukt dat ook gedeeltelijk ondergedompelde objecten en binnenlandse wateren onder de bescherming vallen.

VIII. Verdrag van Valletta 1992

De Conventie betreffende de bescherming van het archeologisch erfgoed van Europa¹⁴⁰, ook wel bekend als het Valletta verdrag, werd aangenomen in Valletta, Malta, op 16 januari 1992. In tegenstelling tot het ontwerpverdrag van 1985 werd het verdrag van Valletta wel aangenomen en trad deze in werking op 25 mei 1995.

Het Valletta verdrag houdt een wijziging in van een reeds bestaand verdrag, namelijk het Europees Verdrag inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 1969¹⁴¹. Het verdrag van 1969 was niet expliciet van toepassing op onderwater cultureel erfgoed. Bij de aanpassingen die gedaan werden bij het verdrag van Valletta werd de bescherming van onderwater cultureel erfgoed wel uitdrukkelijk opgenomen in het toepassingsgebied.¹⁴² Het verdrag verplicht de lidstaten om cultureel erfgoed te beschermen.¹⁴³

Het verdrag van Valletta heeft gezorgd voor een groter bewustzijn omtrent het belang van onderwater cultureel erfgoed. Door het nieuwe verdrag werd archeologisch onderzoek voortaan op

¹³⁷ Art. 1(1) Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 82-83.

¹⁴⁰ Verdrag van Valletta inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 16 januari 1992, *European Treaty Series*, NO. 142. (Hierna: Verdrag van Valletta)

¹⁴¹ Verdrag inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 6 mei 1969, *European Treaty Series*, NO. 66.

¹⁴² Art. 1(3) Verdrag van Valletta.

¹⁴³ Art. 2 Verdrag van Valletta.

een heel andere manier uitgevoerd dan voordien.¹⁴⁴ In plaats van objecten te onderzoeken via opgravingen en achteraf herstel werden nu meer geavanceerde en minder ingrijpende technieken aangewend. Het verdrag ziet opgravingen namelijk als een vernietigende activiteit.¹⁴⁵ Opgravingen zullen voortaan enkel nog kunnen plaatsvinden binnen een gereguleerd kader. Ook de bewustwording van het belang van de context waarin objecten worden gevonden groeide.¹⁴⁶ Vervolgens erkent de Conventie ook een groter scala aan bedreigingen van onderwater cultureel erfgoed. In het Verdrag van 1969 werd voornamelijk de nadruk gelegd op de dreiging van illegale opgravingen. In de preambule van het verdrag van Valletta daarentegen worden ook 'major planning', natuurlijke bedreigingen, onwetenschappelijke opgravingen en onvoldoende publiek besef opgenomen als bedreigingen van onderwater cultureel erfgoed.¹⁴⁷

Het verdrag van Valletta dwingt de verdragsluitende staten ertoe een procedure op te stellen voor het autoriseren en reguleren van opgravingen en andere archeologische activiteiten.¹⁴⁸ Er moet voorkeur worden gegeven aan niet-vernietigende activiteiten en onderzoeksmethoden wanneer deze mogelijk zijn. Voormelde activiteiten moeten te allen tijde wetenschappelijk en verantwoord worden uitgevoerd.¹⁴⁹ In het toelichtend rapport wordt verwezen naar het gebruik van staten om te vereisen dat personen die dergelijke archeologische activiteiten willen uitvoeren een vergunning moeten verkrijgen.¹⁵⁰ Aan deze vergunningen zijn verschillende voorwaarden verbonden. Archeologische activiteiten mogen louter worden uitgevoerd met een wetenschappelijk doel. Opgravingen die uitsluitend worden georganiseerd met als doel edelmetalen of andere objecten met enige marktwaarde te vinden mogen in geen enkel geval worden toegestaan.¹⁵¹

Artikel 2 voorziet verder nog in de verplichtingen voor de lidstaten om; een inventaris bij te houden waarin het archeologisch erfgoed en de beschermde monumenten en gebieden worden opgenomen¹⁵², de verplichte rapportage van toevallige ontdekkingen¹⁵³, het behoud van archeologisch erfgoed binnen het planningsproces¹⁵⁴, publieke financiële steun voor archeologisch onderzoek vanuit landelijke, regionale en lokale overheden¹⁵⁵, het faciliteren van de studie en de verspreiding van kennis over archeologische ontdekkingen¹⁵⁶, het bevorderen van het publieke bewustzijn¹⁵⁷,

¹⁴⁴ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 45-46.

¹⁴⁵ Art. 3(ii) Verdrag van Valletta.

¹⁴⁶ Art. 1(3) Verdrag van Valletta.

¹⁴⁷ Preambule Verdrag van Valletta.

¹⁴⁸ Art. 3. Verdrag van Valletta.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Art. 3 Verklarend rapport van het Verdrag van Valletta inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 16 januari 1992, *European Treaty Series*, NO. 143.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Art. 2(i) Verdrag van Valletta.

¹⁵³ Art. 2(iii) Verdrag van Valletta.

¹⁵⁴ Art. 5 Verdrag van Valletta.

¹⁵⁵ Art. 6 Verdrag van Valletta.

¹⁵⁶ Art. 7 Verdrag van Valletta.

¹⁵⁷ Art. 9 Verdrag van Valletta.

het voorkomen van illegaal verkeer van elementen van archeologisch erfgoed ¹⁵⁸ en het toezien op de toepassing en naleving van de Conventie ¹⁵⁹.

i. Begripsomschrijving onderwater cultureel erfgoed

Het Valletta verdrag heeft in eerste instantie betrekking op cultureel erfgoed in het algemeen. Onderwater cultureel erfgoed is uitdrukkelijk opgenomen in het materiële toepassingsgebied van het verdrag.¹⁶⁰ In het verdrag wordt gebruik gemaakt van het begrip 'elementen van archeologisch erfgoed' in plaats van cultureel erfgoed.¹⁶¹ Artikel 1, paragraaf 2 definieert elementen van archeologisch erfgoed als "alle overblijfselen en voorwerpen en eventuele andere sporen van de mensheid van de afgelopen tijdperken". Dit is een eerste criterium waaraan moet worden voldaan om binnen het toepassingsgebied van de conventie te vallen. Artikel 1, paragraaf 3 geeft een niet-limitatieve lijst van soorten elementen die onder deze definitie kunnen vallen, bijvoorbeeld; bouwwerken, groepen van gebouwen, verplaatsbare objecten, enzovoort.¹⁶² Uit het verklarend rapport komt naar voren dat in artikel 1 de term 'elementen' wordt gebruikt om te benadrukken dat men niet alleen beoogt voorwerpen te beschermen maar elk bewijs of restant van menselijk bestaan.¹⁶³ Daarnaast wordt erop gewezen dat de context waarin de elementen worden gevonden net zo belangrijk is als het voorwerp of object zelf. Onder context wordt verstaan de fysieke omgeving waarin het object zich bevindt.¹⁶⁴ Indien een voorwerpen uit zijn context worden weggenomen bestaat het risico op waardeverlies. Het verklarend rapport geeft als voorbeeld een houten structuur waarvan alleen een verkleuring in de grond overblijft. Op het eerste zicht lijkt dit misschien niet van grote waarde, maar een deskundige kan hier veel nuttige informatie uit halen.¹⁶⁵

Verder voorziet artikel 1, paragraaf 2 in drie cumulatieve voorwaarden waaraan moet worden voldaan om onder het toepassingsgebied van het verdrag te vallen met betrekking tot voorwerpen, overblijfselen en sporen van menselijke activiteit. De eerste voorwaarde is dat het behoud en de studie van deze objecten moeten bijdragen aan het begrijpen van de geschiedenis van de mensheid en de relatie met het natuurlijk milieu. Met andere woorden, de objecten moeten belangrijk zijn voor het ontrafelen van menselijke geschiedenis en hoe mensen zich tot hun omgeving verhouden.¹⁶⁶ Ten tweede is vereist dat het verkrijgen van kennis over menselijke geschiedenis en het milieu waarin ze leefden voornamelijk afhankelijk is van het onderzoeken van deze specifieke objecten.¹⁶⁷ De derde voorwaarde is dat deze objecten zich kunnen bevinden in elke zone binnen het rechtsgebied van de deelnemende partijen aan het verdrag.¹⁶⁸

¹⁵⁸ Art. 10 Verdrag van Valletta.

¹⁵⁹ Art. 13 Verdrag van Valletta.

¹⁶⁰ Art. 1(3) Verdrag van Valletta.

¹⁶¹ Art. 1(2) Verdrag van Valletta.

¹⁶² Verklarend rapport van het Verdrag van Valletta inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 16 januari 1992, *European Treaty Series*, NO. 143.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Art. 1(2)(i) Verdrag van Valletta.

¹⁶⁷ Art. 1(2)(ii) Verdrag van Valletta.

¹⁶⁸ Art. 1(2)(iii) Verdrag van Valletta.

Deze drie voorwaarden kunnen worden beschouwd om de termen 'archeologische en historische aard' nader te bepalen. Wanneer aan de drie voorwaarden is voldaan wordt het element gezien als archeologisch en historisch.¹⁶⁹

Opvallend bij het verdrag van Valletta is het ontbreken van een specifiek tijds criterium. Het verdrag van Valletta vereist louter dat het gaat om overblijfselen van 'voorbij tijdperken'.¹⁷⁰ Dergelijke formulering kan de vraag doen rijzen of overblijfselen van het huidige tijdperk dan niet onder de bescherming vallen en hoe deze tijdperken precies moeten worden afgebakend. Hoe dan ook lijkt de nadruk voornamelijk te liggen op het criterium dat de elementen helpen de geschiedenis van de mensheid te achterhalen eerder dan een temporeel criterium.¹⁷¹

ii. Conclusie

Het Valletta verdrag definieert onderwater cultureel erfgoed als alle overblijfselen, voorwerpen en sporen van menselijke aanwezigheid die van historisch of archeologisch belang zijn. Deze omvatten een breed scala aan artefacten en structuren, samen met hun contextuele omgeving.

De conventie benadrukt eveneens dat de context waarin deze elementen worden gevonden even belangrijk is als de objecten zelf.¹⁷² Om onder het toepassingsgebied van de conventie te vallen moeten elementen bijdragen aan het begrijpen van de geschiedenis van de mensheid, afkomstig zijn uit voorbij tijdperken en zich bevinden binnen het rechtsgebied van de partijen bij het verdrag.

Opmerkelijk is het ontbreken van een specifiek tijds criterium. De nadruk ligt echter op het belang van deze elementen voor het begrijpen van de menselijke geschiedenis, eerder dan op een strikt tijdgebonden criterium.

c) Conclusie: Wat valt er te verstaan onder 'onderwater cultureel erfgoed'?

Onderwater cultureel erfgoed wordt in verschillende instrumenten op een andere manier gedefinieerd. In het VN-Zeerechtverdrag en de Europese ontwerpconventie inzake de bescherming van onderwater cultureel erfgoed werd er zelfs geen uitdrukkelijke definiëring opgenomen. Een eenduidige begripsomschrijving opstellen is daarom niet evident.

Over het algemeen bevat onderwater cultureel erfgoed objecten, structuren en sporen van menselijke activiteit die zich onder water bevinden en van historisch of archeologisch belang zijn. Een algemeen temporeel criterium wordt niet gehanteerd. Aanbeveling 848 en de Europese ontwerpconventie hanteren een tijds criterium van 100 jaar. Zij voorzien evenwel beide in de mogelijkheid jongere voorwerpen te includeren in de bescherming. Uit de statenpraktijk blijkt ook dat men zich niet vasthoudt aan dit 100-jarig criterium.

Ondanks de verschillende benaderingen van deze internationale instrumenten benadrukken ze allemaal het belang van het beschermen, behouden en beheren van onderwater cultureel erfgoed. Ze erkennen dat onderwater cultureel erfgoed een waardevolle bron van kennis en erfgoed is en

¹⁶⁹ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 83-84.

¹⁷⁰ Art. 1(2) Verdrag van Valletta.

¹⁷¹ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 85.

¹⁷² Art. 1(3) Verdrag van Valletta.

moedigen staten aan om passende maatregelen te nemen voor behoud en onderzoek. In het licht van deze bevindingen blijft er ruimte voor verdere internationale samenwerking en coördinatie om een consistente aanpak te ontwikkelen voor de bescherming van onderwater cultureel erfgoed op mondiaal niveau.

Hoofdstuk 2: De UNESCO Conventie van 2001

A. Inleiding

Met de UNESCO Conventie ter bescherming van cultureel erfgoed onder water van 2001¹⁷³ werd er een cruciale mijlpaal bereikt in de internationale gemeenschap voor de bescherming, het behoud en het beheer van cultureel erfgoed dat zich onder water bevindt. Met de goedkeuring van dit verdrag hebben de deelnemende landen zich gecommitteerd aan gemeenschappelijke normen en principes voor het behoud van onderwater erfgoed, met als doel het bevorderen van internationale samenwerking en het voorkomen van plundering en vernietiging van deze belangrijke bronnen van erfgoed. Dit hoofdstuk zal de context, inhoud en impact van de UNESCO Conventie van 2001 over onderwater cultureel erfgoed onderzoeken, in het bijzonder zal de focus worden gelegd op de begripsomschrijving die het verdrag geeft aan onderwater cultureel erfgoed. Daarnaast zal er worden ingegaan op de beschermingsregels van onderwater erfgoed onder de conventie en de interactie met andere internationale verdragen en instrumenten.

B. Achtergrond en totstandkoming van de UNESCO Conventie van 2001

De jaren 80 werden gekenmerkt door een grote en snelle vooruitgang in maritieme technologie. De belangrijkste ontwikkeling was de verbetering van duikboten waardoor deze steeds dieper in de oceaan konden worden ingezet.¹⁷⁴ Hierdoor werden steeds meer belangrijke restanten van de menselijke geschiedenis en cultuur bedreigd door menselijke activiteiten. Denk maar aan scheepswrakken, oude havens, ondergelopen steden en archeologische sites die het risico lopen te worden vernietigd of beschadigd door plunderingen, illegale handel, destructie door bouwwerkzaamheden of vervuiling. De vondst van de RMS Titanic in 1985 maakte duidelijk wat de risico's waren van deze technologische vooruitgang op onderwater cultureel erfgoed, ongeacht waar het onderwater cultureel erfgoed zich bevond.¹⁷⁵

Het initiatief werd genomen door 'The International Law Association' (ILA). De International Law Association werd opgericht in 1873 in Brussel.¹⁷⁶ Sinds haar oprichting heeft de ILA als belangrijkste doel gehad om het internationaal recht, zowel op het gebied van publiek recht als privaatrecht, te bestuderen, te verduidelijken en te bevorderen. Dit omvat het streven naar een dieper begrip van internationaal recht en het stimuleren van respect voor deze regels op internationaal niveau.¹⁷⁷ De International Law Association voert haar werkzaamheden uit door middel van commissies die zich richten op specifieke onderwerpen binnen internationaal recht. Deze commissies bestaan uit deskundigen en leden van de International Law Association die zich

¹⁷³ UNESCO Conventie ter bescherming van cultureel erfgoed onder water van 2 november 2001, *United Nations Treaty Series*, vol. 2562.

¹⁷⁴ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 48.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 21.

¹⁷⁷ Art. 3.1 Constitution of the International Law Association van 2016, *International Law Association Reports of Conferences* (77th Conference).

bezighouden met onderzoek, discussie en het opstellen van rapporten en aanbevelingen over hun respectievelijke onderwerpen.¹⁷⁸

Naar aanleiding van deze evoluties en het groeiende bewustzijn van de internationale gemeenschap richtte de International Law Association een commissie op in verband met cultureel erfgoed.¹⁷⁹ De taak van deze commissie was erop gericht de beschermingsgraad van het reeds bestaande recht op cultureel erfgoed onder water te beoordelen. De commissie stelde vast dat er een nieuw verdrag nodig was om aan de tekortkomingen van het VN-Zeerechtverdrag tegemoet te komen.¹⁸⁰

De International Law Association zag in artikel 303 (4) van het VN-Zeerechtverdrag de mogelijkheid tot het opstellen van een nieuw verdrag voor de bescherming van cultureel erfgoed onder water.¹⁸¹ Artikel 303 (4) draagt namelijk bij aan het bevorderen van samenwerking en kennisdeling in de internationale gemeenschap. Er werd een definitief ontwerpverdrag opgesteld in 1994. Op de 66ste Conferentie van het ILA in Buenos Aires werd deze definitieve versie van het ontwerpverdrag aangenomen.¹⁸²

De ontwerpconventie van de International Law Association toont veel gelijkenissen met het ontwerpverdrag van de Raad van Europa. Lyndel V. Prott en Patrick J. O'Keefe schreven twee van de drie rapporten die aan de grondslag lagen van aanbeveling 848, waarop later het ontwerpverdrag van de Raad van Europa werd gebaseerd.¹⁸³ Lyndel V. Prott en Patrick J. O'Keefe namen eveneens deel aan de commissie van de International Law Association.¹⁸⁴ De preambule van het ontwerpverdrag van de Raad van Europa werd grotendeels overgenomen in het ontwerpverdrag van de International Law Association. Er werden slechts enkele aanpassingen doorgevoerd op basis van praktische ervaringen.¹⁸⁵ Daarnaast tonen de twee verdragen veel gelijkenissen op vlak van de juridische bepalingen en principes. Veel bepalingen in het ILA-ontwerp hadden een vergelijkbaar effect als die in het ontwerp van de Raad van Europa, ook al waren de formulering en focus niet exact hetzelfde. Dit suggereert dat er een convergentie was in juridische principes tussen de twee ontwerpen, waarbij ze naar vergelijkbare doelen streefden ondanks hun verschillende benaderingen.¹⁸⁶

De wijze van bescherming wordt door het ontwerpverdrag geboden door middel van drie verschillende strategieën. Deze strategieën komen dan weer heel sterk overeen met aanbeveling

¹⁷⁸ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 21.

¹⁷⁹ S. DROMGOOLE, "2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage", *Int'l J. Marine & Coastal L.* 2003, (59) 61.

¹⁸⁰ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 332.

¹⁸¹ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 331-332.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ K. BROWNE en M. RAFF, *International Law of Underwater Cultural Heritage*, Zwitserland, Springer International, 2023, 385.

¹⁸⁴ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 22-23.

¹⁸⁵ Preambule Comité van deskundigen inzake het cultureel erfgoed onder water (CAHAQ).

¹⁸⁶ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 50.

848 van de Raad van Europa, die vooraf ging aan het ontwerpverdrag van de Raad van Europa.¹⁸⁷ Ten eerste biedt het ontwerpverdrag van de International Law Association slechts bescherming aan erfgoed dat werd achtergelaten door de eigenaar(s).¹⁸⁸ Op deze manier worden conflicten met privé-eigendomsrechten vermeden. De tweede strategie heeft betrekking op het behoudsregime dat gebaseerd is op de jurisdictie van de kuststaat. Het ontwerpverdrag van de International Law Association voert een optionele culturele erfgoedzone in.¹⁸⁹ Als gevolg van de oprichting van dergelijke zone wordt de jurisdictie van de kuststaat uitgebreid tot 200 zeemijl vanaf de basislijn. Het idee van een optionele uitbreiding van de jurisdictie van de kuststaten werd geïnspireerd door het verdrag van Valletta. Als derde strategie wordt het bergingsrecht buiten toepassing verklaard op onderwater cultureel erfgoed.¹⁹⁰ Dit blijkt uit artikel 4 van het verdrag.

Het fundamentele verschil tussen de ontwerpconventie van de Raad van Europa en deze van de International Law Association situeert zich in de doelstelling van beide verdragen. In tegenstelling tot de ontwerpconventie van de Raad van Europa, die uitsluitend van toepassing is binnen de nationale jurisdictie van de kuststaten, is het ontwerp van de International Law Association ook van toepassing op internationale wateren buiten de nationale jurisdictie.¹⁹¹

Bij het ontwerp was ook het Handvest inzake de bescherming en het beheer van onderwater cultureel erfgoed¹⁹² opgenomen. Dit handvest werd opgesteld door de International Council of Monuments and Sites (ICOMOS), een organisatie die zich richt op de conservatie en bescherming van cultureel erfgoed wereldwijd.¹⁹³ Het ICOMOS-handvest is een belangrijk document dat richtlijnen en normen vaststelt voor het behoud en beheer van archeologische sites en cultureel erfgoed onder water. Omdat de International Law Association een niet-gouvernementele organisatie is, vond zij de UNESCO de meest geschikte organisatie om een verdrag aan te nemen en het definitieve ontwerp werd ter overweging aan de UNESCO voorgelegd.¹⁹⁴ De ontwerpconventie heeft uiteindelijk gediend als basis voor de latere UNESCO Conventie inzake de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed van 2001.¹⁹⁵

Naar aanleiding van de initiatieven van de International Law Association voerde het UNESCO-secretariaat een studie uit naar de haalbaarheid van het opstellen van een instrument ter bescherming van cultureel erfgoed onder water. Deze studie werd voorgesteld tijdens de 28ste

¹⁸⁷ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 332.

¹⁸⁸ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 194. In artikel 1(2) wordt verwezen naar het criterium van verlaten. Een officiële publicatie van het ontwerpverdrag is niet raadpleegbaar. P.J. O'Keefe heeft in de Annex van zijn boek (*Shipwrecked Heritage*) de tekst van het verdrag opgenomen.

¹⁸⁹ Art. 5 ILA Ontwerp in P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 192-197.

¹⁹⁰ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 331-332.

¹⁹¹ Preamble ILA Ontwerp in P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 192-197.

¹⁹² ICOMOS Handvest inzake de Bescherming en het Beheer van Onderwater Cultureel Erfgoed van 9 oktober 1996.

¹⁹³ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 57.

¹⁹⁴ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 331-332.

¹⁹⁵ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 23.

sessie van de algemene conferentie van UNESCO in 1995.¹⁹⁶ Deze haalbaarheidsstudie leidde tot de vaststelling dat de toestand van onderwater cultureel erfgoed buiten de territoriale zee kritiek was.¹⁹⁷

Na de haalbaarheidsstudie begonnen de discussies en onderhandelingen over de inhoud en vorm van het voorgestelde verdrag. Er werd gewerkt aan het identificeren van de belangrijkste kwesties en uitdagingen met betrekking tot de bescherming van onderwater cultureel erfgoed, evenals aan het opstellen van juridische bepalingen om deze aan te pakken. Het ontwerp van de International Law Association diende als een belangrijke referentie en vormde de grondslag voor de latere UNESCO conventie.¹⁹⁸ Ondanks het feit dat de ontwerpconventie een goede basis was voor het nieuwe UNESCO conventie, bleek uit de haalbaarheidsstudie dat het ontoereikend was voor de nodige bescherming te kunnen bieden. Het nieuwe verdrag vroeg dus om ingrijpende wijzigingen.¹⁹⁹

De definitieve versie van het UNESCO conventie werd aangenomen op 2 november 2001 tijdens de 31ste algemene conferentie.²⁰⁰ Hoewel de directeur-generaal daartoe wel had aangemoedigd, kon er het verdrag door de algemene vergadering niet worden aangenomen door middel van consensus. Het werd daarentegen aangenomen met een meerderheid van stemmen. Het verdrag trad uiteindelijk in werking op 2 januari 2009.²⁰¹

C. Toepassingsgebied

Dit onderdeel richt zich op het analyseren en begrijpen van het toepassingsgebied van de UNESCO conventie van 2001. Het onderzoekt de reikwijdte van de verplichtingen die voortvloeien uit de conventie, de definities van onderwater cultureel erfgoed die worden gebruikt en de omvang van de bescherming die door de conventie wordt geboden. Deze analyse is van belang om de impact van de conventie op het behoud en de bescherming van onderwater cultureel erfgoed te begrijpen.

a) Toepassingsgebied *ratione materiae* en *ratione temporis*

I. Het begrip 'onderwater cultureel erfgoed'

Zoals de naam van het verdrag al doet vermoeden, is de UNESCO conventie ter bescherming van cultureel erfgoed onder water van 2001 specifiek gericht op de bescherming van onderwater cultureel erfgoed. Het verdrag is opgesteld met als doel de dreiging van schatzoekers en ongereguleerde activiteiten tegen te gaan. De definitie die de UNESCO conventie geeft aan onderwater cultureel erfgoed is gebaseerd op dat van het Valletta verdrag en eerdere initiatieven

¹⁹⁶ Resolutie 3.1 van de algemene conferentie van UNESCO tijdens haar achtentwintigste sessie (25 oktober tot 16 november 1995), *UNESCO Doc. 28 C/Res. 3.1* (1995).

¹⁹⁷ Studie naar de haalbaarheid van het opstellen van een nieuw instrument voor de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed, gepresenteerd tijdens de 146e zitting van de Uitvoerende Raad van UNESCO, Parijs (23 maart 1995) *UNESCO Doc. 146 EX/27*.

¹⁹⁸ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 23.

¹⁹⁹ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 332-333.

²⁰⁰ UNESCO Conventie ter bescherming van cultureel erfgoed onder water van 2 november 2001, *United Nations Treaty Series*, vol. 2562. (Hierna: UNESCO Conventie 2001)

²⁰¹ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 333.

genomen door de Raad van Europa.²⁰² Een lijst met begripsomschrijvingen is terug te vinden in artikel 1(1) van het verdrag.

Het definiërend criterium onder de UNESCO Conventie is 'alle sporen van menselijke aanwezigheid'.²⁰³ In het artikel is een niet-exhaustieve lijst opgenomen met de bedoeling verwarring te voorkomen dat alle sites en objecten, roerend en onroerend, en menselijke resten onder de definitie zouden vallen, alsook hun archeologische context. Scheepswrakken worden expliciet vermeld in puntje (ii). Daarnaast worden voor de eerste keer vliegtuigen opgenomen in de definitie en wordt er verwezen naar prehistorische voorwerpen. Verder bevatten puntjes (b) en (c) een aantal expliciete uitzonderingen. Zo vallen pijpleidingen, kabels en installaties die nog worden gebruikt niet onder cultureel erfgoed onder water. Door dit definiërend criterium te hanteren wordt het toepassingsgebied van het verdrag beperkt. Niet-menselijke hulpbronnen vallen op deze manier niet onder de bescherming van het verdrag, terwijl deze evenzeer een culturele betekenis kunnen hebben voor de mensheid.²⁰⁴ Niet-menselijke hulpbronnen die wel van cultureel belang kunnen zijn, zijn bijvoorbeeld een onderzeese vulkanische structuur, een onderwatergrot of andere onderwaterlandschappen.

Artikel 1(1) bevat twee selectie criteria. Zo moeten de materialen in kwestie zich ten minste 100 jaar onder water bevinden en moet er sprake zijn van een cultureel, historisch of archeologisch karakter.

Het temporeel criterium ligt in lijn met de eerdere wetgevende initiatieven van de Raad van Europa (zie: Ontwerp Europese Conventie van 1985 en Aanbeveling 848 van 1978). In tegenstelling tot de Europese ontwerpconventie van 1985 voorziet de UNESCO conventie niet in de mogelijkheid voor staten om overblijfselen toe te voegen die minder dan 100 jaar onder water liggen. Evenmin kunnen lidstaten materialen die voldoen aan het temporele criterium uitsluiten van de toepassing van het verdrag.²⁰⁵ Uit de voorbereidende werken komt naar voren dat China heeft geopperd in het voorzien van de mogelijkheid voor lidstaten om bepaalde voorwerpen te erkennen als cultureel erfgoed onder water, ook al voldoen deze niet aan het 100-jarig criterium.²⁰⁶ Vereist zou dan wel zijn dat deze voorwerpen sporen van menselijke aanwezigheid uitmaken. Op dit voorstel werd niet ingegaan. De tekst van het verdrag voorziet niet in een uitzondering op de temporele voorwaarde. Daarnaast blijkt ook dat een aantal staten opteerden voor het hanteren van een tijdslimiet van 50 jaar in plaats van 100 jaar.²⁰⁷ Het invoeren van een temporeel criterium zorgt namelijk voor een zeer limiterend effect. Zo maken bijvoorbeeld overblijfselen van WOII (nog) geen deel uit van het temporeel toepassingsgebied. Daarom werd er door verschillende experts voorgesteld om het jaartal 1945 als tijds criterium toe te passen.²⁰⁸ Ook dit voorstel werd verworpen. Het staat staten natuurlijk steeds open om overblijfselen of vondsten die niet voldoen aan de temporele voorwaarde

²⁰² K. BROWNE en M. RAFF, *International Law of Underwater Cultural Heritage*, Zwitserland, Springer International, 2023, 385.

²⁰³ Art. 1(a) UNESCO Conventie 2001.

²⁰⁴ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 334.

²⁰⁵ Art. 1 UNESCO Conventie 2001.

²⁰⁶ Samenvattend verslag van opmerkingen over het Ontwerpverdrag inzake de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed (19 tot 24 april 1999), *UNESCO Doc. CLT-99/CONF.204/5*.

²⁰⁷ Verslag van de bijeenkomst van overheidsexperts over het ontwerpverdrag voor de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed (29 juni tot 2 juli 1998), *UNESCO Doc. CLT-98/CONF.202/7*.

²⁰⁸ Ibid.

te beschermen door nationale wetgeving.²⁰⁹ Uit de opmerkingen van staten tijdens de voorbereidende fase valt derhalve af te leiden dat de limiet van 100 jaar eerder een willekeurig criterium is dat wordt gehanteerd omwille van praktische overwegingen, eerder dan dat het gebaseerd is op een archeologische, culturele of historische betekenis.²¹⁰ Verder geeft het verdrag geen verduidelijking over hoe dit 100-jarig criterium moet worden toegepast. Meer bepaald wordt er geen specifieke startdatum gegeven voor het meten van deze 100-jarige periode. Er kan wel vanuit worden gegaan dat deze periode aanvangt vanaf het moment dat de betreffende activiteit plaatsvindt die gericht is op het onderwater cultureel erfgoed. De reden hierachter is het doel van het verdrag om in een bescherming in situ te voorzien.²¹¹

Puntje (a) van artikel 1 spreekt tevens van 'deels of volledig, tijdelijk of permanent sinds ten minste 100 jaar onder water'. Door gebruik te maken van deze bewoordingen valt ook cultureel materiaal dat zich bevindt aan de kust of in intergetijdengebieden onder het toepassingsgebied van het verdrag. Deze formulering zal steeds van groter belang blijken gezien de impact van de klimaatverandering op het zeeniveau.²¹²

Ten tweede is er het karaktercriterium. Vondsten moeten een cultureel, historisch of archeologisch karakter hebben.²¹³ Tijdens de voorbereidingen van het verdrag is volgens O'Keefe over dit criterium hevig gedebatteerd.²¹⁴ Zo waren onder andere Portugal, Argentinië, Griekenland en Colombia tegen de invoering van het karaktercriterium omdat het niet duidelijk is hoe de archeologische waarde van een vondst moet worden vastgesteld voordat het wordt opgegraven.²¹⁵ Als gevolg hiervan werd het woord 'significantie', dat in de oorspronkelijke tekst werd gebruikt, vervangen door het woord 'karakter'.²¹⁶ De karaktervereiste heeft bijgevolg weinig betekenis of geeft weinig toevoeging aan de definitie. Aan de ene kant omdat een cultureel, historisch of archeologisch karakter pas kan worden vastgesteld na de opgraving ervan. Aan de andere kant omdat er vrijwel geen sporen van menselijke aanwezigheid kunnen bestaan die geen cultureel, historisch of archeologisch karakter hebben.²¹⁷ De interpretatie die moet worden gegeven aan het karakterieel criterium is daarom niet geheel duidelijk. Elke lidstaat beschikt over de mogelijkheid tot het toepassen van evaluatiecriteria om te bepalen of iets als 'significant' kan worden beschouwd.²¹⁸

²⁰⁹ Verslag van de bijeenkomst van overheidsexperts over het ontwerpverdrag voor de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed (29 juni tot 2 juli 1998), *UNESCO Doc. CLT-98/CONF.202/7*.

²¹⁰ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 334.

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.

²¹³ Art. 1(a) UNESCO Conventie 2001.

²¹⁴ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 42-42.

²¹⁵ R. GARABELLO, "The Negotiating History of the Provisions of the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage" in SCOVAZZI T., en GARABELLO, R. (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, 107-108.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ A. STRATI, "Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea tot the compromises of the UNESCO Convention" in M. GAVOUNELI, N. SKOURTOS and A. STRATI (eds.), *Unresolved issues and new challenges to the Law of the Sea: time before and after*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2006, (21) 41.

²¹⁸ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 334.

II. Criterium van achterlating

In het ontwerpverdrag van de International Law Association werd slechts voorzien in een bescherming voor erfgoed dat werd achtergelaten door de betreffende eigenaar(s).²¹⁹ Deze voorwaarde werd niet overgenomen in de UNESCO conventie van 2001. De voorwaarde zou namelijk inhouden dat onderwater cultureel erfgoed als zodanig wordt beschouwd wanneer de oorspronkelijke eigenaar of bezitter er afstand van heeft gedaan of geen aanspraak meer op maakt. Door het niet overnemen van voorwaarde van achterlating wilden de opstellers van het verdrag vermijden dat er zich complexe vraagstukken zouden voordoen met betrekking tot de eigendom van cultureel erfgoed, wat vaak het geval is bij scheepswrakken. De eigendomsstatus van scheepswrakken is in veel gevallen afhankelijk van de nationale wetgeving en verschilt dus per rechtssysteem.²²⁰ Internationale regelgeving over de eigendom van cultureel erfgoed ontbreekt, wat ervoor zorgde dat het ontwerp van de International Law Association vaak zou moeten terugvallen op de nationale regelgevingen van de lidstaten. Tijdens de bijeenkomst van de overheidsdeskundigen kwam naar voren dat niet alle wetgevingen van de lidstaten voorzien in een concept van verlating.²²¹ Daarom werd er uiteindelijk beslist om de voorwaarde van verlating niet over te nemen in het verdrag van 2001. De eigendoms kwestie moet dus met andere woorden niet worden behandeld bij de toepassing van het verdrag.²²²

b) Toepassingsgebied *ratione loci*

De UNESCO conventie van 2001 is van toepassing op alle maritieme zones. De UNESCO conventie behandelt de bescherming voor elke maritieme zone afzonderlijk. De regels die van toepassing zijn op het continentaal plat, de exclusieve economische zone en de oceaانبodem vormen de kern van het verdrag. In dit onderdeel zal worden ingegaan op de beschermingsregimes die gelden in elke maritieme zone. Dit omvat onder meer de interne en territoriale wateren, de aansluitende zone, de exclusieve economische zone (EEZ), het continentaal plat en de volle zee. Aangezien deze masterproef geen betrekking heeft op de interne wateren van de lidstaten zullen deze buiten beschouwing worden gelaten.

I. Territoriale zee en Aansluitende zone

Lidstaten van het verdrag behouden het recht om activiteiten die zijn gericht op het cultureel erfgoed dat zich bevindt in de territoriale wateren van de lidstaat te reguleren en/of te autoriseren.²²³

Staten die partij zijn bij de UNESCO conventie dienen erover te waken dat deze regels worden toegepast, rekening houdend met andere overeenkomsten van internationaal recht.²²⁴

²¹⁹ Art. 1(2) ILA Ontwerp in P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 192-197.

²²⁰ A. STRATI, "Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea tot the compromises of the UNESCO Convention" in M. GAVOUNELI, N. SKOURTOS and A. STRATI (eds.), *Unresolved issues and new challenges to the Law of the Sea: time before and after*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2006, (21) 43.

²²¹ A. STRATI, *Draft Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage: A Commentary Prepared for UNESCO*, April 1999, UNESCO Doc. CLT-99/WS/8, p. 18.

²²² Ibid.

²²³ Art. 7(1) UNESCO Conventie 2001.

²²⁴ Art. 7(2) UNESCO Conventie 2001.

In de aansluitende zone geldt een gelijkaardige regeling met de territoriale wateren. Ook hier beschikken de lidstaten over het recht om activiteiten die gericht zijn op cultureel erfgoed onder water te reguleren en eventueel te autoriseren. Zij dienen erop toe te zien dat deze regels worden nageleefd.²²⁵ Bij de toepassing van deze soevereiniteit moet echter wel rekening worden gehouden met de artikelen 9 en 10 van het verdrag. Deze artikelen regelen het gebruik van overlegmechanismen zoals bedoeld voor het continentaal plat en de exclusieve economische zone (EEZ). Deze systemen van overleg kunnen de rechten van de kuststaat verminderen die voortvloeien uit artikel 303(2) van het VN-Zeerechtverdrag. Artikel 303(2) stelt dat de kuststaat bepaalde rechten heeft met betrekking tot onderwater cultureel erfgoed op de bodem van de aangrenzende zone, waardoor effectief een archeologische zone van 24 zeemijl wordt vastgesteld. De verwijzing naar artikelen 9 en 10 van de UNESCO conventie moet daarom worden begrepen als een manier om de belangen van staten die partij zijn en een culturele, historische of archeologisch verifieerbare band hebben met het onderwater cultureel erfgoed te accommoderen, zonder afbreuk te doen aan de algemene jurisdictie van de kuststaat. Deze interpretatie sluit aan bij zowel de intentie als de bewoording van artikel 8 van het Verdrag.²²⁶

II. Exclusieve economische zone en continentaal plat

i. Rapportering en melding van onderwater cultureel erfgoed

De conventie legt de verantwoordelijkheid bij alle staten om onderwater cultureel erfgoed in de EEZ en het continentaal plat te beschermen volgens de bepalingen van de conventie.²²⁷ Wanneer een schip dat de vlag voert van een staat (een 'vlaggenstaat') of een onderdaan van een staat onderwater cultureel erfgoed ontdekt of van plan is activiteiten uit te voeren die gericht zijn op dergelijk erfgoed in de EEZ of op het continentaal plat van zijn eigen staat, moet de onderdaan of kapitein van het schip dit melden aan zijn eigen staat.²²⁸ Als de activiteiten plaatsvinden in de EEZ of op het continentaal plat van een andere staat die ook partij is bij de conventie, moeten ze deze activiteiten melden aan die staat.²²⁹ Als alternatief kan een staat vereisen dat de meldingen worden doorgegeven aan de betrokken partijen, wat wordt beheerd door de directeur-generaal van de UNESCO, die de informatie vervolgens met alle partijen deelt.²³⁰

Bovendien hebben staten het recht om te verklaren dat ze geïnteresseerd zijn om te worden geraadpleegd over de bescherming van onderwater cultureel erfgoed in een andere EEZ of op een ander continentaal plat. Deze verklaring moet gebaseerd zijn op een aantoonbare culturele, historische of archeologische band met het betreffende erfgoed.²³¹

Dit proces benadrukt de noodzaak van internationale samenwerking en coördinatie bij het beschermen van onderwater cultureel erfgoed in gebieden die deel uitmaken van de EEZ en het continentaal plat van verschillende staten.

²²⁵ Art. 8 UNESCO Conventie 2001.

²²⁶ A. STRATI, "Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea to the compromises of the UNESCO Convention" in M. GAVOUNELI, N. SKOURTOS and A. STRATI (eds.), *Unresolved issues and new challenges to the Law of the Sea: time before and after*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2006, (21) 44.

²²⁷ Art. 9(1) UNESCO Conventie 2001.

²²⁸ Art. 9(1)(a) UNESCO Conventie 2001.

²²⁹ Art. 9(1)(b) UNESCO Conventie 2001.

²³⁰ Art. 9(1-4) UNESCO Conventie 2001.

²³¹ Art. 9(5) UNESCO Conventie 2001.

ii. Bescherming van onderwater cultureel erfgoed

Artikel 10 van de UNESCO conventie beschrijft een systeem van consultaties tussen de staten die partij zijn bij het verdrag, met betrekking tot de bescherming van onderwater cultureel erfgoed in de exclusieve economische zone (EEZ) en op het continentaal plat. Wanneer een staat ontdekkingen doet van onderwater cultureel erfgoed in zijn EEZ of op zijn continentaal plat, of wanneer activiteiten worden gepland die gericht zijn op dit erfgoed, moet deze staat alle andere verdragsluitende staten raadplegen die daar belangstelling voor hebben getoond. De staat die de ontdekking heeft gedaan, fungeert als de 'coördinerende staat' en coördineert deze consultaties, tenzij hij expliciet aangeeft dit niet te willen doen.²³²

Belangrijk is dat de coördinerende staat de verantwoordelijkheid heeft om praktische maatregelen te nemen en de nodige vergunningen te verlenen voor de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed. Als er directe bedreigingen zijn voor dit erfgoed, kan de coördinerende staat onmiddellijke maatregelen nemen om deze dreigingen te voorkomen, inclusief het voorkomen van plundering.²³³ De coördinerende staat dient ook de beschermingsmaatregelen uit te voeren die zijn overeengekomen tijdens de consultaties met andere verdragsluitende staten. Alle noodzakelijke vergunningen en vooronderzoek met betrekking tot het erfgoed moeten worden uitgevoerd, waarbij de resultaten worden gerapporteerd aan de directeur-generaal van de UNESCO.²³⁴

Het belangrijkste aspect van dit artikel is dat de coördinerende staat handelt namens alle verdragsluitende staten en niet in zijn eigen belang. Bovendien mag het uitvoeren van deze activiteiten geen basis vormen voor het claimen van exclusieve rechten of jurisdictie die niet zijn voorzien in het internationaal recht, inclusief het VN-verdrag inzake het recht van de zee.²³⁵

III. De Oceaanbodem

De oceaanbodem, ook wel bekend als 'the area' of 'het gebied', verwijst naar de zeebodem of oceaanbodem, de ondergrond daarvan en de daarboven gelegen waterkolom. Het gaat over alle gebieden die niet onder de exclusieve jurisdictie van een kuststaat vallen.²³⁶ Inzake cultureel erfgoed op de oceaanbodem is de bescherming voor een groot gedeelte gelijkaardig aan het regime dat geldt in de exclusieve economische zone en het continentaal plat. Staten hebben in het algemeen de verplichting om cultureel erfgoed in het gebied te beschermen overeenkomstig de UNESCO conventie en artikel 149 van het VN-Zeerechtverdrag.²³⁷ Ook in het gebied van de oceaanbodem geldt een systeem van rapportage en notificatie.²³⁸ Maar aangezien 'the area' verwijst naar het gebied buiten de nationale jurisdictie kan er geen staat de rol vervullen van coördinerende staat. In het geval dat er cultureel erfgoed onder water wordt ontdekt, moet de vlaggenstaat de onderdaan of kapitein van het betreffende schip verplichten om deze ontdekking te melden.²³⁹ De lidstaat zal de ontdekking bijgevolg aangeven bij de directeur-generaal en de

²³² Art. 10(3) UNESCO Conventie 2001.

²³³ Art. 10(4) UNESCO Conventie 2001.

²³⁴ Art. 10(5) UNESCO Conventie 2001.

²³⁵ Art. 10(6) UNESCO Conventie 2001.

²³⁶ Zie supra.

²³⁷ Art. 11(1) UNESCO Conventie 2001.

²³⁸ Art. 11 UNESCO Conventie 2001.

²³⁹ Art. 11(1) UNESCO Conventie 2001.

secretaris-generaal van de Internationale Zeebodemautoriteit.²⁴⁰ De informatie zal door de directeur-generaal openbaar worden gemaakt voor alle lidstaten.²⁴¹ Dezelfde procedure wordt gehanteerd voor activiteiten gericht op cultureel erfgoed onder water. Lidstaten beschikken tevens over de mogelijkheid een verklaring af te leggen bij de directeur-generaal dat zij wensen te worden geraadpleegd over de wijze van bescherming van het betreffende erfgoed. Lidstaten die wensen dergelijke verklaring te doen moeten een verifieerbare band kunnen aantonen met het cultureel erfgoed in kwestie.²⁴² Staten met culturele, historische of archeologische oorsprong beschikken over voorkeursrechten.²⁴³

Een staat die een verklaring van interesse heeft afgelegd zal worden betrokken bij de bescherming van het cultureel erfgoed waarover zij wenst te worden geïnformeerd. Zij zal dan samen met andere staten die dergelijke verklaring hebben gedaan overleggen wat de bestel manier is om het cultureel erfgoed in kwestie te beschermen.²⁴⁴ De overleggende lidstaten zullen een staat aanwijzen als 'coördinerende staat'. Deze zal het overleg leiden. Naast de geïnteresseerde staten nemen ook de directeur-generaal en de Internationale Zeebodemautoriteit deel aan het overleg.²⁴⁵ De beschermingsmaatregelen die worden overeengekomen op de consultaties van de geïnteresseerde staten worden uitgevoerd door de coördinerende staat, tenzij hierover anders wordt beslist. Hetzelfde geldt voor het verlenen van vergunningen.²⁴⁶ Daarnaast heeft de coördinerende staat de bevoegdheid om voorafgaand onderzoeken uit te voeren met betrekking tot het onderwater cultureel erfgoed indien deze dit nodig acht. De resultaten die voortkomen uit deze onderzoeken moeten worden meegedeeld aan de directeur-generaal. Deze zal vervolgens de andere lidstaten informeren.²⁴⁷

Het systeem van rapportage en notificatie komt dus grotendeels overeen met het regime dat geldt in de exclusieve economische zone en het continentaal plat. Een essentieel verschil zijn de voorkeursrechten die kunnen worden toegekend aan staten van culturele, historische of archeologische oorsprong.²⁴⁸ Wat deze rechten precies inhouden kan niet worden afgeleid uit de tekst van de conventie, aangezien staten die deelnemen aan de consultaties al een verifieerbare band dienen aan te tonen. De toevoeging van 'preferentiële rechten' van staten met een culturele, historische of archeologische band met het erfgoed voegt daarom een extra laag complexiteit toe. Deze rechten zijn echter niet duidelijk gedefinieerd. Naast de onzekerheid omtrent de inhoud van de rechten, wordt niet expliciet gezegd welke staten zulke voorkeursrechten kunnen genieten.²⁴⁹ De tekst impliceert dat alle staten met een culturele, historische of archeologische band mogelijke voorkeursrechten zouden hebben, niet alleen staten die het UNESCO-Verdrag hebben ondertekend.

²⁴⁰ Art. 11(2) UNESCO Conventie 2001.

²⁴¹ Art. 11(3) UNESCO Conventie 2001.

²⁴² Art. 11(4) UNESCO Conventie 2001.

²⁴³ Zie *infra*.

²⁴⁴ Art. 11(4) UNESCO Conventie 2001.

²⁴⁵ Art. 12(2) UNESCO Conventie 2001.

²⁴⁶ Art. 12(4) UNESCO Conventie 2001.

²⁴⁷ Art. 12(5) UNESCO Conventie 2001.

²⁴⁸ Art. 11(4) UNESCO Conventie 2001.

²⁴⁹ A. STRATI, "Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea to the compromises of the UNESCO Convention" in M. GAVOUNELI, N. SKOURTOS and A. STRATI (eds.), *Unresolved issues and new challenges to the Law of the Sea: time before and after*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2006, (21) 47-48.

Dit roept vragen op over wie welke rechten precies heeft en hoe deze in de praktijk worden toegepast.²⁵⁰

D. Regels betreffende activiteiten gericht op cultureel erfgoed onder water

a) In situ bescherming

In beginsel gaat de UNESCO Conventie uit van een *in situ* bescherming van cultureel erfgoed onder water. Deze regel staat vervat in artikel 2 van de conventie en regel 1 van de Annex. In situ bescherming houdt in dat het erfgoed moet worden behouden op de plaats waar het zich bevindt in plaats van dat het zou worden verplaatst.²⁵¹ Artikel 2 (5) bepaalt dat een in situ behoud van cultureel erfgoed onder water het uitgangspunt moet zijn. Het is met andere woorden de voorkeursmethode voordat er activiteiten plaatsvinden die het erfgoed kunnen verstoren of beschadigen. Indien wordt overgegaan naar het herstellen of verplaatsen van cultureel erfgoed onder water dient er eerst een grondig archeologisch onderzoek te gebeuren.²⁵² Dit onderzoek dient uit te wijzen wat de gepaste acties zijn voor de bescherming van het erfgoed en zal de erfgoedlocatie documenteren.²⁵³

De in situ bescherming houdt niet in dat erfgoed onder water nooit kan worden verplaatst of hersteld. In sommige gevallen is dit echter wel nodig. Voorbeelden van situaties waarin de verplaatsing vereist is zijn gevallen waarin het risico op illegale opgravingen bestaat of natuurlijke omstandigheden voor schade kunnen zorgen. Het behoud van cultureel erfgoed op de vindplaats dient echter steeds de uitgangspunt te zijn.²⁵⁴

b) Activiteiten die cultureel erfgoed onder water aantasten

De hoofddoelstelling van de UNESCO Conventie is het cultureel erfgoed onder water te beschermen tegen activiteiten van schatzoekers en duikexpedities gericht op het cultureel erfgoed. Activiteiten die onrechtstreeks in aanraking komen met het cultureel erfgoed vormen een tweede categorie.

I. Activiteiten gericht op cultureel erfgoed onder water

Activiteiten die gericht zijn op cultureel erfgoed onder water worden in de conventie gedefinieerd als "activiteiten waarbij onderwater cultureel erfgoed het primaire doel is en die onderwater cultureel erfgoed rechtstreeks of onrechtstreeks kunnen verstoren of anderszins kunnen beschadigen"²⁵⁵.

De UNESCO conventie bevat een bijlage met 36 regels die steeds moeten worden nageleefd bij activiteiten die gericht zijn op cultureel erfgoed onder water. Deze regels zijn onder meer

²⁵⁰ A. STRATI, "Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea tot the compromises of the UNESCO Convention" in M. GAVOUNELI, N. SKOURTOS and A. STRATI (eds.), *Unresolved issues and new challenges to the Law of the Sea: time before and after*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2006, (21) 47-48.

²⁵¹ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 341-342.

²⁵² Regel 9 en 10 UNESCO Conventie 2001.

²⁵³ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 341-342.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Art. 1(6) UNESCO Conventie 2001.

gebaseerd op het ICOMOS Handvest van 1996.²⁵⁶ De normen opgenomen in de annex dienen als leidraad voor nationale autoriteiten om te beoordelen of bepaalde activiteiten aanvaardbaar zijn of niet. Bovendien zorgen deze normen ervoor dat er een consistente en uniforme praktijk wordt gevolgd bij het beheren en beschermen van onderwater cultureel erfgoed op nationaal en internationaal niveau.²⁵⁷ De regels hebben dezelfde juridische status als de eigenlijke artikelen van de conventie. Ze zijn daarom net zo goed afdwingbaar en moeten worden beschouwd als een integraal deel van de conventie.²⁵⁸

Zoals hierboven vermeld is een in situ bescherming het uitgangspunt van de UNESCO Conventie. Bijgevolg moeten activiteiten die gericht zijn op cultureel erfgoed steeds consistent zijn met de bescherming ervan. Een autorisatie van dergelijke activiteiten kan daarom alleen worden verleend indien ze een bijdrage leveren aan de bescherming, kennis of verbetering van het onderwater cultureel erfgoed.²⁵⁹ Het doel van deze regel is het minimaliseren van verstoringen aan het erfgoed en de bescherming ervan te bevorderen.

De regels in de annex kunnen worden opgedeeld in twee delen. Regel 1 tot en met regel 9 bevatten de algemene principes. Regel 9 tot en met regel 36 bevatten gedetailleerde regels met betrekking tot archeologisch projectmanagement voor het behoud en beheer van onderwater cultureel erfgoed. Zo richt deel II zich bijvoorbeeld op het opstellen van een gedetailleerd projectontwerp voor onderwater archeologische opgravingen en onderzoeken. Dit omvat het definiëren van onderzoeksvragen, methoden voor gegevensverzameling en het plannen van de logistiek en uitvoering van het project.²⁶⁰ Een ander voorbeeld is de vereiste dat activiteiten die gericht zijn op onderwater cultureel erfgoed alleen mogen worden uitgevoerd onder leiding van een gekwalificeerd onderwaterarcheoloog.²⁶¹ De andere specifieke delen van de annex bevatten onder andere regels over het voorbereidend werk, de financiering van de projecten, het opstellen van een tijdschema, enzovoort.

Belangrijk om op te merken is het feit dat de annex een belangrijke juridische status heeft verworven in de internationale gemeenschap. De regels vervat in de annex worden breed geprezen. Zo hebben zelfs sommige staten die, ondanks dat ze de conventie niet in zijn volledigheid konden accepteren of ratificeren, waardering getoond voor de regels van de annex en verklaard dat ze deze in hun nationale wetgeving en praktijk zullen integreren of dit op zijn minst zouden overwegen.²⁶² Dergelijke verklaringen zijn van groot belang omdat ze verwijzen naar de ontwikkeling van een internationale gewoonte. Als de regels in de Annex breed worden overgenomen door staten in hun nationale wetgeving kan dit leiden tot het ontstaan van een internationale gewoonte. In essentie betekent dit dat als veel staten de regels uit de Annex in hun

²⁵⁶ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 57-58.

²⁵⁷ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 57.

²⁵⁸ Art. 33 UNESCO Conventie 2001.

²⁵⁹ Regel 1 UNESCO Conventie 2001.

²⁶⁰ Regel 9-13 UNESCO Conventie 2001.

²⁶¹ Regel 22 UNESCO Conventie 2001.

²⁶² S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 58-59.

ationale wetgeving opnemen, deze regels een bredere internationale praktijk kunnen vertegenwoordigen. Dit zou dan kunnen worden ingeroepen in internationale betrekkingen, met name tegenover staten die geen bezwaar maken tegen de toepassing ervan.²⁶³

Verder vereist artikel 14 van de conventie dat staten een systeem implementeren om te voorkomen dat onderwater cultureel erfgoed dat niet volgens de regels van de bijlage is opgegraven, hun grondgebied betreedt. Een volgende beschermingsmaatregel is terug te vinden in artikel 15 van de conventie. Staten moeten op grond van dit artikel voorkomen dat hun grondgebied wordt gebruikt voor illegale of niet-conforme activiteiten met betrekking tot onderwater cultureel erfgoed. Dit omvat ook het voorkomen van gebruik van kunstmatige eilanden, installaties en andere structuren onder hun jurisdictie voor dergelijke activiteiten.²⁶⁴ Bovendien legt artikel 16 de verantwoordelijkheid bij de staten die partij zijn bij de conventie om ervoor te zorgen dat hun eigen onderdanen en schepen, die onder hun vlag varen, zich houden aan de bepalingen van de conventie met betrekking tot onderwater cultureel erfgoed. Met andere woorden, staten moeten ervoor zorgen dat hun nationale wetgeving en voorschriften in overeenstemming zijn met de regels en normen van de conventie, zodat hun onderdanen en schepen geen activiteiten ondernemen die in strijd zijn met deze regels.²⁶⁵

II. Activiteiten die cultureel erfgoed onder water incidenteel beïnvloeden

De activiteiten die onrechtstreeks in aanraking komen met cultureel erfgoed onder water worden in de conventie gedefinieerd als "activiteiten die, hoewel onderwater cultureel erfgoed niet hun primaire doel is of een van hun doelen, onderwater cultureel erfgoed fysiek kunnen verstoren of anderszins kunnen beschadigen"²⁶⁶. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan commerciële visserij en kabelleggen.²⁶⁷

Ten aanzien van dit soort activiteiten legt de conventie elke verdragsluitende staat de verplichting op om maatregelen te nemen om eventuele schadelijke effecten te voorkomen of te verminderen die kunnen ontstaan door activiteiten die onder de jurisdictie van die staat vallen en die incidenteel van invloed zijn op onderwater cultureel erfgoed.²⁶⁸ Staten zijn zelf verantwoordelijk voor het beoordelen van de 'best haalbare middelen die tot hun beschikking staan'²⁶⁹. De vrees bestaat dat dit artikel te zwak is omdat het aan elk individueel land overlaat om te beslissen welke maatregelen zij nemen, wat kan leiden tot inconsistente of onvoldoende bescherming van onderwater cultureel erfgoed. Dit kan vooral een probleem zijn wanneer er conflicten ontstaan tussen de bescherming van erfgoed en economische belangen, zoals bij het gebruik van zeebodemhulpbronnen.²⁷⁰

²⁶³ Art. 38 Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *BS* 25 december 1993, 28.706.

²⁶⁴ Art. 15 UNESCO Conventie 2001.

²⁶⁵ Art. 16 UNESCO Conventie 2001.

²⁶⁶ Art. 1(7) UNESCO Conventie 2001.

²⁶⁷ C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 338-339.

²⁶⁸ Art. 5 UNESCO Conventie 2001.

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ C. FORREST, "A New International Regime for the Protection of Underwater Cultural Heritage", *Int'l & Comp L.Q.* 2002, (511) 545.

c) Verbod op commerciële exploitatie

Bij het horen van de term 'commercieel' wordt wellicht in eerste instantie gedacht aan het verkopen van cultureel materiaal. Met het begrip 'commerciële exploitatie' wordt echter niet alleen de verkoop van cultureel erfgoed bedoeld. Hieronder valt elke vorm van winstgevende activiteit die voortkomt uit cultureel erfgoed, zoals het vragen van toegangsgeld voor culturele locaties of de verkoop van souvenirs en gerelateerde producten. Meer specifiek verwijst het naar situaties waarin cultureel materiaal wordt verkocht voor financieel gewin.²⁷¹ Commerciële exploitatie is bijzonder omstreden, vooral als het leidt tot het verspreiden van cultureel materiaal van een site. Dit is problematisch vanuit een archeologisch perspectief omdat het de verzameling van opgegraven materiaal verstoort. Het principe is dat archeologische vondsten bij elkaar moeten blijven om ze beschikbaar te houden voor publieke tentoonstellingen en wetenschappelijk onderzoek. Dus, terwijl de verkoop zelf niet noodzakelijk het probleem is, is het de verspreiding van materiaal zonder mogelijkheid tot behoud ervan dat de zorg veroorzaakt.²⁷²

In de preambule van de Conventie wordt reeds gewezen op de bezorgdheid die er bestaat omtrent de commerciële exploitatie van onderwater cultureel erfgoed, waarbij specifieke activiteiten worden benadrukt zoals de verkoop, verwerving of ruil van dit erfgoed. Artikel 2 (7) verbiedt de commerciële exploitatie van onderwater cultureel erfgoed expliciet. In datzelfde artikel wordt zelf geen verdere uitleg gegeven omtrent het verbod op commerciële exploitatie. De vraag rijst bijgevolg op welke vormen van commerciële exploitatie het verbod nu precies betrekking heeft.

Een verdere toelichting wordt pas gegeven in regel 2 van de annex. Regel 2 stelt dat commerciële exploitatie in beginsel onverenigbaar is met de Conventie. Onderwater cultureel erfgoed mag niet worden verhandeld, verkocht, gekocht of geruild als commerciële goederen.²⁷³ Uit de bewoordingen van regel 2 valt af te leiden dat activiteiten van commerciële exploitatie die niet de verkoop van cultureel erfgoed inhouden geen schending uitmaken van de Conventie, tenzij zij een onherroepelijke verspreiding hiervan uitmaken. Activiteiten die geen verkoop uitmaken en niet resulteren in de onherroepelijke verspreiding van het cultureel materiaal worden dus niet beïnvloed door de bepalingen van de Conventie. Voorbeelden zijn het maken van films of boeken, het tentoonstellen aan een betalend publiek, enzovoort.²⁷⁴

Regel 2 voorziet in twee uitzonderingen. De eerste uitzondering is het verlenen van professionele archeologische diensten of gerelateerde diensten die nodig zijn voor archeologisch onderzoek. Deze diensten moeten volledig voldoen aan de voorschriften van de conventie over onderwater cultureel erfgoed.²⁷⁵ Het vereist ook dat deze diensten worden geautoriseerd door de bevoegde instanties, wat betekent dat ze moeten worden goedgekeurd door de relevante autoriteiten of overheidsorganen die verantwoordelijk zijn voor het toezicht op archeologische activiteiten.²⁷⁶ Hierdoor kunnen professionele archeologen hun werk uitvoeren binnen de regels en voorschriften

²⁷¹ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 210.

²⁷² Ibid.

²⁷³ Regel 2 UNESCO Conventie 2001.

²⁷⁴ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 233.

²⁷⁵ Regel 2(a) UNESCO Conventie 2001.

²⁷⁶ Ibid.

van de conventie, met de juiste goedkeuring en toezicht. In sommige gevallen zijn professionele archeologische diensten noodzakelijk om verschillende archeologische werkzaamheden te verrichten. Deze diensten kunnen worden aangeboden door private actoren die winst maken.²⁷⁷ De uitzondering in regel 2 (a) maakt duidelijk dat het aanbieden van deze diensten niet tegenstrijdig is met de Conventie. Het kan onder deze uitzondering zelfs gaan over archeologische opgravingen van cultureel erfgoed onder water. Er is dan wel vereist dat deze opgravingen zijn geautoriseerd en volledig conform de Conventie worden uitgevoerd.²⁷⁸ Het belang van een solide financieringsplan is bij elk archeologisch project van groot belang. Het is niet voldoende om te vertrouwen op toekomstige inkomsten, zoals inkomsten uit de verkoop van mediarechten. In plaats daarvan moeten commerciële operators en hun opdrachtgevers vooraf zorgen voor voldoende financiering om het hele project te bekostigen, inclusief de kosten voor archeologische opgravingen, documentatie en andere benodigde activiteiten.²⁷⁹

De tweede uitzondering bevat het deponeren van onderwater cultureel erfgoed dat is hersteld tijdens een archeologisch onderzoeksproject dat voldoet aan de voorschriften van de conventie.²⁸⁰ Het deponeren moet plaatsvinden zonder het wetenschappelijke of culturele belang van het materiaal in gevaar te brengen of de integriteit ervan aan te tasten. Het deponeren moet ook gebeuren met de toestemming en autorisatie van de bevoegde instanties.²⁸¹ De Conventie laat na om het begrip 'deponering' te definiëren en te verduidelijken waar deze deponering moet plaatsvinden. Dit leidt tot interpretatieconflicten en dubbelzinnigheid. Een deponering van cultureel erfgoed kan volgens artikel 2 (b) plaatsvinden in zowel privécollecties als in publieke collecties. Deze regel maakt derhalve een uitzondering uit op de commerciële exploitatie van onderwater cultureel erfgoed. De uitzondering lijkt hierdoor inconsistent te zijn met het algemeen verbod op commerciële exploitatie, aangezien het onderwater cultureel erfgoed kan worden verkocht aan private en openbare instellingen met winstoogmerk.²⁸²

d) Uitsluiting van het bergingsrecht en het vondstenrecht

Artikel 4 van de UNESCO Conventie bepaalt dat activiteiten die onder de toepassing van het verdrag vallen niet worden beheerst door de traditionele regels van berging of vondsten, tenzij drie cumulatieve voorwaarden zijn vervuld. De eerste voorwaarde houdt in dat de activiteit moet zijn geautoriseerd door de bevoegde autoriteiten.²⁸³ Zoals hierboven reeds omschreven moet een behoud in situ steeds worden nagestreefd. Slechts in de gevallen dat dit niet mogelijk of niet effectief is, kunnen activiteiten gericht op cultureel erfgoed onder water worden toegestaan met als doel een bijdrage te leveren aan de bescherming, kennis of versterking van het goed.²⁸⁴

²⁷⁷ C. FORREST, "A New International Regime for the Protection of Underwater Cultural Heritage", *Int'l & Comp L.Q.* 2002, (511) 540.

²⁷⁸ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 233-234.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Regel 2(b) UNESCO Conventie 2001.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² C. FORREST, *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 345.

²⁸³ Art. 4(a) UNESCO Conventie 2001.

²⁸⁴ Zie supra.

De tweede voorwaarde stelt dat de activiteit volledig in overeenstemming moet zijn met de regels en principes vastgelegd in de conventie.²⁸⁵ Met deze voorwaarde wordt niet alleen de overeenstemming met de artikelen van de conventie vereist maar ook dat de activiteit in overeenstemming is met de regels in de annex.

Tot slot vereist de derde en laatste voorwaarde dat de activiteit ervoor moet zorgen dat elke vorm van berging of herstel van het onderwater cultureel erfgoed gebeurt met maximale bescherming van dat erfgoed.²⁸⁶ Wat de opstellers van het verdrag precies bedoelen met 'maximale bescherming' kan worden afgeleid uit artikel 2. Cultureel erfgoed onder water moet namelijk worden beschermd ten behoeve van de mensheid, moet geconserveerd worden voor lange termijn behoud en mag niet worden gebruikt voor commerciële exploitatie.²⁸⁷

Indien aan de drie voorwaarden is voldaan kan ervan uit worden gegaan dat er een bergingsvergoeding kan worden gevraagd en de eigendomsrechten kunnen worden toegekend aan de vinder van het onderwater cultureel erfgoed.²⁸⁸ In ieder geval moet er rekening worden gehouden met regel 33 van de conventie die bepaalt dat projectarchieven en hersteld onderwater cultureel erfgoed als collectie worden bewaard en toegankelijk zijn voor professioneel en publiek gebruik. De naleving van Regel 33 zal hierdoor implicaties inhouden voor rechtbanken en commerciële exploitanten.²⁸⁹

Door de beperkingen opgesomd in artikel 4 zal in de gevallen dat het bergingsrecht van toepassing zou zijn, weinig overblijven van de oorspronkelijke concepten.²⁹⁰ Dit betekent dat wanneer aan de voorwaarden van artikel 4 is voldaan en dus het bergingsrecht en het vondstenrecht aan de orde zijn, deze wetten grotendeels zullen worden uitgehold.

E. Handhaving en geschillenbeslechting

a) Handhaving

Artikel 17 van de UNESCO conventie legt de verplichting op aan staten die partij zijn bij het verdrag om passende sancties op te leggen voor schendingen van de maatregelen die zij hebben genomen om de conventie uit te voeren. Deze sancties moeten voldoende streng zijn om naleving van de conventie te bevorderen en schendingen af te schrikken.²⁹¹ Ze moeten er ook voor zorgen dat overtreders niet profiteren van hun illegale activiteiten.²⁹² Daarnaast hebben de lidstaten de verantwoordelijkheid om samen te werken met andere verdragsluitende staten om ervoor te zorgen dat de opgelegde sancties onder Artikel 17 van de conventie worden nageleefd en gehandhaafd.²⁹³

²⁸⁵ Art. 4(b) UNESCO Conventie 2001.

²⁸⁶ Art. 4(c) UNESCO Conventie 2001.

²⁸⁷ Art. 2 UNESCO Conventie 2001.

²⁸⁸ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 202-203.

²⁸⁹ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 204.

²⁹⁰ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 64.

²⁹¹ Art. 17(2) UNESCO Conventie 2001.

²⁹² Ibid.

²⁹³ Art. 17(3) UNESCO Conventie 2001.

De conventie verplicht lidstaten om sancties op te leggen maar verduidelijkt verder niet welke aard deze sancties dienen te hebben. Sancties kunnen bijvoorbeeld een strafrechtelijk of administratief karakter hebben. De eerste paragraaf van artikel 17 staat dus open voor interpretatie. De aard van de sanctie zal daarom veelal afhankelijk zijn van de juridische en wettelijke structuur van elk individueel land.²⁹⁴ De conventie benadrukt dat traditionele sancties, te denken valt bijvoorbeeld aan geldboetes of een vrijheidsberovende straf, niet altijd voldoende zijn om overtreders effectief te ontmoedigen of hen te beroven van de voordelen van hun activiteiten. Daarom moedigt de conventie aan tot het gebruik van aanvullende sancties, waaronder specifieke administratieve maatregelen die gericht zijn op het ontnemen van deze voordelen.²⁹⁵ Beslaglegging lijkt hiervoor de meest aangewezen methode van bestraffing. De regeling aangaande deze beslaglegging is terug te vinden in artikel 18.

Staten partij bij de conventie zijn verplicht om in de gevallen dat cultureel erfgoed onder water op illegale wijze werd hersteld, maatregelen te nemen om dit erfgoed in beslag te nemen en te beschermen.²⁹⁶ Deze verplichting geldt niet alleen in de gevallen dat het cultureel erfgoed werd opgegraven in het grondgebied van de betreffende staat maar ook in alle gevallen dat cultureel erfgoed binnen het grondgebied wordt gebracht op een wijze die niet in overeenstemming is met de Conventie.²⁹⁷ De beslaglegging kan ten aanzien van iedereen gebeuren, niet enkel ten aanzien van de partij die de illegale activiteit heeft uitgevoerd.²⁹⁸ De staat moet het ingenomen materiaal registreren en beschermen.²⁹⁹ Dit omvat het documenteren van wat is ingenomen en het nemen van maatregelen om het materiaal te beschermen tegen schade of verlies. Staten moeten alle redelijke maatregelen nemen om het materiaal te stabiliseren.³⁰⁰ Dit betekent dat ze actie moeten ondernemen om verdere verslechtering van het erfgoed te voorkomen, zelfs als volledige conservering niet onmiddellijk mogelijk is. Vervolgens moet de staat die cultureel erfgoed in beslag heeft genomen dit melden aan de directeur-generaal van de UNESCO en aan andere staten die een verifieerbare link hebben met het betreffende onderwater cultureel erfgoed.³⁰¹ Bij het bepalen van de bestemming van het in beslag genomen materiaal, moet de staat rekening houden met het algemeen belang.³⁰² Dit omvat het waarborgen van conservatie, onderzoek, herassemblage van verspreide collecties, en toegang voor het publiek, tentoonstelling en educatie.³⁰³ Artikel 18 (4) kan in samenhang worden gelezen met artikel 2 (3), namelijk als een uitvoering van het principe dat onderwater cultureel erfgoed moet worden bewaard ten behoeve van de gehele mensheid. Tot slot

²⁹⁴ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 111.

²⁹⁵ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 330.

²⁹⁶ Art. 18(1) UNESCO Conventie 2001.

²⁹⁷ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 330.

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Art. 18(2) UNESCO Conventie 2001.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Art. 18(3) UNESCO Conventie 2001.

³⁰² Art. 18(4) UNESCO Conventie 2001.

³⁰³ Ibid.

moet er ook rekening worden gehouden met de belangen van andere staten die een link hebben met het ingenomen cultureel erfgoed.³⁰⁴

Ook betreffende de verantwoordelijkheid van staten om samen te werken geeft artikel 17 geen verdere uitleg. Ook hier kunnen de lidstaten dus zelf bepalen welk soort samenwerking passend is. Het uitwisselen van informatie over de sancties die een lidstaat hanteert en het beleid omtrent de uitvoering hiervan is een minimale vorm van samenwerking. Het uitleveren van een persoon die een overtreding heeft begaan wordt dan weer gezien als een uiterste vorm van samenwerking. Maar dit is een complexe procedure die moet passen binnen de bestaande beleidslijnen en juridische procedures van de betrokken staten.³⁰⁵ Dit is meteen ook de reden dat artikel 17 hier niet verder op ingaat. Veel landen hebben namelijk al afspraken gemaakt over de erkenning van uitspraken en de uitlevering van onderdanen.³⁰⁶

b) Geschillenbeslechting

Bij de toepassing van de UNESCO Conventie kunnen er zich geschillen voordoen tussen verschillende lidstaten. Te denken valt bijvoorbeeld aan de situatie waarbij een staat beweert een verifieerbare band te hebben met een scheepswrak, wat als gevolg heeft dat deze staat het recht verkrijgt om te worden geïnformeerd betreffende het toekomstig beheer ervan. Deze band kan dan bijvoorbeeld worden betwist door een andere lidstaat van de conventie.³⁰⁷

De geschillenbeslechting onder de UNESCO Conventie wordt gereguleerd door artikel 25. Dit artikel is van toepassing wanneer er een geschil ontstaat tussen twee of meer staten die partij zijn bij de Conventie over hoe de Conventie moet worden geïnterpreteerd of toegepast.³⁰⁸ Artikel 25 voorziet in een driedelige procedure voor het beslechten van geschillen tussen twee of meer lidstaten. In eerste instantie dienen de betrokken partijen onderhandelingen aan te gaan in goede trouw.³⁰⁹ Dit betekent dat ze proberen het geschil direct met elkaar op te lossen door middel van diplomatieke gesprekken en overleg. Het artikel staat ook het toe dat andere vreedzame middelen van geschillenbeslechting worden gebruikt, naar keuze van de betrokken partijen.³¹⁰ De tweede stap die wordt geboden door artikel 25 is een bemiddelingsprocedure bij de UNESCO. Als de onderhandelingen niet binnen een redelijke termijn tot een oplossing leiden, kunnen de partijen overeenkomen om het geschil voor te leggen aan de UNESCO voor bemiddeling.³¹¹ Dit is een optionele stap en wordt alleen toegepast als alle partijen het ermee eens zijn.³¹² De derde mogelijkheid is van toepassing in twee gevallen, namelijk wanneer de bemiddeling door de UNESCO niet tot een oplossing leidt of indien de partijen ervoor kiezen om geen bemiddeling te gebruiken na een redelijke termijn.³¹³ In deze gevallen bepaalt artikel 25 (3) dat de partijen zich

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ P. J. O'KEEFE, *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 112-113.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 354-355.

³⁰⁸ Art. 25 UNESCO Conventie 2001.

³⁰⁹ Art. 25(1) UNESCO Conventie 2001.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ Art. 25(2) UNESCO Conventie 2001.

³¹² Ibid.

³¹³ Art. 25(3) UNESCO Conventie 2001.

moeten wenden tot het geschillenbeslechtsmechanisme dat is vastgelegd in Deel XV van het VN-Zeerechtverdrag.

Artikel 25 (3) bepaalt dat de regels van Deel XV van het VN-Zeerechtverdrag 'mutatis mutandis' van toepassing zijn op geschillen tussen partijen van de UNESCO Conventie. Dit wil zeggen dat de toepassing van deze regels niet afhankelijk is van het lidmaatschap van de betrokken partijen bij het VN-Zeerechtverdrag.³¹⁴ Deel XV van het VN-Zeerechtverdrag bevat zowel algemene regels betreffende beslechting van geschillen³¹⁵ als specifieke procedures die bindende beslissingen tot gevolg hebben³¹⁶. Artikel 25 (3) van de UNESCO Conventie verwijst naar deel XV van het VN-Zeerechtverdrag in zijn geheel.

Het feit dat ook niet-lidstaten van het VN-Zeerechtverdrag kunnen worden gebonden door de regels van deel XV van dat verdrag kan leiden tot implicaties. In de praktijk leidt dit ertoe dat geschillen betreffende de toepassing van de UNESCO Conventie in de meeste gevallen zullen worden opgelost aan de hand van artikel 25 (1) en (2).³¹⁷ Artikel 25 (3) blijft in iedere geval van grote waarde. De verplichte procedures bieden namelijk wel een ultieme waarborg voor het afdwingen van naleving van de UNESCO Conventie.³¹⁸

F. Interactie met andere Internationale instrumenten

a) Het Internationaal Verdrag inzake Hulpverlening van 1989

Het Internationaal Verdrag inzake Hulpverlening werd aangenomen op 28 april 1989.³¹⁹ Hierboven werd de toepassing van het bergingsrecht onder de UNESCO Conventie van 2001 reeds besproken. Inzake de verenigbaarheid van beide verdragen doen zich echter in sommige gevallen complicaties voor. De compatibiliteit van deze twee verdragen kan namelijk afhangen van of de staat een voorbehoud heeft gemaakt onder de Bergingsconventie met betrekking tot bepaalde bepalingen.³²⁰

Artikel 30 (1) (d) van het Verdrag inzake Hulpverlening biedt het recht aan staten een voorbehoud te maken om de bepalingen van het Verdrag inzake Hulpverlening niet toe te passen "wanneer het gaat om een maritiem cultuurgoed dat van prehistorisch, archeologisch of historisch belang is en zich op de zeebodem bevindt". Wanneer lidstaten van dergelijk voorbehoud gebruik hebben gemaakt doet er zich geen probleem voor. De situatie wordt echter complex in de gevallen dat van zulk voorbehoud geen gebruik werd gemaakt.³²¹

De algemene regel is dat het latere verdrag voorrang heeft op het eerdere verdrag wanneer beide verdragen betrekking hebben op hetzelfde onderwerp en de staten in kwestie partij zijn bij beide verdragen.³²² Het eerdere verdrag heeft daarentegen voorrang wanneer alle staten die partij zijn

³¹⁴ Art. 25(3) UNESCO Conventie 2001.

³¹⁵ Sectie 1, Deel XV VN-Zeerechtverdrag.

³¹⁶ Sectie 2, Deel XV VN-Zeerechtverdrag.

³¹⁷ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 357.

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ Internationaal Verdrag inzake Hulpverlening van 28 april 1989, *United Nations Treaty Series*, vol. 1953. (Hierna: Verdrag inzake Hulpverlening)

³²⁰ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 204-205.

³²¹ Ibid.

³²² Art. 30(3) Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *BS* 25 december 1993, 28.706.

bij het eerdere verdrag maar niet allemaal partij zijn bij het latere verdrag.³²³ Indien een lidstaat van het Verdrag inzake Hulpverlening geen voorbehoud heeft gemaakt als bedoeld in artikel 30 (1) (d), kan deze nog steeds gebruik maken van artikel 4 van de UNESCO conventie van 2001, dat wil zeggen een aangepaste toepassing van het bergingsrecht in overeenstemming met de UNESCO conventie.³²⁴

Onder het Verdrag inzake hulpverlening heeft de berger recht op een vergoeding.³²⁵ Dergelijke vergoeding is echter niet verschuldigd wanneer er sprake is van een fout, nalatigheid, bedrog of ander oneerlijk gedrag in hoofde van de hulpverlener.³²⁶ De vraag is evenwel of een inconsistentie met de UNESCO Conventie van 2001 kan worden gezien als 'wangedrag' als bedoeld in artikel 18 van het Verdrag inzake Hulpverlening. Er is vereist dat deze hulpverlening noodzakelijk was of werd bemoeilijkt als gevolg van dit wangedrag. Het bewijs van opzettelijke onwetendheid van de geldende regelgeving kan worden gezien als een vorm van wangedrag die leidt tot mogelijke sancties onder de Bergingsconventie.³²⁷

b) Het UNESCO Werelderfgoedverdrag van 1972

Het Verdrag van Parijs van 16 november 1972 ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld, ook wel bekend als het Werelderfgoedverdrag, werd aangenomen tijdens de 17e Algemene Conferentie van de UNESCO in Parijs.³²⁸ Het verdrag heeft tot doel om het cultureel en natuurlijk erfgoed van uitzonderlijke universele waarde te identificeren, te beschermen en te behouden.³²⁹ Een belangrijk aspect van het verdrag is de oprichting van de Werelderfgoedlijst, die alle sites van uitzonderlijke universele waarde omvat die zijn voorgedragen en erkend onder het verdrag.³³⁰ Deze lijst fungeert als een belangrijk instrument voor bewustwording en educatie over het belang van erfgoedbehoud.

In de preambule van de UNESCO conventie van 2001 wordt een verwijzing gemaakt naar het Werelderfgoedverdrag van 1972. Er wordt benadrukt dat de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed in overeenstemming moet zijn met de reeds bestaande regels van internationaal recht, waaronder het Werelderfgoedverdrag.³³¹ De UNESCO conventie ligt dus in lijn met de bepalingen van het Werelderfgoedverdrag van 1972 en vult deze verder aan met een focus op onderwater cultureel erfgoed.

Beide verdragen interageren op verschillende manieren met elkaar. Men kan de verdragen beschouwen als complementair. De Conventie van 2001 is met name de *lex specialis* van het Werelderfgoedverdrag. Beide verdragen streven naar internationale samenwerking tussen de lidstaten. Het Werelderfgoedverdrag doet dit voornamelijk door middel van het

³²³ Art. 30(4) Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *BS* 25 december 1993, 28.706.

³²⁴ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 204-205.

³²⁵ Art. 12(1) Verdrag inzake Hulpverlening.

³²⁶ Art. 18 Verdrag inzake Hulpverlening.

³²⁷ S., DROMGOOLE, *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 205.

³²⁸ UNESCO-Verdrag betreffende de bescherming van het culturele en natuurlijke erfgoed van de wereld van 16 november 1972, *United Nations Treaty Series*, No. 15511. (hierna: Werelderfgoedverdrag)

³²⁹ Preambule Werelderfgoedverdrag.

³³⁰ Art. 11(2) Werelderfgoedverdrag.

³³¹ Preambule UNESCO Conventie 2001.

werelderfgoedcomité. Het comité bestaat uit 21 leden die worden verkozen door de staten die partij zijn bij het verdrag.³³² Een belangrijke taak van het comité is onder andere het selecteren van sites die door landen worden voorgedragen om op de Werelderfgoedlijst te worden geplaatst.³³³ Deze lijst omvat locaties van uitzonderlijke universele waarde die worden erkend vanwege hun culturele, natuurlijke of gemengde erfgoed.³³⁴ Deze lijst kan ook van belang zijn voor het cultureel erfgoed onder water.³³⁵ Een site die op de Werelderfgoedlijst staat vanwege zijn culturele waarde kan onder water ook belangrijke artefacten bevatten die beschermd moeten worden onder de conventie van 2001.

In het algemeen zijn beide verdragen gebaseerd op vergelijkbare principes van conservatie en duurzame ontwikkeling van erfgoed. De UNESCO conventie is eerder een specifieke aanvulling op het Werelderfgoedverdrag en dient ertoe cultureel erfgoed op een specifieke wijze te beschermen. Ondanks deze specifieke doelstelling van de UNESCO conventie van 2001, werken beide verdragen samen om de bredere doelstellingen van culturele erfgoedbescherming te bevorderen en complementaire bescherming te bieden voor erfgoedsites die zowel boven als onder water van belang zijn. Een extra beschermingsmogelijkheid kan door het Werelderfgoedverdrag worden geboden door het opnemen van de RMS Titanic op de werelderfgoedlijst. Hier wordt in het laatste hoofdstuk van deze masterproef verder op ingegaan.

³³² Art. 8(1) Werelderfgoedverdrag.

³³³ Art. 11 Werelderfgoedverdrag.

³³⁴ Ibid.

³³⁵ Zie *infra*.

Tussenconclusie

A. Wat valt er onder het begrip 'onderwater cultureel erfgoed'?

De definities en benaderingen van cultureel erfgoed onder water variëren afhankelijk van het internationale instrument dat wordt toegepast. Het begrip 'onderwater cultureel erfgoed' werd voor het eerst gebruikt in Aanbeveling 848 van de Raad van Europa maar wordt hierin niet gedefinieerd. Een eerste definiëring van het begrip gebeurt in de Europese Ontwerpconventie van 1985 als "alle overblijfselen, voorwerpen en sporen van menselijk bestaan die zich geheel of gedeeltelijk in wateren bevinden". In de Europese Ontwerpconventie wordt een temporeel criterium van 100 jaar gehanteerd, met de mogelijkheid voor lidstaten om jongere voorwerpen op te nemen in de bescherming. Ook het verdrag van Valletta maakt gebruik van een definitie van onderwater cultureel erfgoed. Het Valletta verdrag beschrijft onderwater cultureel erfgoed als "alle overblijfselen en voorwerpen en eventuele andere sporen van de mensheid van de afgelopen tijdperken". Een belangrijk element in het verdrag van Valletta is de vereiste dat het cultureel erfgoed bijdraagt aan het begrijpen van de menselijke geschiedenis. Aangezien het belang van deze voorwaarde wordt er onder het verdrag van Valletta geen tijds criterium gehanteerd, in tegenstelling tot de eerdere Europese Ontwerpconventie. Onder de UNESCO Conventie van 2001 is dan weer vereist dat de culturele voorwerpen een overblijfsel of spoor zijn van menselijke aanwezigheid, zich ten minste 100 jaar onder water bevinden en een cultureel, historisch of archeologisch karakter hebben.

Uit de doelstellingen van de instrumenten en bepalingen kan in ieder geval worden afgeleid dat ze beogen voorwerpen met een historische, culturele en/of archeologische waarde te beschermen. De objecten moeten met andere woorden onder alle instrumenten minstens van belang zijn vanwege hun culturele, historische of archeologische betekenis. Hoewel er nuances zijn in de definities afhankelijk van de specifieke verdragen of aanbevelingen (zoals de tijds limiet van 100 jaar, de focus op contextuele omgeving, enzovoort), delen ze allemaal het gemeenschappelijk doel om het cultureel erfgoed onder water te identificeren, behouden en beschermen voor toekomstige generaties. Daarnaast benadrukken ze het belang van samenwerking tussen staten en internationale actoren om dit doel te bereiken.

Hoofdstuk 3: Internationaal recht van toepassing op de RMS Titanic

A. Inleiding

De geschiedenis van de RMS Titanic gaat verder dan haar dramatische ondergang; het schip is een symbool geworden van erfgoed en benadrukt de noodzaak om dit soort historische artefacten te beschermen. Dit hoofdstuk biedt een analyse van de relevante internationale juridische kaders en verdragen die specifiek van toepassing zijn op het wrak van de RMS Titanic als cultureel erfgoed onder water. Meer bepaald wordt er ingegaan op twee specifieke instrumenten met betrekking tot de RMS Titanic, namelijk de RMS Titanic Maritime Memorial Act van 1986 en de overeenkomst inzake het wrak van het schip RMS Titanic van 2003. Tot slot wordt ook kort de reeds bestaande rechtspraak omtrent het bergen van objecten van het wrak van de RMS Titanic besproken.

In de Verenigde Staten resulteerde de ontdekking van de RMS Titanic in de oprichting van de RMS Titanic Maritime Memorial Act van 1986.³³⁶ Deze wet werd aangenomen door het Amerikaans Congres en stelde een raamwerk vast voor de bescherming van het wrak van de RMS Titanic als een maritiem graf en als cultureel erfgoed.³³⁷ De wet erkende het belang van het behoud van het wrak en zijn artefacten voor toekomstige generaties en benadrukte de noodzaak van een respectvolle omgang met deze historische locatie.³³⁸ Na verloop van tijd ontstonden er internationale inspanningen om het beheer van het RMS Titanic-wrak te reguleren en de bescherming ervan te waarborgen. Dit leidde tot de totstandkoming van de Overeenkomst inzake het Wrak van het Schip RMS Titanic in 2003, een overeenkomst die zou worden gesloten tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Canada.³³⁹ Deze overeenkomst legt bindende regels en richtlijnen vast voor het behoud van het wrak en zijn artefacten, evenals voor de regulering van bezoek en onderzoek op de locatie.³⁴⁰

Zoals in de inleiding van deze masterproef reeds werd vermeld, zonk de RMS Titanic naar de zeebodem in 1912. Dit wil zeggen dat het wrak zich momenteel al 112 jaar onder water bevindt. De precieze locatie van het wrak zal van groot belang zijn bij de uiteenzetting van het toepasselijk recht in dit hoofdstuk en in hoofdstuk 4. Daarom werd in 2000 een overeenkomst gesloten tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Canada en Frankrijk omtrent het wrak van de RMS Titanic.³⁴¹ De overeenkomst legt de locatie van de RMS Titanic officieel vast op 325 mijl ten zuidoosten van Newfoundland (oftewel ongeveer 523 kilometer). Dit wil zeggen dat de RMS Titanic

³³⁶ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 97.

³³⁷ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 3.

³³⁸ RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L.* No. 99-513.

³³⁹ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 97.

³⁴⁰ Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents*, Treaty Series No. 8 (2019).

³⁴¹ Ibid.

ruim binnen het continentaal plat van Canada ligt³⁴² want het is gelegen binnen de grenzen die het VN-Zeerechtverdrag vooropstelt, namelijk 350 zeemijl vanaf de kustlijn oftewel niet 100 zeemijl van de 2 500 meter isobaar (dit is de lijn die de diepten van 2 500 meter verbindt).³⁴³

Het wrak van de RMS Titanic werd in 1985 ontdekt door Robert D. Ballard en Jean-Louis Michel.³⁴⁴ Robert Ballard keerde een jaar later terug naar het wrak en plaatste daar een gedenkplaat om de ontdekking van het wrak te markeren. Hij riep op om het wrak met rust te laten als eerbetoon aan de mensen die aan boord omkwamen tijdens de ramp.³⁴⁵ De ontdekking van de RMS Titanic en de daaropvolgende activiteiten veroorzaakten een grote publieke interesse. Dit leidde in eerste instantie tot twee belangrijke juridische initiatieven, de RMS Titanic Maritime Memorial Act van 1986 en de berging van de RMS Titanic in 1987.³⁴⁶ Deze juridische initiatieven weerspiegelen de complexiteit van het omgaan met maritiem erfgoed, met name in het geval van een iconisch wrak zoals de RMS Titanic. Ze illustreren de inspanningen om het wrak te beschermen en te behouden, terwijl ook rekening wordt gehouden met wetgeving en publieke belangen.

B. Toepasselijk recht

Sinds de ontdekking van de RMS Titanic in 1985 zijn er talloze expedities georganiseerd naar het gezonken schip. De RMS Titanic kan namelijk van commerciële waarde zijn op verschillende gebieden, variërend van toerisme en educatie tot wetenschappelijk onderzoek en de entertainmentindustrie. Voorbeelden zijn de tentoonstelling van artefacten, de verkoop van foto's en video's of rondleidingen door de site.³⁴⁷ Activiteiten en expedities die zicht richten tot de site van de RMS Titanic houden echter een risico in op schade aan het wrak.

Het gevolg is het ontstaan van verschillende overeenkomsten en instrumenten. Deze dragen bij aan de internationale inspanningen om het wrak van de RMS Titanic te beschermen en te behouden voor toekomstige generaties.

a) De RMS Titanic Maritime Memorial Act van 1986

De RMS Titanic Memorial act van 1986 is het eerste specifieke wetgevend initiatief dat is opgesteld met als doel de RMS Titanic te beschermen. Deze wet werd aangenomen door het Amerikaanse Congres en ondertekend door de toenmalige president Ronald Reagan op 21 oktober 1986.³⁴⁸ Het document heeft als doel "het aanmoedigen van internationale inspanningen om de RMS Titanic als internationaal maritiem monument te erkennen en om te voorzien in redelijk onderzoek, verkenning, en, indien van toepassing, bergingsactiviteiten met betrekking tot het scheepswrak".³⁴⁹

³⁴² T. SCOVAZZI, "The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases " in T. SCOVAZZI en R. GARABELLO (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, (19) 63.

³⁴³ Art. 76(5) VN-Zeerechtverdrag.

³⁴⁴ Zie supra.

³⁴⁵ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 97.

³⁴⁶ Ibid.

³⁴⁷ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 2.

³⁴⁸ RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L.* No. 99-513.

³⁴⁹ Preambule RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L.* No. 99-513.

I. Totstandkoming

Het wetsvoorstel van de RMS Titanic Memorial Act werd meteen na de vondst van het wrak ingediend in het Amerikaans Huis van Afgevaardigden. Robert Ballard heeft ook hier een belangrijke rol in gespeeld. Hij verklaarde dat het wrak in goede conditie was op het moment van de vondst maar duidde ook op het feit dat blootstelling aan bergingsactiviteiten of andere daden van verstoring een risico inhouden voor deze goede staat van conservering van het wrak.³⁵⁰ Verder pleitte Ballard ervoor dat artefacten uit het puinveld van het wrak moesten worden geborgen en dat deze moesten worden tentoongesteld in een of meerdere musea. Hij benadrukte echter dat de romp van het schip zelf niet mocht worden aangetast, met name vanwege het respect voor degenen die in het schip zijn omgekomen en mogelijk nog steeds in het wrak liggen.³⁵¹ Ballard stelde voor om de binnenkant van het wrak te documenteren met behulp van op afstand bediende voertuigen (zoals duikrobots) en de opgenomen beelden beschikbaar te maken voor het publiek via filmbeelden, zonder de fysieke integriteit van het wrak zelf in gevaar te brengen.³⁵²

II. Doelstelling en bescherming

De RMS Titanic Memorial Act bevat een vierdelige doelstelling. Ten eerste heeft het document als doel om internationale samenwerking te stimuleren om de RMS Titanic te erkennen als een internationaal maritiem monument ter ere van degenen die in 1912 aan boord van het schip zijn omgekomen.³⁵³ Dit impliceert een brede internationale erkenning van de historische betekenis van het schip en de tragedie die heeft plaatsgevonden. Vervolgens draagt het instrument de Verenigde Staten op om te onderhandelen met andere landen die geïnteresseerd zijn, met als doel een internationale overeenkomst te sluiten.³⁵⁴ Deze overeenkomst zou moeten voorzien in de officiële aanwijzing van de RMS Titanic als een internationaal maritiem monument. Daarnaast moet deze overeenkomst de wetenschappelijke, culturele en historische waarde van het wrak beschermen.³⁵⁵ Ten derde beoogt de RMS Titanic Memorial Act dat tijdens deze onderhandelingen of in andere internationale fora wordt aangedrongen op de ontwikkeling en implementatie van internationale richtlijnen. Deze richtlijnen zijn bedoeld voor het uitvoeren van onderzoek naar, exploratie van, en indien nodig, berging van de RMS Titanic.³⁵⁶ Tot slot benadrukt het Amerikaans Congres dat, totdat een internationale overeenkomst of richtlijnen zijn vastgesteld, niemand fysiek wijzigingen mag aanbrengen, verstoren of bergingsactiviteiten mag uitvoeren op de RMS Titanic.³⁵⁷

Het werd duidelijk vermeld dat de Verenigde Staten geen aanspraak maakten op extraterritoriale jurisdictie, soevereiniteit over, of eigendom van het wrak van de RMS Titanic.³⁵⁸ Dit betekent dat de wet erkende dat het wrak zich buiten het territoriale bereik van de Verenigde Staten bevond en onder de jurisdictie van andere landen viel.³⁵⁹ De Act gaf de beheerder van de Amerikaanse

³⁵⁰ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 3.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Ibid.

³⁵³ Sectie 2(b)(1) RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L. No. 99-513*.

³⁵⁴ Sectie 2(b)(2) RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L. No. 99-513*.

³⁵⁵ Ibid.

³⁵⁶ Sectie 2(b)(3) RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L. No. 99-513*.

³⁵⁷ Sectie 2(b)(4) RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L. No. 99-513*.

³⁵⁸ Sectie 8 RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L. No. 99-513*.

³⁵⁹ Ibid.

National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) de taak om te overleggen met het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Canada en andere betrokken landen om internationale richtlijnen te ontwikkelen voor onderzoek naar, exploratie van, en indien nodig, berging van het wrak van de RMS Titanic.³⁶⁰ Tegelijkertijd werd de Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken opgedragen om met deze partijen te onderhandelen om een internationale overeenkomst op te stellen die in lijn zou zijn met deze richtlijnen.³⁶¹ Het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Canada werden niet alleen geselecteerd vanwege hun historische relatie met de RMS Titanic, maar vooral vanwege hun expertise en middelen op het gebied van diepzeeonderzoek en bergingstechnologie. Deze landen liggen geografisch ook dicht bij de wraklocatie, waardoor ze effectief konden samenwerken bij het reguleren van activiteiten rond het wrak.³⁶² De RMS Titanic Maritime Memorial Act van 1986 kan hierdoor worden beschouwd als een belangrijke eerste stap die de weg heeft vrijgemaakt voor latere internationale overeenkomsten en samenwerking met betrekking tot de RMS Titanic.

b) De overeenkomst inzake het Wrak van het Schip RMS Titanic van 2003

Na de RMS Titanic Memorial act van 1986 volgde de overeenkomst van 6 november 2003 betreffende het wrak van de RMS Titanic.³⁶³ De overeenkomst werd gesloten tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Canada, zoals voorzien in de RMS Titanic Memorial act van 1986. Deze overeenkomst is opgesteld om gezamenlijk toezicht te houden op de bescherming en het behoud van het wrak van de RMS Titanic.

I. Totstandkoming

Zoals hierboven reeds besproken werden onder de RMS Titanic Memorial act reeds onderhandelingen gestart tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Canada. De gesprekken gingen van start in 1997 en hadden tot doel om een overeenkomst te bereiken over de bescherming en het beheer van het wrak van de RMS Titanic.³⁶⁴ De internationale aandacht werd getrokken door het feit dat de federale rechtbank van de Verenigde Staten een exclusief bergingsrecht had verleend over de RMS Titanic.³⁶⁵

In de voorbereidende fase van de overeenkomst werden verschillende ontwerpteksten opgesteld door de Amerikaanse onderhandelaars. Dankzij de feedback en opmerkingen van de andere staten kwam men uiteindelijk tot een definitieve tekst in 2000.³⁶⁶ De uiteindelijke tekst van de overeenkomst bevat 12 artikelen en een annex. Het duurde echter nog drie jaar voordat het Verenigd Koninkrijk als eerste het document ondertekende.³⁶⁷ De volgende partij die de

³⁶⁰ Sectie 5(a) juncto sectie 4(a) RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L.* No. 99-513.

³⁶¹ Sectie 6 RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L.* No. 99-513.

³⁶² S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 4.

³⁶³ Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

³⁶⁴ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 5.

³⁶⁵ U.S. District Court for the Eastern District of Virginia 10 mei 1996, 924 F. Supp. 714, *RMS Titanic Inc v The Wrecked and Abandoned Vessel*.

³⁶⁶ J. WANG, "International Governance of Underwater Cultural Heritage: From the View of the Agreement concerning the Shipwrecked Titanic", *Marine L. & Pol'y* 2022, (43) 49.

³⁶⁷ Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

overeenkomst ondertekende waren de Verenigde Staten op 8 juni 2004.³⁶⁸ Van Frankrijk en Canada wordt verwacht dat zij zullen volgen in het ondertekenen van de overeenkomst. De overeenkomst kon echter pas in werking treden op het moment dat de Verenigde Staten haar acceptatie neerlegt.³⁶⁹ Dit gebeurde uiteindelijk in november 2019. Het gevolg was dat de overeenkomst in werking trad op 8 november 2019.³⁷⁰ De ambitie van de overeenkomst is dat andere staten geleidelijk aan ook zullen toetreden, vooral die landen waarvan de bedrijven beschikken over diepteetechnologie.³⁷¹

II. Doelstelling en bescherming

De overeenkomst bestaat uit een preambule, 12 artikelen en een annex. De regels van de overeenkomst vloeien voornamelijk voort uit het ICOMOS Handvest.³⁷² De overeenkomst kent een driedelige doelstelling. De eerste doelstelling van de overeenkomst behelst het waken over de resten "van degenen voor wie de RMS Titanic hun laatste rustplaats is"³⁷³. Vervolgens wordt het belang benadrukt van het bij elkaar houden van geborgen artefacten en deze toegankelijk maken voor het publiek.³⁷⁴ De laatste doelstelling richt zich op het (in situ) behoud van de RMS Titanic en de artefacten die ermee verbonden zijn zodat deze kunnen worden gedeeld met komende generaties.³⁷⁵

Artikel 2 van de RMS Titanic overeenkomst erkent dat het wrak van de RMS Titanic zal worden beschouwd als een herdenkingsplaats voor de mannen, vrouwen en kinderen die zijn omgekomen bij de ramp. De overblijfselen van degenen die zijn omgekomen, zoals menselijke resten, moeten met gepast respect worden behandeld volgens de bepalingen van de overeenkomst.³⁷⁶ Dit betekent dat de site van de RMS Titanic wordt erkend als een plek van herinnering en respect voor degenen die daar hun leven hebben verloren. Daarnaast wordt de RMS Titanic erkend als een historisch scheepswrak van buitengewoon internationaal belang. Het heeft een unieke symbolische waarde vanwege zijn geschiedenis en de tragische gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden.³⁷⁷

Daaropvolgend verplicht artikel 4 elke verdragsluitende partij om maatregelen te nemen met als doel activiteiten met betrekking tot de RMS Titanic en de artefacten daarvan te reguleren voor haar onderdanen en schepen die haar vlag voeren. Dit wordt gedaan door middel van een systeem van

³⁶⁸ Statement on U.S. Signing of an Agreement to Protect the RMS Titanic Wreck van 4 juni 2004, *U.S. Department of State Archive*.

³⁶⁹ Art. 10 Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series No. 8* (2019).

³⁷⁰ Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series No. 8* (2019).

³⁷¹ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 5.

³⁷² S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 6.

³⁷³ Preamble Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series No. 8* (2019).

³⁷⁴ Ibid.

³⁷⁵ Ibid.

³⁷⁶ Art. 2(a) Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series No. 8* (2019).

³⁷⁷ Art. 2(b) Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series No. 8* (2019).

projectvergunningen.³⁷⁸ Niet alle activiteiten vallen onder het toepassingsgebied van artikel 4. Staten dienen namelijk alleen de activiteiten te reguleren die zijn opgenomen in artikel 4. Dit is het reguleren van "toegang tot de rompsecties van RMS Titanic, zodat deze, andere artefacten en eventuele menselijke resten niet worden verstoord"³⁷⁹ en "activiteiten gericht op de artefacten van RMS Titanic die buiten de romp van het wrak zijn gevonden, zodat al deze activiteiten, voor zover maximaal haalbaar, worden uitgevoerd in overeenstemming met de regels"³⁸⁰. In artikel 4 wordt geen vermelding gemaakt naar het bergingsrecht. Hieruit kan worden afgeleid dat de lidstaten niet over de bevoegdheid beschikken om deze activiteiten te autoriseren.³⁸¹ Activiteiten die niet onder punt a of b van de eerste paragraaf van artikel 4 vallen vereisen bijgevolg geen autorisatie. Evenwel wordt het begrip 'activiteiten gericht op artefacten' niet voldoende gedefinieerd in de overeenkomst. Er kan vanuit worden gegaan dat activiteiten die trachten het cultureel materiaal te bergen onder de vereiste van een autorisatie vallen. De vraag is echter of activiteiten die een risico inhouden op het verstoren of beschadigen van cultureel materiaal ook onder de begripsomschrijving van artikel 4 (1) (b) vallen.³⁸² Te denken valt hier bijvoorbeeld aan het gebruiken van een onderwaterrobot met een robotarm om objecten te kunnen grijpen voor onderzoek.³⁸³ Het antwoord hierop is dat activiteiten die specifiek de intentie hebben om cultureel materiaal te verstoren onder artikel 4 (1) (b) vallen, en dus een autorisatie vereisen. Aan de andere kant hebben activiteiten die dergelijke intentie niet hebben geen autorisatie nodig.³⁸⁴ Dit wil zeggen dat commerciële expedities, zoals bezichtigingen met een duikboot onder de overeenkomst geen autorisatie vereisen. Er dient verder nog een verwijzing te worden gemaakt naar artikel 4 (1) (a) dat enkel spreekt van 'toegang' via het rompgedeelte van het schip. Het louter landen van een onderwatervoertuig zou dus niet onder deze omschrijving vallen. Aangezien ook deze activiteiten een risico inhouden op schade aan het schip, kan worden gesteld dat dit een leemte is in de overeenkomst.³⁸⁵

Net zoals in de UNESCO Conventie van 2001 wordt de voorkeur gegeven aan een in situ behoud van het RMS Titanic-wrak.³⁸⁶ Dit betekent dat het wrak en de artefacten op de locatie zelf moeten worden bewaard en beschermd, zonder ze te verstoren of te verplaatsen, tenzij absoluut noodzakelijk. Een autorisatie betreffende activiteiten gericht op berging of opgraving van cultureel materiaal van de RMS Titanic kan alleen door de lidstaten worden geautoriseerd wanneer deze gerechtvaardigd kunnen worden door "educatieve, wetenschappelijke of culturele belangen, inclusief de noodzaak om de integriteit van de RMS Titanic en/of haar artefacten te beschermen

³⁷⁸ Art. 4 Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

³⁷⁹ Art. 4(1)(a) Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

³⁸⁰ Art. 4(1)(b) Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

³⁸¹ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 6.

³⁸² S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 7.

³⁸³ Ibid.

³⁸⁴ Ibid.

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ Art. 4(2) Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

tegen een significante bedreiging³⁸⁷. Activiteiten voor het bergen van de romp of artefacten hierbinnen kunnen niet worden toegestaan.³⁸⁸

In geval van opgraving of berging van objecten buiten de romp van het schip, moeten de regels van de annex worden toegepast. Deze bepalen dat de financiering niet kan gebeuren door middel van de verkoop van deze artefacten.³⁸⁹ Tevens moeten de artefacten en bijbehorende documentatie die tijdens het project zijn geborgen, gezamenlijk en onveranderd worden bewaard op een manier die openbare toegang, beheer en beschikbaarheid voor educatieve, wetenschappelijke, culturele en andere maatschappelijke doeleinden mogelijk maakt.³⁹⁰ De annex bevat verder geen verbod op de verkoop van cultureel materiaal. Maar aangezien het verplicht dat de herstellende of opgegraven materialen als een geheel worden bewaard, maakt deze regel indirect de verkoop van individuele objecten onmogelijk. De verkoop van een volledige collectie is eventueel wel mogelijk, maar dan moet er nog steeds worden voldaan aan de vereiste van een bestemming openbaar voor het publiek en een beheer en beschikbaarheid ten gunste van educatieve, wetenschappelijke, culturele en andere maatschappelijke doeleinden.³⁹¹

C. Rechtspraak omtrent de RMS Titanic

Tot op heden hebben voornamelijk twee staten zich bezig gehouden met bergingsactiviteiten in en rond de site van de RMS Titanic, namelijk Frankrijk en de Verenigde Staten. Opvallend is dat de Verenigde Staten de UNESCO Conventie (nog) niet hebben geratificeerd. Frankrijk deed dit op 7 februari 2013.³⁹²

Het Amerikaanse bedrijf RMS Titanic Inc. heeft in de jaren negentig verschillende bergingsexpedities uitgevoerd. In 2007 diende het bedrijf hiervoor een verzoek in tot een bergingsvergoeding. Het bedrijf beweert dat de totale waarde van de geborgen objecten 110 859 200 dollar bedraagt. Het zou gaan om 2 919 culturele objecten.³⁹³ De Amerikaanse federale rechtbank kende reeds in 1994 RMS Titanic Inc. exclusieve rechten toe om het wrak van de RMS Titanic te bergen. De rechtbank was van mening dat RMST de verantwoordelijkheid had om zorgvuldig met de geborgen artefacten om te gaan en ervoor te zorgen dat ze behouden bleven voor toekomstige generaties en voor het publiek om te kunnen bekijken en bestuderen.³⁹⁴

De Amerikaanse rechtbank besliste op 15 april 2008 dat RMS Titanic Inc. beperkende maatregelen moest aannemen met als doel dat de artefacten samen worden gehouden en niet individueel

³⁸⁷ Ibid.

³⁸⁸ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 8.

³⁸⁹ Regel 12 Annex Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

³⁹⁰ Regel 28 Annex Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents, Treaty Series* No. 8 (2019).

³⁹¹ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 8.

³⁹² Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, *UNESCO website*, <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-underwater-cultural-heritage?hub=66535#item-2>.

³⁹³ P. STEVENSON, "A Titanic Struggle: One Possible Resolution of the Conflict between Preservation for the Public Good and Private Law Property Rights", *Art Antiquity & L.* 2011, (53) 58.

³⁹⁴ U.S. District Court for the Eastern District of Virginia 10 mei 1996, 924 F. Supp. 714, *RMS Titanic Inc v The Wrecked and Abandoned Vessel*.

worden verkocht of verspreid en dat de artefacten kunnen worden tentoongesteld en toegankelijk zijn voor historisch onderzoek, educatieve doeleinden en wetenschappelijk onderzoek, ongeacht veranderingen in omstandigheden, zoals veranderingen in eigendom van de artefacten of de entiteit die verantwoordelijk is voor het beheer ervan.³⁹⁵ De collectie moet ook worden "beheerd volgens professionele normen die worden erkend door organisaties zoals de NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration) en in overeenstemming met internationale overeenkomsten en federale voorschriften die van toepassing zijn op het behoud van archeologische collecties die eigendom zijn van en worden beheerd door de overheid".³⁹⁶

Uiteindelijk kreeg RMS Titanic Inc. de bergingsrechten toegewezen. De eigendom van het schip of de daarbij horende artefacten werden echter niet aan het bedrijf erkend. De rechten van het bedrijf blijven bijgevolg beperkt tot een bergingsvergoeding voor de verrichtte bergingsinspanningen. Er is ook een bepaling dat een overheidsinstantie toezicht moet houden op het beheer van de geborgen artefacten om de belangen van het publiek, inclusief die van de Verenigde Staten, te waarborgen. De artefacten moeten beschikbaar zijn voor het publiek, voor historisch en wetenschappelijk onderzoek evenals educatieve doeleinden.³⁹⁷ De rechtbank is er met deze beslissing in geslaagd om zowel rekening te houden met de publieke doeleinden van de regels omtrent de bescherming van cultureel erfgoed als met de private doeleinden van het bergingsvergoeding.³⁹⁸

³⁹⁵ P. STEVENSON, "A Titanic Struggle: One Possible Resolution of the Conflict between Preservation for the Public Good and Private Law Property Rights", *Art Antiquity & L.* 2011, (53) 59.

³⁹⁶ RMS Titanic Inc v. The Wrecked and Abandoned Vessel 15 april 2008, No. 2:93vc902.

³⁹⁷ RMS Titanic Inc. v. The Wrecked and Abandoned Vessel 12 augustus 2010, F. Supp. 2d 2010 WL3239112.

³⁹⁸ Zie art. 149 en 303 VN-Zeerechtverdrag voor de publieke doeleinden waarnaar wordt verwezen.

Hoofdstuk 4: De legaliteit van expedities naar de RMS Titanic en het bergen van cultureel materiaal

A. Inleiding

Dit laatste hoofdstuk van de masterthesis richt zich op de legaliteit van expedities naar de RMS Titanic en het bergen van cultureel materiaal van deze historische site met een commercieel oogmerk. De RMS Titanic blijft een van de meest gekende erfgoedstukken die zich onder water bevinden. Het behoud en de bescherming van dit wrak en zijn artefacten blijven echter een complex juridisch vraagstuk.

De eerste bergingsactiviteiten van cultureel materiaal van de RMS Titanic vonden reeds plaats in 1987, kort na de ontdekking van het schip. Deze bergingsactiviteiten werden georganiseerd door Titanic Ventures en IFRERMER. Een heleboel objecten, waaronder sieraden, schilderijen, servies, enzovoort werden reeds van de site verwijderd.³⁹⁹

Het belang van een goed regelgevend kader op internationaal niveau voor de bescherming van het wrak van de RMS Titanic wordt benadrukt door deze (hedendaagse) voorbeelden van commerciële activiteiten, die schadelijk kunnen zijn voor de erfgoedplaats. De voorbeelden illustreren de gevoeligheid van het erfgoed voor exploitatie en de noodzaak van regelgeving om het erfgoed te beschermen.

Dit hoofdstuk biedt een diepgaande analyse van de juridische en ethische aspecten van Titanic-expedities, gericht op het begrijpen van de uitdagingen en complexiteit rondom het behoud van onderwater cultureel erfgoed in de hedendaagse context.

De specifieke juridische kwesties die verband houden met Titanic-expedities en het bergen van artefacten worden onderzocht. De hiervoor besproken internationale verdragen en andere internationale instrumenten worden voor deze analyse gebruikt. De UNESCO conventie van 2001 speelt een belangrijke rol bij het reguleren van deze activiteiten. Daarnaast wordt ook gekeken naar de RMS Titanic overeenkomst van 2003 en het bergingsrecht.

Tot slot wordt kritisch geëvalueerd of het huidige rechtssysteem voldoende bescherming biedt voor het behoud van de RMS Titanic en haar erfgoed. Mogelijke verbeteringen of aanvullende maatregelen die kunnen worden overwogen om de juridische kaders rond Titanic-expedities te versterken en de integriteit van deze historische site te waarborgen, worden besproken.

B. De RMS Titanic als cultureel erfgoed onder water

a) Belang van de locatie van de RMS Titanic

I. De locatie van het wrak van de RMS Titanic

Zoals hierboven reeds werd gesteld, bevindt het wrak zich momenteel op 523 kilometer ten zuidoosten van Newfoundland.⁴⁰⁰ De site van de RMS Titanic is echter moeilijk vast te leggen op één specifiek punt. Het is eerder een gebied waarop de boeg, het achterstuk en de verschillende

³⁹⁹ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 97.

⁴⁰⁰ Zie supra.

artefacten zich bevinden. De exacte locatie van de boeg en het achterstuk werden bepaald op respectievelijk 49056'54" W, 41°43'35" N en 49056'49" W, 41°43'57" N.⁴⁰¹ De twee delen van het schip bevinden zich dus op ongeveer 182 meter van elkaar. Geografisch bevindt het wrak van de RMS Titanic zich op het continentaal plat van Canada. Er kan vanuit worden gegaan dat het wrak ook binnen het wettelijk continentaal plat van Canada ligt, aangezien Canada heeft verklaard dat haar continentaal plat zich uitstrekt tot "de buitenrand van de continentale marge, vastgesteld op de wijze zoals bepaald in het internationaal recht dat resulteert in de maximale omvang van het continentaal plat van Canada"⁴⁰². Indien de RMS Titanic zich toch buiten het wettelijke gebied van het Canadees plat zou bevinden, betekent dit dat de wetgeving van de oceaانبodem of 'het gebied' van toepassing is.

II. Maritieme zones onder het VN-Zeerechtverdrag

Ondanks het feit dat de locatie van het wrak niet ter discussie staat, kan nog niet met volle zekerheid worden gezegd dat het wrak zich ook effectief in het wettelijk Canadees continentaal plat bevindt.⁴⁰³ De Overeenkomst inzake het Wrak van het schip RMS Titanic van 2003 legt de locatie van het schip wel vast in het continentaal plat van Canada, maar het lijkt hier eerder te gaan om de geografische locatie dan de juridische locatie.⁴⁰⁴ De RMS Titanic kan dus onderhevig zijn aan de wetgeving omtrent het continentaal plat of deze van 'het gebied'. Tot het moment dat hiertoe een definitieve overeenkomst wordt gesloten zullen dus beide regelgevingen moeten worden overwogen.⁴⁰⁵

Wat betreft het VN-Zeerechtverdrag zijn er twee specifieke bepalingen van toepassing op cultureel erfgoed onder water, namelijk artikel 303 en artikel 149. Artikel 303 is, met uitzondering van de tweede paragraaf, van toepassing op alle maritieme zones. Op grond van artikel 303 (1) hebben alle lidstaten een algemene samenwerkingsplicht om cultureel erfgoed onderwater te beschermen. Artikel 303 (3) van het VN-Zeerechtverdrag maakt een verwijzing naar het eigendomsrecht, het bergingsrecht en andere regels van maritiem recht en verklaart dat het verdrag aan deze regels geen afbreuk doet. Artikel 149 behandelt specifiek de bescherming van onderwater cultureel erfgoed dat wordt gevonden in het zogenaamde 'Gebied', wat verwijst naar het internationale zeegebied buiten de exclusieve economische zone van landen en buiten hun continentaal plat. Artikel 149 legt de nadruk op het beschermen van onderwater cultureel erfgoed voor het algemeen belang van de mensheid en erkent de voorkeursrechten van staten van herkomst of culturele oorsprong met betrekking tot onderwater cultureel erfgoed. Wat betreft deze voorkeursrechten zou het in het geval van de RMS Titanic gaan over de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Canada en Frankrijk.⁴⁰⁶ In het artikel wordt gesproken over 'bewaren of vervreemden ten

⁴⁰¹ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 98.

⁴⁰² Art. 17(1)(a) Canada Oceans Act van 18 december 1996, S.C. 1996, c. 31, <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/o-2.4/page-1.html#h-383069>.

⁴⁰³ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 16-17.

⁴⁰⁴ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 104.

⁴⁰⁵ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 98.

⁴⁰⁶ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 99.

behoeven van de gehele mensheid'.⁴⁰⁷ Verder dan deze loutere doelstelling wordt er niets bepaald over hoe dit cultureel erfgoed zou moeten worden beschermd. Er wordt ook geen nadruk gelegd op de voorkeur tot een in situ behoud, in tegenstelling tot andere internationale wetgevingen of overeenkomsten.⁴⁰⁸ In tegenstelling tot artikel 303 verwijst artikel 149 niet naar het eigendomsrecht of bergingsrecht. Het is dus ook niet duidelijk of het VN-Zeerechtverdrag de toepassing van deze wetten erkent in het gebied.

C. De RMS Titanic onder de UNESCO Conventie van 2001

a) Toepassingsgebied *ratione materiae*, *ratione temporis* en *ratione loci*

Om onder artikel 1 van de UNESCO Conventie van 2001 te vallen moet er voldaan zijn aan twee voorwaarden. Ten eerste moet het cultureel object een spoor zijn van menselijke aanwezigheid met een cultureel, historisch of archeologisch karakter.⁴⁰⁹ Over de culturele, historisch en archeologische waarde van de RMS Titanic bestaat geen twijfel.⁴¹⁰ De RMS Titanic is een iconisch voorbeeld van vroege 20e-eeuwse luxe en technologische vooruitgang. Daarnaast staat het schip wereldwijd bekend vanwege de dramatische ondergang en de verhalen van overlevenden. Archeologisch gezien biedt het ook inzicht in de maritieme technologie en de omstandigheden rondom het zinken van het schip. Aan de temporele voorwaarde van 100 jaar is ook voldaan. Sinds 15 april 2012 bevindt het schip zich namelijk 100 jaar onder water. Deze voorwaarde staat dus niet (meer) ter discussie. In artikel 1 (a) (ii) wordt tevens specifiek een schip aangehaald als voorbeeld van onderwater cultureel erfgoed.

De locatie van het wrak van de RMS Titanic is voor de toepassing van de UNESCO Conventie niet van groot belang. Het verdrag is namelijk van toepassing op alle maritieme zones.⁴¹¹

De RMS Titanic valt daarom onder het toepassingsgebied van de UNESCO Conventie van 2001.

b) De toepassing van de UNESCO Conventie van 2001

De moeilijkheid van de toepassing van de UNESCO Conventie ligt eerder in het feit dat de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Canada geen partij zijn bij de conventie. Frankrijk heeft de conventie geratificeerd in 2013.⁴¹² Canada verklaarde in 2001 dat het van plan was om de Conventie te ratificeren, maar tot op heden is dit nog niet gebeurd.⁴¹³ Ondanks het feit dat de Conventie niet is geratificeerd door het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten erkennen ze beide de toepassing van de regels van de annex.⁴¹⁴ Daarnaast hebben de Verenigde Staten hun steun bevestigd omtrent het algemene doel van de Conventie om onderwater cultureel erfgoed te

⁴⁰⁷ Art. 149 VN-Zeerechtverdrag.

⁴⁰⁸ Zie bijvoorbeeld de UNESCO Conventie van 2001 of de overeenkomst inzake het Wrak van het Schip RMS Titanic van 2003.

⁴⁰⁹ Art. 1(a) UNESCO Conventie 2001.

⁴¹⁰ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 101.

⁴¹¹ Art. 7-12 UNESCO Conventie 2001.

⁴¹² Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, *UNESCO website*, <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-underwater-cultural-heritage?hub=66535#item-2>.

⁴¹³ T. SCOVAZZI en R. GARABELLO, *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, 242-243.

⁴¹⁴ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 101.

beschermen.⁴¹⁵ De acceptatie de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk omtrent het algemeen doel van de UNESCO Conventie kan ook worden afgeleid uit de Overeenkomst inzake het Wrak van het Schip RMS Titanic van 2003. Dit omwille van de vele gelijkenissen tussen beide instrumenten.⁴¹⁶ De bezwaren die deze landen hebben tegen specifieke punten van het UNESCO-verdrag zijn niet relevant in het kader van de RMS Titanic overeenkomst. Dit kan betekenen dat de kritiek die ze hebben op bepaalde aspecten van het UNESCO-verdrag niet van toepassing is op de regeling rondom de Titanic.⁴¹⁷

Het staat buiten discussie dat de Verenigde Staten, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Canada een historisch belang hebben bij het wrak van de RMS Titanic.⁴¹⁸ Maar dit wil nog niet meteen zeggen dat andere staten hun belang kunnen laten gelden. Afhankelijk van de locatie van het schip gelden hiervoor andere regels.

Indien zou worden beslist dat het wrak in 'het gebied', oftewel 'the area', ligt zijn artikelen 11 en 12 van toepassing. Op basis van artikel 11 (4) kan een staat zijn interesse om geconsulteerd te worden over de bescherming van het wrak meedelen aan de directeur-generaal. Staten moeten hiervoor een verifieerbare link aantonen met het cultureel erfgoed in kwestie.⁴¹⁹ Aangaande het wrak van de RMS Titanic is het onwaarschijnlijk dat andere staten naast de Verenigde Staten, Canada, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk dergelijke band kunnen aantonen. Deze vier landen zijn immers de enige landen met een onbetwistbare band met het schip.⁴²⁰ Een samenwerking op basis van dit artikel is daarom mogelijk tussen Frankrijk, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Canada zal eerst de Conventie eerst nog moeten ratificeren.

Indien wordt vastgelegd dat de RMS Titanic zich in het Canadees continentaal plat bevindt, is de situatie ietwat anders. Op basis van artikel 77 van het VN-Zeerechtverdrag beschikt Canada in dat geval over een aantal soevereine rechten. Deze rechten kunnen de bescherming van de RMS Titanic mogelijks beperken. Artikelen 9 en 11 van de UNESCO Conventie zullen in dit geval van toepassing zijn. Het probleem ligt echter in het feit dat Canada geen partij is bij de Conventie. Indien zij partij zou zijn kan zij optreden als 'coördinerende staat'.⁴²¹ Als partij bij de UNESCO Conventie zal ook paragraaf artikel 10 spelen, die bepaalt dat Canada het recht heeft om "elke activiteit gericht op het betreffende erfgoed te verbieden of toe te staan om interferentie met zijn soevereine rechten of jurisdictie te voorkomen, zoals voorzien in het internationaal recht, inclusief het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee"⁴²².

⁴¹⁵ Vergadering van staten die partij zijn bij het verdrag inzake de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed (1 tot 3 december 2009), *UNESCO Doc. UCH/09/2.MSP/220/4*.

⁴¹⁶ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 20.

⁴¹⁷ Ibid.

⁴¹⁸ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 102.

⁴¹⁹ Art. 11(4) UNESCO Conventie 2001.

⁴²⁰ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 102.

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Art. 10(2) UNESCO Conventie 2001.

c) Bescherming van de RMS Titanic onder de UNESCO Conventie van 2001

Er zijn een aantal specifieke bepalingen in de UNESCO Conventie die kunnen dienen voor de bescherming van de RMS Titanic. Een verwijzing kan gemaakt worden naar artikel 4 dat het verbod op berging bevat.⁴²³ Artikel 4 voorziet evenwel in een aantal uitzonderingen die hierboven reeds werden besproken. Verder legt artikel 14 de verantwoordelijkheid op verdragsluitende staten om actie te ondernemen tegen illegale activiteiten met betrekking tot onderwater cultureel erfgoed en om maatregelen te nemen om dit erfgoed te beschermen en te behouden voor toekomstige generaties. Artikel 17 benadrukt de noodzaak van strenge handhaving en sancties tegen illegale activiteiten met betrekking tot onderwater cultureel erfgoed.

De toetreding van Frankrijk tot de UNESCO Conventie was al een stap in de goede richting. Het feit dat de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk akkoord zijn gegaan met de toepassing van de regels van de annex en het feit dat beide staten de Overeenkomst inzake het Wrak van het Schip RMS Titanic van 2003 hebben ondertekend kan wijzen op het ontstaan van een gewoonterechtelijke regel tussen deze staten.⁴²⁴

D. De RMS Titanic als werelderfgoedsite

Het Werelderfgoedverdrag van 1972 introduceerde de werelderfgoedlijst die wordt opgesteld door het werelderfgoedcomité.⁴²⁵ Deze lijst bevat zowel natuurlijke sites als culturele sites. Voorbeelden van culturele sites of gebieden die reeds aan deze lijst zijn toegevoegd zijn; het Griekse gebied van Meteora, het historisch centrum van Brugge, de Pyreneeën, enzovoort.⁴²⁶ Voordat cultureel erfgoed op de lijst kan worden gezet moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Het cultureel erfgoed moet overeenstemmen met de omschrijving van artikel 1. Sites worden onder het Werelderfgoedverdrag gedefinieerd als "werken van de mensheid of de gecombineerde werken van de natuur en de mens, en gebieden inclusief archeologische sites die van buitengewone universele waarde zijn vanuit historisch, esthetisch, etnologisch of antropologisch oogpunt"⁴²⁷. De RMS Titanic kan worden beschouwd als een potentieel werelderfgoed vanwege zijn significante culturele en historische waarde, en het voldoet aan de criteria voor cultureel erfgoed zoals gedefinieerd in het Werelderfgoedverdrag.⁴²⁸

De RMS Titanic zou eventueel ook onder de omschrijving van artikel 2 kunnen vallen.⁴²⁹ Artikel 2 definieert natuurlijk erfgoed als "natuurlijke kenmerken bestaande uit fysieke en biologische formaties of groepen van dergelijke formaties, die van buitengewone universele waarde zijn vanuit esthetisch of wetenschappelijk oogpunt" en "natuurlijke sites of nauwkeurig afgebakende natuurlijke gebieden van buitengewone universele waarde vanuit het oogpunt van wetenschap,

⁴²³ Zie supra.

⁴²⁴ M.J. AZNAR en O. VARMER, "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, (96) 103.

⁴²⁵ Art. 11(2) Werelderfgoedverdrag.

⁴²⁶ Staat van instandhouding van werelderfgoedobjecten die op de Werelderfgoedlijst staan (22 tot 30 juni 2009), *UNESCO Doc. WHC-09/33.COM/7B*.

⁴²⁷ Art. 1, lid 3 Werelderfgoedverdrag.

⁴²⁸ J. MARTIN, "Protecting outstanding underwater cultural heritage through the World heritage Convention: the Titanic and Lusitania as world heritage sites", *Int. J. Mar. Coast Law* 2018, (116) 133-134.

⁴²⁹ J. MARTIN, "Protecting outstanding underwater cultural heritage through the World heritage Convention: the Titanic and Lusitania as world heritage sites", *Int. J. Mar. Coast Law* 2018, (116) 134.

behoud of natuurlijke schoonheid".⁴³⁰ De RMS Titanic zou ook aan deze begripsomschrijving kunnen voldoen. Hoewel de RMS Titanic oorspronkelijk een door de mens gemaakt schip was, is het wrak nu een natuurlijk kenmerk dat deel uitmaakt van het diepzeelandschap. Het wrak vormt een fysieke formatie op de zeebodem en heeft ook een unieke biologische omgeving gecreëerd waar verschillende organismen kunnen gedijen.⁴³¹

Het is de taak van de lidstaten zelf om culturele eigendom op hun grondgebied te nomineren voor toevoeging aan de werelderfgoedlijst.⁴³² In deze bepaling situeert zich de complexiteit omtrent de RMS Titanic. De RMS Titanic bevindt zich namelijk buiten elke nationale jurisdictie. Omdat het Werelderfgoedverdrag niet specifiek voorziet in de nominatie van eigendommen in internationale gemeenschappelijke gebieden zoals de volle zee, is het onzeker welke staat de RMS Titanic zou kunnen nomineren. In sommige rechtsleer wordt gesuggereerd dat vanwege de aard van de volle zee als gemeenschappelijk eigendom, elke staat met een aantoonbaar belang in de RMS Titanic-wrakplaats zou moeten toestaan om de site te nomineren voor opname op de Werelderfgoedlijst, mogelijk zelfs elke internationale staat.⁴³³

Uiteindelijk beslist het werelderfgoedcomité of het betreffende erfgoed zal worden opgenomen in de werelderfgoedlijst. Het comité zal nagaan of het erfgoed beschikt over voldoende "uitzonderlijke universele waarde"⁴³⁴. Voor opname in de werelderfgoedlijst is de toestemming van de betrokken staat vereist.⁴³⁵ Artikel 11 (3) van het Werelderfgoedverdrag behandelt situaties waarin eigendommen zich bevinden in gebieden waarvan de soevereiniteit of jurisdictie door meer dan één staat wordt opgeëist. In dergelijke gevallen mag de opname op de werelderfgoedlijst de rechten van betrokken partijen niet schaden.⁴³⁶ Hoewel het Werelderfgoedverdrag geen expliciete mechanismen heeft voor de nominatie van eigendommen op volle zee of in internationale gemeenschappelijke gebieden, suggereert het artikel dat er mogelijk flexibiliteit is in het nominatieproces.⁴³⁷ Dit zou kunnen betekenen dat er ruimte is voor nominatie van eigendommen zoals de RMS Titanic, zelfs als ze zich niet binnen het grondgebied van een specifieke staat bevinden.⁴³⁸

E. De toekomstige bescherming van de RMS Titanic

Op dit moment zijn de UNESCO Conventie van 2001 en de Overeenkomst inzake het Wrak van het schip RMS Titanic van 2003 de belangrijkste beschermingsmechanismen van de culturele site van

⁴³⁰ Art. 2 Werelderfgoedverdrag.

⁴³¹ P. Hershey, "RMS Titanic as National and World Heritage: Protecting the Wreck Site of the Titanic Pursuant to the National Historic Preservation Act and the World Heritage Convention", *Fla. Coastal L. Rev* 2015, (279) 282.

⁴³² Art. 3 Werelderfgoedverdrag.

⁴³³ P. Hershey, "RMS Titanic as National and World Heritage: Protecting the Wreck Site of the Titanic Pursuant to the National Historic Preservation Act and the World Heritage Convention", *Fla. Coastal L. Rev* 2015, (279) 283.

⁴³⁴ Art. 11(2) Werelderfgoedverdrag.

⁴³⁵ Art. 11(3) Werelderfgoedverdrag.

⁴³⁶ Ibid.

⁴³⁷ P. Hershey, "RMS Titanic as National and World Heritage: Protecting the Wreck Site of the Titanic Pursuant to the National Historic Preservation Act and the World Heritage Convention", *Fla. Coastal L. Rev* 2015, (279) 283.

⁴³⁸ Ibid.

de RMS Titanic. Een bredere bescherming van het wrak kan dus worden geboden door een bredere toepassing van deze instrumenten.

De overeenkomst van 2003 staat open voor ondertekening door alle staten die geïnteresseerd zijn. De uiteindelijke ambitie van deze overeenkomst is dan ook dat andere staten zullen toetreden.⁴³⁹ Aangezien andere staten niet werden betrokken bij de voorbereidingen van deze overeenkomst zal dit een moeilijk te realiseren doelstelling zijn: zij hebben geen inspraak gehad over de inhoud van de tekst en de regels die het bevat.

De UNESCO conventie van 2001 biedt een solide basis voor de bescherming van onderwater cultureel erfgoed in het algemeen. Desalniettemin schiet het verdrag tekort in de specifieke toepassing op de bescherming van de RMS Titanic. Canada, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk hebben het verdrag niet geratificeerd. Een ratificatie door deze landen zou bijdragen aan een meer effectieve bescherming van de RMS Titanic.

⁴³⁹ S. DROMGOOLE, "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, (1) 5.

Hoofdstuk 5: Conclusie

De bescherming van de RMS Titanic als cultureel erfgoed onder water roept belangrijke vragen op met betrekking tot het behoud van historische en culturele schatten in onze oceanen. Het debat rondom dit iconische wrak illustreert de complexiteit van deze bescherming.

De discussie benadrukt de noodzaak van internationale samenwerking en wettelijke instrumenten om onderwater cultureel erfgoed te beschermen tegen plundering, schade en verlies. Het opstellen van richtlijnen is van cruciaal belang.

De inwerkingtreding van de UNESCO Conventie van 2001 zorgde voor een meer uitgebreide en betere bescherming van onderwater cultureel erfgoed in het algemeen. De RMS Titanic overeenkomst van 2003 bevat daarnaast een reeks belangrijke bepalingen die specifiek van toepassing zijn op de RMS Titanic.

De UNESCO Conventie biedt een ruime bescherming aan cultureel erfgoed onder water. Zo voorziet het in een systeem van rapportage en notificatie in de exclusieve economische zone, het continentaal plat en de oceaانبodem. Commerciële exploitatie wordt in de conventie in beginsel verboden. Evenwel wordt er wel voorzien in een aantal uitzonderingen. Het verbod heeft namelijk alleen betrekking op commerciële exploitatie die leidt tot de verkoop van cultureel erfgoed of het onherroepelijk verspreiden van het cultureel materiaal. Op basis van de UNESCO conventie kan hierdoor geen verbod worden afgeleid op het organiseren van toeristische expedities naar het wrak van de RMS Titanic. Bergingsactiviteiten daarentegen zullen alleen als legaal worden beschouwd indien zij worden uitgevoerd met autorisatie en volledig conform de regels van de conventie. Op basis hiervan kan worden besloten dat het bergen van materialen van de site van de RMS Titanic niet in overeenstemming wordt geacht te zijn met de conventie in geval zij een commercieel oogmerk hebben.

De RMS Titanic overeenkomst van 2003 bevat gelijkaardige regels omtrent commerciële expedities en bergingsactiviteiten. Op grond van deze overeenkomst worden commerciële expedities naar de RMS Titanic beschouwd in overeenstemming te zijn met het internationaal recht. Het bergen van cultureel materiaal kan alleen plaatsvinden indien deze activiteiten worden geautoriseerd en kunnen worden gerechtvaardigd door educatieve, wetenschappelijke of culturele belangen.

Terwijl de RMS Titanic overeenkomst en de UNESCO conventie van 2001 een raamwerk bieden, zal de toepassing van deze documenten in de praktijk niet altijd evident zijn. Beide instrumenten schieten tekort in hun afdwingbaarheid. De implementatie van deze internationale instrumenten kan beperkt worden door het ontbreken van een universele ratificatie. Wat betreft de betrokken staten heeft Canada geen van beide instrumenten geratificeerd. Frankrijk is partij bij de UNESCO Conventie van 2001. De RMS Titanic overeenkomst werd gesloten tussen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, maar zij ratificeerden de UNESCO Conventie niet. Desondanks hebben de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk verklaard dat zij instemmen met de toepassing van de regels van de bijlage van de conventie.

De geldende internationaalrechtelijke instrumenten bevatten dus geen absoluut verbod op het bergen van artefacten van de site van de RMS Titanic. Ze vormen echter wel een belangrijke

maatstaf bij de beoordeling van de legaliteit ervan. Staten dienen namelijk ten allen tijde te beoordelen of deze bergingsactiviteiten kunnen worden gerechtvaardigd overeenkomstig de doelstellingen van de betreffende instrumenten. Er lijkt een algemene internationale tendens te bestaan voor de voorkeur van een in situ behoud van het cultureel erfgoed. Daarnaast bestaat er een gemeenschappelijk doel voor het behoud van dit erfgoed ten gunste van toekomstige generaties. De samenwerking tussen staten is hiervoor essentieel.

In de toekomst is het van uitermate belangrijk om meer aandacht te besteden aan de ontwikkeling van duurzame benaderingen voor het behoud van cultureel erfgoed onder water, waarbij alle belanghebbenden worden betrokken en rekening wordt gehouden met zowel nationale als internationale belangen. Zo kan erover worden gewaakt dat erfgoedlocaties zoals het wrak van de RMS Titanic niet alleen bewaard blijven voor huidige en toekomstige generaties, maar ook worden erkend als symbolen van ons gedeelde verleden.

Lijst van geraadpleegde werken

A. Wetgeving

a) Internationale wetgeving

- Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents*, Treaty Series No. 8 (2019).
- Constitution of the International Law Association van 2016, *International Law Association Reports of Conferences* (77th Conference).
- ICOMOS Handvest inzake de Bescherming en het Beheer van Onderwater Cultureel Erfgoed van 9 oktober 1996.
- Internationaal Verdrag inzake Hulpverlening van 28 april 1989, *United Nations Treaty Series*, vol. 1953.
- Overeenkomst inzake de toepassing van deel XI van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee van 28 juli 1994, *United Nations Treaty Series*, vol.1863.
- Resolutie 3.1 van de algemene conferentie van UNESCO tijdens haar achtentwintigste sessie (25 oktober tot 16 november 1995), *UNESCO Doc. 28 C/Res. 3.1* (1995).
- Samenvattend verslag van opmerkingen over het Ontwerpverdrag inzake de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed (19 tot 24 april 1999), *UNESCO Doc. CLT-99/CONF.204/5* (1999).
- Staat van instandhouding van werelderfgoedobjecten die op de Werelderfgoedlijst staan (22 tot 30 juni 2009), *UNESCO Doc. WHC-09/33.COM/7B*.
- Statuut Internationaal Gerechtshof.
- Studie naar de haalbaarheid van het opstellen van een nieuw instrument voor de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed, gepresenteerd tijdens de 146e zitting van de Uitvoerende Raad van UNESCO, Parijs (23 maart 1995) *UNESCO Doc. 146 EX/27*.
- UNESCO-Verdrag betreffende de bescherming van het culturele en natuurlijke erfgoed van de wereld van 16 november 1972, *United Nations Treaty Series*, No. 15511.
- UNESCO-Verdrag ter bescherming van cultureel erfgoed onder water van 2 november 2001, *United Nations Treaty Series*, vol. 2562.

- Verdrag inzake het recht van de zee van 10 december 1982, *United Nations Treaty Series*, vol. 1833-1835.
- Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *BS* 25 december 1993, 28.706.
- Vergadering van staten die partij zijn bij het verdrag inzake de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed (1 tot 3 december 2009), *UNESCO Doc. UCH/09/2.MSP/220/4*.
- Verslag van de bijeenkomst van overheidsexperts over het ontwerpverdrag voor de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed (29 juni tot 2 juli 1998), *UNESCO Doc. CLT-98/CONF.202/7*.

b) Wetgeving Europese Unie

- Aanbeveling 848 van de Raad van Europa (4 oktober 1978).
- Explanatory Report to the European Convention on the Protection of the Archeological Heritage (16 januari 1992) , *European Treaty Series* NO. 143.
- Rapport van de Commissie van cultuur, wetenschap en onderwijs op zijn 30ste zitting (18 september 1978), Doc.4200.
- Verdrag inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 6 mei 1969, *European Treaty Series*, NO. 66.
- Verdrag van Valletta inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 16 januari 1992, *European Treaty Series*, NO. 142.
- Verklarend rapport van het Verdrag van Valletta inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed van 16 januari 1992, *European Treaty Series*, NO. 143.

c) Bilaterale en multilaterale overeenkomsten

- Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic van 6 november 2003, *UK Official Documents*, Treaty Series No. 8 (2019).

d) Verenigde Staten

- RMS Titanic Memorial Act van 21 oktober 1986, *U.S. Pub. L.* No. 99-513.
- Statement on U.S. Signing of an Agreement to Protect the RMS Titanic Wreck van 4 juni 2004, *U.S. Department of State Archive*.

e) Canada

- Canada Oceans Act van 18 december 1996, S.C. 1996, c. 31, <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/o-2.4/page-1.html#h-383069>.

B. Rechtspraak

- IGH 20 februari 1969, North Sea Continental Shelf Cases (Bondsrepubliek Duitsland / Denemarken en Bondsrepubliek Duitsland / Nederland), *ICJ Reports* 1969, 3.
- IGH 20 november 1950, Asylum case (Columbia / Peru), *ICJ Reports* 1950, 266.
- IGH 27 juni 1986, Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua / United States of America), *ICJ Reports* 1986, 14.
- RMS Titanic Inc v. The Wrecked and Abandoned Vessel 15 april 2008, No. 2:93vc902.
- RMS Titanic Inc. v. The Wrecked and Abandoned Vessel 12 augustus 2010, F. Supp. 2d 2010 WL3239112.
- U.S. District Court for the Eastern District of Virginia 10 mei 1996, 924 F. Supp. 714, RMS Titanic Inc v The Wrecked and Abandoned Vessel.

C. Rechtsleer

a) Boeken

- BROWE, K., en RAFF, M., *International Law of Underwater Cultural Heritage*, Zwitserland, Springer International, 2023, 710 p.
- DROMGOOLE, S., *Underwater cultural heritage and international law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 374 p.
- FORREST, C., *International law and the Protection of Cultural Heritage*, Abingdon, Routledge, 2010, 480 p.
- GARABELLO, R., "The Negotiating History of the Provisions of the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage" in SCOVAZZI T., en GARABELLO, R. (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, 89-192.
- LANG, J., *Titanic: A Fresh Look at the Evidence by a Former Chief Inspector of Marine Accidents*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2012, 304 p.

- O'KEEFE, P.J., *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, Leicester Institute of Art and Law, 2002, 205 p.
- PARHAM, D. en WILLIAMS, M., "An outline of the nature of the threat to Underwater Cultural Heritage in International Waters" in R. A. YORKE (ed.), *Protection of Underwater Cultural Heritage in International Waters Adjacent to the UK. Proceedings of the JNAPC 21st Anniversary Seminar*, Portsmouth, The Nautical Archaeology Society, 2011, 5-14.
- PARRA-RODRIGUEZ, C., "The Protection of Underwater Cultural Heritage from the Perspective of International Law" in YTURRIAGA, J.A., en FERNANDEZ-SANCHEZ, P.A., (eds.), *New Approaches to the Law of the Sea: (In Honor of Ambassador José Antonio De Yturriaga-Barberán)*, New York, Nova Science Publishers, 2017, 291-304.
- SCOVAZZI, T., "The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases" in SCOVAZZI T., en GARABELLO, R. (eds.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage (Before and after the 2001 UNESCO Convention)*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 2003, 19-80.
- SOMERS, E., *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 491 p.
- STRATI, A., "Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea tot the compromises of the UNESCO Convention" in GAVOUNELI, M., SKOURTOS N., en STRATI, A., *Unresolved issues and new challenges to the Law of the Sea: time before and after*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, 21-62.
- STRATI, A., *Draft Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage: A Commentary Prepared for UNESCO*, April 1999, UNESCO Doc. CLT-99/WS/8, 98 p.
- STRATI, A., *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An emerging objective of the contemporary Law of the Sea*, Den Haag, Kluwer Law International, 1995, 479 p.
- TIMMS, E., "Remembering Refugees Lost at Sea: The Struma, The Wilhelm Gustloff and the Cap Anamur" in STEPHENS, A., en WALDEN, R. (eds.), *For the Sake of Humanity (Essays in Honour of Clemens N. Nathan)*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2006, 325-350.
- PARRA-RODRIGUEZ, C., "The Protection of Underwater Cultural Heritage from the Perspective of International Law" in YTURRIAGA, J.A., en FERNANDEZ-SANCHEZ, P.A., (eds.), *New Approaches to the Law of the Sea: (In Honor of Ambassador José Antonio De Yturriaga-Barberán)*, New York, Nova Science Publishers, 2017, 291-303.

b) Bijdragen in tijdschriften

- AZNAR, M.J. en VARMER, O., "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection", *Ocean Dev. & Int'l L* 2013, 96-112.
- BLAKE, J., "The Protection of the Underwater Cultural Heritage", *Int'l & Comp L.Q.* 1996, 819-843.
- DROMGOOLE, S., "The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects", *Ocean Dev & Int'l L* 2006, 1-32.
- FORREST, C., "A New International Regime for the Protection of Underwater Cultural Heritage", *Int'l & Comp L.Q.* 2002, 511-554.
- Hershey, P., "RMS Titanic as National and World Heritage: Protecting the Wreck Site of the Titanic Pursuant to the National Historic Preservation Act and the World Heritage Convention", *Fla. Coastal L. Rev* 2015, 279-302.
- HOU, Y., "Private Submarine Passenger Contracts and Liability Investigation: Exploring The "Titan" Incident", *Journal of Education, Humanities and Social Sciences* 2024, 391-399.
- LEE, M.J., "The Interrelation between the Law of the Sea Convention and Customary International Law", *Int'l L.J.* 2006, 405-420.
- MARTIN, J., "Protecting outstanding underwater cultural heritage through the World heritage Convention: the Titanic and Lusitania as world heritage sites", *Int. J. Mar. Coast Law* 2018, 116-165.
- PINTO, M.C.W., "Emerging concepts of the Law of the Sea: some social and cultural impacts", *UNESCO Impact of Science and Technology* 1983, 335-345.
- STEVENSON, P., "A Titanic Struggle: One Possible Resolution of the Conflict between Preservation for the Public Good and Private Law Property Rights", *Art Antiquity & L.* 2011, 53-66.
- STRATI, A., "Deep Seabed Cultural Property and the Common Heritage of Mankind", *Int'l & Comp. L.Q.* 1991, 859-894.
- WANG, J., "International Governance of Underwater Cultural Heritage: From the View of the Agreement concerning the Shipwrecked Titanic", *Marine L. & Pol'y* 2022, 43-57.

- DROMGOOLE, S., "2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage", *Int'l J. Marine & Coastal L.* 2003, 59-108.

D. Geraadpleegde websites

- Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, *UNESCO website*, <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-underwater-cultural-heritage?hub=66535#item-2>.
- POSADA, A.C., "De Titanic: het onzinkbare schip dat toch zonk", National Geographic 2023 (website), <https://www.nationalgeographic.nl/geschiedenis-archeologie/a44265889/onzinkbare-titanic>.
- SULIMAN, A., "World's deepest shipwreck, the Sammy B, is discovered by explorers", The Washington Post 2022 (website), <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/25/uss-samuel-roberts-sammy-deepest-shipwreck/>.
- X, "Chronological lists of ratifications of, accessions and successions tot he Convention and the related Agreements", United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, 2023, https://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.
- X, "Cultureel erfgoed onder water", Unesco (website), <https://www.unesco.nl/nl/dossier/cultureel-erfgoed-onder-water>.